Курд.

Дəстəгӧл

Дəстəгӧл

Нвискʼаред əрмəнийа дəрhəда Кʼöрдада

Нəшhʼӧкʼӧмəрм

Ереван

1963

Һазьркьр у тәрщмәкьр Һ. ЩНДИ

ԾԱՂԿԵՓՈՒՆՋ

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ՔՐԴԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

(քրդերեն)

Կազմեց և թարգմանեց ՀԱՋԻԵ ՋՆԴԻ

Հայաստանի պետական հրատարակչություն
(Հայպետհրատ)
Երևան, 1963։

БУКЕТ

АРМЯНСКИЕ ПИСАТЕЛИ О КУРДАХ

(на курдском языке)

Составил и перевел Аджие Джнди

Армянское государственное издательство
(Айпетарт)
Ереван, 1963

ХӘБӘРА QӘНЩИЗАНИЕ

Әва бәрәвока һана, Wәки кимли рӧк у дәрбазкьрьна щмаә'та мә дьдә к'ьвше, айһай һәла тәмам нинә.

Нвиск'ар у тариqзанед щмаә'та әрмәнийайә щинаре кал у бава жь дәстпекьрьна нвисара хWә нәта рожа ироин дәрһәqа к'ӧрдада гәләки нвисинә. Иро, һәрге әм нвисаред Wанә ч'ук у мәзьн гьшки бәрәви сәр һәвдӧ бькьн, чәнд щьлде же чӧбьн, тьштәк, Wәки ве дәме жь qәWата мә дәрә,—шӧ[illegible]ӧле слсьләтанә.

Мә дь ве бәрәвокеда, йа кӧ щербандьна пешьнә, щикьрьнә әW ә'франдьне бәдәWие, е кӧ бь тәмамйа сәрәщәма хWәва жь ә'мре к'ӧрданә, бь чапа хWә нә аqа мәзьн у бь фкьра хWә обективә-растьн. Нвиск'аред әрмәнийайә щмаә'ткьз гәләке wана чунә нава к'ӧрдед щинар, бунә меван: һьньк жь Wан к'ӧрди заньбунә у заньн. Әwана рабун-руныштандьна к'ӧрда, хәйсәт у мә'рифәта Wанә ә'франдарие рьнд фә'м кьрьнә у нас кьрьнә. Жь щмаә'та хәбатк'ар ньзкьрьнә, пера ша бунә у кале Wей чәтьнда бәрхWәк'әтьнә. ӘW нәму бь qәлпәки qәнщ, бь дьләки-агьри алав бь нвисари готьнә, ә'франдьнә ӧса рокьрьнә, Wәки дь нава бә'ра литература әрмәнийайә кәвнә-тәзәда щие хWәйә лаиq гьртьнә у тенә к'ьвше. Глики, әW ӧса һатьнә ә'франдьне, чаWа кӧ йәки ширкәлали пешәWәти рабә дәрһәqа щмаә'та хWәда бьнвисә. Ләма жи нвисаред Wан нвис-

к'ара гәләки незики дәнге дьле мәнә—тенә кьзкьрьне, хWәндьне у биранине. Ве дәрәщеда әм дькарьн бир биньн нвисара Хачатур Абовйане щмаә'ткьзи—нәмьри бь наве «Курды» (К'өрд), йа кö, йазьх, һәла һе бь змане мә нәһатийә тәрщмәкьрьне.

Ә'франдьнед ве бәрәвоке[1] мә бь кьзкьрьна дьл жь нава бәдәWнвисара щмаә'та әрмәнйанә бра бжарт, наве We «Дәстәгöл» дани у бь We кьзкьрьне жи ик'рами хWәндәванед хWә дькьн.

К. Щнди

31. 8. 59.
Ереван

---

[1] Жь Wана чәнд бәйт-сәрһати, кк'йат сәр кьиме зарготьна (фолклора) щмаә'та к'öрда һатьнә нвисандьне.

Һазьркьре ве бәрәвоке чәнд тәрщмә зуда кьрьнә, ле е дьне ван дö-се сале пашьн.

ХАЧАТУР АБОВЙАН

(1805—1848)

К'ӦРД

(чәнд готьн)

Поэзйа щмаә'та к'ӧрда гhиштийә дәрәщәкә ӧса бльнд, кӧ мәрьв бь пешдачуйина we шаш у мәтәл дьминә. hәр к'ӧрдәк, кәта hәр жьнәкә к'ӧрд жи ә'сьл бь р'ӧке хWәва поэтә. Алие тьштбәрхwә дәрхьстьнеда к'әмал, мә'рифәта Wан hәр йәки жи п'ьр'ә, ле, ньлбәт we тьштәки пек'әнандьне буйа, Wәки мә жь щмаә'тәкә к'очәр бьхWәста, кӧ әwe шӧхӧлед шаирейә там-тәмам, шьк'ьлед бәдәwәтие у hәванина к'елмейә р'ьнд бьә'ф-ранда. Әw гәләки садә у хәбәрзәлал дьстьрен дәрhәqа гәли-гәбозед хWәда, гӧр'гӧр'ада, кани-ч'ә'вканйада, кӧлилкада, ч'әк-р'ькалада, мә'нәгийада, qәWмандьнед мерхасиеда, дәрhәqа бәдәWед хWә у к'аW-к'ӧбарйа Wанда, дәрhәqа Wан кәму тьштада, чь кӧ незики дьле Wан у фә'мдарйа Wанә, гьшки бь кьмбәркьрьнава дьньтриньн у дьщә'диньн wан кәмуйа бь к'ламед хWәйә мqамхWәш, е кӧ айhай hнәки гӧhед мәрьвед Европайе хWәш наен, дhа бь жиин бьдьнә к'ьвше, ле бhаграньн, чаWа шә'дәтийа ә'мре wани р'ӧкание у чаWа qәйде фькьрандьна щмаә'тәкә хwәхWәтие, щмаә'тәк, Wәки hин буйә нане хWәйи гарьс жь кәму тә'мтискед мәрьве Европейә зор у р'онаидар бльндтьр бьгрә. Гәло лазьмә әм бир биньн we йәке жи, Wәки әw к'лам ӧса жи

пъри—һьндьки дькарьн тәрбә-торәкьн мәрьвед чйейә нәхWәнди у кьзкрьна Wәтин дьле Wанда гӧр бькьн.

Кӧрде дәнгбеж, гава кӧ һазьр дьбә бьстре, бәре ә'Wьл кәрдӧ дәсте хWә датинә бьн чәна хWә, жь һәрдӧ алийа qайм сурәте хWә дьгрә Wи тәһәри, wәки сәре печиед Wи дьгһижьнә гӧһед Wи, хwә раст дькә у бе тӧ кащәтәкә сазбәндие . . . дәст бь стране дькә, сфтә гәләки бльнд, бь аwaз-аWаза ло-ло дькә, е кӧ нолани ла-ла кьрьна к'ламед европиенә у паше хәбәред к'ламейә ә'йни тәви ло-ло кьрьне дькә. Кәму хачп'арезед Асиайе Wәхта к'ефа, йане жи ә'йд-ә'рафате хWәда к'ламед татара дьстрен, ле к'ӧрд, е кӧ һәр тьште татара бәр чә'ве Wана рәшә (к'ижанара дьбежьн ә'щәм), We йәке бекӧрмәтикә гәләки мәзьн кәсаб дькьн. ӘW тәне Wан чаха qаил дьбьн к'лама татара бьбһен, әw жи форма апәшкәрә нә бь дьле Wана, гава кӧ фарьзәк, йан татарәки дәwләти, йане ә'йан ль We орте һазьрбә. Хорт, qиз у к'ӧлфәт рожед шайа дора кона бәрәв дьбьн, говәнде дьгьрьн, дьстрен, дьрәqьсьн у бехәми дьк'әвьнә нава әшq у к'ефе, кәнәк-лаqьрдийа. ӘW Wәхта дә'Wата зӧрна Асиайе (һащәтәкә мина блурейә) у дәфе дьхьн, ле шван тӧщара дәсте Wана жь фиqе у блура кьзкьри набә, бь Wан әw бинтәнгийа тәнебуна хWә дьдьнә биркьрьне у бь һостати кәри-суриед пез ль һәвдӧ дьһеwриньн. Әз ньқарьм мqим бежьм, чька жьн жи Wәхта стране дәсте хWә дьдьнә бәр руе хWә? ЧаWа нмуш, чәнд к'ламед к'ӧрда бь хәбәр-хәбәр тәрщмәкьри әзе паше ә'лам бькьм.

* * *

Фкьра хәбәрейә тәмам мәрьв дькарьбу к'ӧрдара әшире (аспете) роһлате бьгота, һәрге әW тәне бь ә'мьре руньштандьнера бьһатана гредане. Кьзкьрьн бәр бь әскәрие, дьлсаги, кәлали, итбарйа бекәсаб бәр бь мә-

зьнед xWə, qəдандьна хəбəра дайи, меванкьзи, кəйфһьлдан у дьжмьнйа qəбила кəта нав qəWме xWəда жи, зордəсти, . . . у бекəсаб qəдьргьртьна к'öлфəт, аһа əW п'аки у р'абун-р'уньштьн, Wəки бона тəмамйа щмаə'та к'öрда томəринə. К'öрда щарна öса анинə сəре п'адша у ханед зор, Wəки əW бəр Wана р'ьщьфинə.

К'ЛАМЕД ЩМАӘ'ТА К'ÖРДА, Е КÖ БЬ ДӘСТИ ХАЧАТУР АБОВЙАН ҺАТЬНӘ НВИСАРЕ

* * *

ГәWра мьн аве те,
Бина мехьк, дарчина бәр пьште те,
Дәве мьн сурәте хала тә к'әта,
Нәчәлник әз бьгьртама бьшандама Р'усете (Сьбиле).

* * *

Тә ч'ә'вр'әше, кәба тьри,
Сәр тәда бьжанг-бöри,
Шуша дьле мьн шкәстийә нащәбьри,
Wәрә мала мә мевани,
Р'абә, р'уне грани,
Әзе жь тәр'а шәржекьм бәрхе сәр бәрани.

* * *

Те бина байе бһаре,
Хöде бәжьна бльнд хәйрандийә р'ишие шә'ре,
Ҡәйфа мьн те ахе гор'е
Хöда кәланд мьле мәртали.

* * *

Мьн кафа дәште,
Дәнге дö зәрийа хWәш те,
Ах дькьм, хуна р'әш те.

* * *

Калбум, сәдщар калбум,
Әзе незики кәфте сал бум,
Сәдам чәве бәләк
Храбмал бум.

* * *

Һив хәйдийә, начә ава,
Пеwр бәла бунә ль ван наван,
Иро бист у чар р'ожә,
Хәw кәрьмийә бәләк чәван.

* * *

Сәре хwәндьне әлифбайә,
Хала синг у бәре хәлqе дәлал
Сәд у сейә,
Синге зәрийа мьн wәкә мьзгәфтейә,
Әзӧрма к'амбах мәрьв ле бькә
Дӧа, нмежа ә'йдайә.

* * *

Зозане мә башьн,
Бәләкие бәрфе ле шәшьн,
Р'әwaзе (р'әwше) кӧрманщие,
Qизе бь кәзи, хорте свьк
Тәзәйә тәлашьн.

* * *

Т'ърба сиwаре мьн һьмбәрә,
Щотәк мә'ре зәр ҫәрә,
Гошт хwәрийә,
Һәстӧйа кърийә сәфәрә.

* * *

Сиwаре һоле сиwар бу хәмә,
К'ома хӧлама хwә да щәмә,
Жекьр сәре Зәманхане ә'щәмә.

РАФФИ (ҺАКОБ МЕЛИК'-ҺАКОБЙАН)
(1835—1888)

ПРИСК
(чәнд готьн)

... Ә'франдьна щмаә'та к'ӧрдайә нәнвиси сәр заре Wанә; әW ә'йни жь ә'мьре щмаә'те пешда һатийә у бь Wи хәйсәти у р'ӧкийә, чь кӧ щмаә'т бь хWәйә. Нава заргот'ьна Wанда к'ламед шване у ед мера щие сәрә дьгрьн, ед пешьн бь ә'мьре щмаә'тәкә к'очәрр'а тенә гредане, ле ед дӧда, шә'дәтийа р'ӧке Wейи шәр'ваниенә. К'ламед шваније мәлул у зәлульн; әW гәләки нәрм бь дәнг-сәда блура швинр'а тенә готьне. Ле к'ламед мерание агьрьн, к'әл у гӧр', qир'андьна Wанә мәрдани дәнге дәфер'а йәкбуйи бь һәвр'а дькьнә гьрмини.

Т'ӧ qәWмандьнәкә ә'йан р'еч'а хWә нав ә'мре к'ӧрда ӧнда накә; дәнгбежйа щмаә'те бь к'ламед хWәва, йане пәсне мерхасйа йәки дьдә, йане жи qәрфа ль е трсонәк дькә. Е кӧ хWә жь дьжмьн вәшерә, йане жи жь мәйдана шер' бьр'әвә, р'ожтьра дьне qиз у жьн сәр е ӧса к'лама дәрдьхьн, нав-нуч'ька ле дькьн у әW к'лам пер'а-пер'а ль сәр заре һәр ч'ук у мәзьни бәла дьбә.

* * *

Wәхтәкә шәве ида дәрбаз бубу, ле һәла жь гәләк кона р'онайе хане дькьр. Шива мә анин: әW жь харьна гәләки садә һатьбу һазьркьрьне, нав Wана щәндәке бәрхәкә qәланди.

Пәй шивер'а бәг хWәст мә бьдә мжулкьрьне, гази дәнгбежәки кьр. ӘW йәки һури топал бу, гәләки

минани ашьqед мə, е кӧ дəгмə беqӧсур бун. Дəнгбеж саз дьхьст.

Кəта ԝе р'оже мьн к'ламəкə ӧса нəбьhистьбу, ԝəки аqа р'абун-р'уньштьн, хəйсəте млəтие бьда к'ьвше, ԝəки аqа р'ӧке щмаə'те бьда к'ьвше, чаԝа к'лама к'ӧрда. Гава кӧ к'лама к'ӧрда дьбhеи, к'ӧрд хԝə-хԝə те бəр ч'ə'ве тə, рьмə дестда, ль сəр пьшта мə'нəгийа нав-у нишан, мина бае бруске нава ч'йада дьпəкə...

К'ламе ашьqе к'ӧрд нə к'ламəнə тəԝакəлиньн: əԝи тəмам сəрhатик дьгот, йа кӧ дəнгбеже щмаə'те сəр qəԝмандьна буи ль həванийə. Əԝ шьерəкə мерхасие бу, нав ԝеда гəлəки шəр'е qəтьл hатьбу к'ьвшкьрьне, ԝəки бəг элəкə к'ӧрдайə дьнер'а данибу, у дь нава ԝи шəр'ида дӧ кӧр'ед ԝи hатьбунə кӧштьне, кəри-сур'иед ԝи жи талан кьрьбун.

Ԝəхта страна ашьq бəги мə'дəкьри бу. Жь к'əрба кəйфhьлдане хун тьжи ч'ə'ве ԝи бубун, чьмки əԝи дьбhист дəрhəqа ԝи шəр'е хунqəтледа, кӧ həрдӧ кӧр'ед ԝийə ə'зиз шəр'кьрьн, гəлəк кӧштьн у хԝə жи hатьн кӧштьне...

Ԝе дəме жь пьш пəрде, ԝəки щие к'ӧлфəт бу бу искə-иска йəке. Щарик ԝедəре дəрк'əт, незики бəг бу, гот: «Ханьм hиви дькə, ԝе к'ламе нəстрен».

Ханьм к'и бу? Əԝ жьна ԝи мери бу, е кӧ ашьq дəрhəqа мерхасийа ԝида ӧса цьстьра, кӧ hатьбу кӧштьне.

Р'астие бежьм, хəбəред дəнгбеж сəр мьн жи гəлəки кӧкӧм кьрьн, əԝана дьле мерьв тəв р'адькьрьн у дьшəԝьтандьн.

Чаԝа дьхԝенйа, к'ефа бəг жи тӧнə бу: əԝи изьна хԝə мə хԝəст у чу р'азе. Пəй ԝир'а жи дəнгбеж чу.

hОВhАННЕС hОВhАННИСЙАН

(1864—1929)

БАГРИ

(кәрик)

Ль сәре чие wе шәвә,
Тәне кӧчкәк дьшхӧлә,
У ль дәрва, бәр кона
hәй те хане qәрәтӧ,
Ле ль дора wи кӧчки,
Бона qса пирәде
Гәләк зарӧ дьщвьн
У к'ӧрда пир чирокбеж
Глие бәре дькә реж,
Wанра дькә бь кәwас
Дәрhәq пешйа, кал-бава
У кьрьна wан мерхаса,
Кӧ дьнеда бунә нас:
— «Әwана qәт тӧщара
Нәбунә qул кәскира,
hәр дәwләти, hәр зӧлмк'ар
Рьщьфинә ль бәр wан,
Наве wани наве qәнщ
Ль нав wәлет бу бәла
У дьминьн дәwрана».
Аwа дьгот пирәде
Wан заред бәр кӧчькра,

Ле һьнки дур, гöһере,
Һатбу мәхәл кәре пез,
К'әлбед гöрех wедәре
Qәрәwьли дькьрьн.
Ле тö һеба, we дәнг те,
Кö сәр знер дькакә—
Чаwа дәнге азайе
We гелида вәдьгәрә,
Щарна жи ча е бәнгие
Гази йара хwә дькә,
Кьш у аqьл же дьбә,
Waһ, әw блура швинә.

ВРТАНЕС ПАПАЗЙАН
(1866—1920)

ЛУР-ДӘ-ЛУР

Поэма кӧрдие

Ль Wедәре—бәр дәве Ава-Р'әшә щиWарәки хWәш Һәсо дәрбази дькьр.

Нава Wәлет һәрге зламәки бәдәWи сәрхWә һәбу, әW бь хWә бу. Зора кәсәки педа нәдьчу ч'әк у рьнале Wи же бьстәнда. Мәрьве щәрде тӧрӧш нәдькьр р'әх пәзе Wи к'әвә, кәта гӧре сәре ч'ие жи кәфса хWә жь Wи дькьр. Ахьр әWи чьqаси р'ә'м бу алие qәнщие, аqаси жи бе р'ә'м бу алие храбие.

Һәсои бәдәW бу, нола р'ожа тәзә һлати, т'оз у хӧбар ле һьлнати. Гава кӧ ч'ә'вед qизед Wәләт бь ч'ә'в, бру-бжанг, бәжнбала Wи дьк'әт, кьш у аqьле Wана сери дьчу. Ле блур лехьстьна Wи чаWа бу? Жь сәда блура Wи мәрьв һәвва нәдьма: ӧса хWәш бу, к'ӧбрә ширьн, Wәки һорийа дькарьбу һавжайа дьле хWә пе банийа. ӘW сәда щарна зәлули бу, щарна мина аве дькьрә гӧжә-гӧж, тә qәй дьгот шарури бьлбьлә, кӧ дьхунә.

Һәрге мәрьв, һәрге кәйWан, чахе кӧ дәнге блуре дьбьһист, бекәмди хWә дьһатә незик, щи бь щи дьбу кәвьр у дькьр кӧ һәр хазәк, һәр аWаз у талазәкә Wе бь гӧһе бьбһе.

Һәсо феза знара у qәйе һәрә жорьн рудьньшт,

ль бәр чәва һоризона фрә, ль бәр пийа Ава-Р'әшә гежгәринг, ль бәр әниера пуса тәйгок чьнг дьда.

Мәрийа гәрәке бь чәве хWә бьдита, чька әW пәзе бе зари-зман чаWа чере хWә жь бир дькьр, дьк'шйа бәр бь Wи дьчу.

Ќәсо кәвьр дьќәландьн: пелед Ава-Р'әш дьлуванд, тәбийәт дькьрә рсас, пус дьньввьжанд, һәр тьшт жь щи дьќәжанд; һори жи ле тьма дьман.

Ќәсо йәки öса бу.

Пәзе ида чаWа нәда пәй сәда блура Wи. ӘW жь щие хWә ранәдьбу, бь блуре гази пез дькьр.

Бона черандьне мqаме «Берик»-е, бона авдайиње е «Хозат»-е, ле бона кәйWане млук дора хWә бьщвинә йа «Газийа пез» ледьда.

Пез кӧ дьбһист, һәр тьшт дьһьшт, сәр һәр тьштира дәрбаз дьбу, дьһатә дора Ќәсо дьбу чәрх.

Ќәсо öса бәхтәWари дьдәбранд: жь мәрийа дур, пашла тәбийәте, ль бәргала чиа, жь алие пәзе хWә кьзк'ьри, жь дәнгбежийа хWә рази, әW бәхтәWар бу, чаWа мирәк.

Ле рожәке Ќәсо qиза агае хWә омьда тәне дит. Дит у же кьзкьр.

Зәлхе бәдәW бу: чәвед We бәләк, бәжнә тарьќан, навк'елкә зрав, бру-бжангә qәйтан, демә сорголи.

Зәлхе жи Ќәсо дит. Зәлхе жи жь Ќәсо кьзкьр. Ќәсо гәләки бәрхWә к'әт. Жирбуна хWә öндакьр, öндакьр шабуна хWә. Жь тарибара сбе кәта эвара дәрәнг тәрка к'очк у сәраe нәдьда: пез тер бьхара, нәхара, щәм Wи йәк бу. Бәре Wи бьрщеда, зәлули ль блуре дьхьст, дьле хWә дькьрә нава блуре у минани тәвие баране һеср дьбаранд.

Зәлхе жи дь кале хWәда дьк'әWгьри. ХWә дьда пьшт пәрде, дина хWә дьда Ќәсо; жь диндара Wи, жь дәнге блура Wи тер нәдьбу. Нә дьхар, нә вәдьхар, дь хWәда дьк'әрби.

hərdöa жи заньбун, wəки гələки дури həвьн, wəки qиза ага набə жьна швин.

Ле дьлк'əтьн зəйнəта р'у дьнейə; агьрəки гələки гöр'. Əw тö дурбуне нас накə, р'иа хwə дьqəдинə: hərге дурбə, hərге незик, hərге тəньк бə, hərге к'ур. Кьзкьрьн нə дурбуне нас дькə, нə həв щöдабуне.

Агаи дурди бу у гələки дəлк'баз. Əw зутьре бь кьзкьрьна Кəсо кьсйа, hерс̆ бу: к'əф дев к'əт, хwəст шване дəст сəрхwə hьлдайи бькöжə, ле əwи йа хwə заньбу: нəхwəст наве мала хwə бь хуна шванəки храв бькə кəта-кəтае.

Ле дəр у доране wи we чь бьготана, hərге бьбhистана, wəки шванəк пəй qиза wи дьгəр'ə? Гəрəке Кəсо дурхə, öса бькə, кö əw бекəмди хwə бьqəwрə, хwəхwə ə'щевəке бинə сəре хwə. Гəрəке ойинəкə öса чекə, wəки Кəсо бь хwə бьhелə дурк'əвə у щарəкə дьне qə вəнəгəр'ə.

Ага р'окьр у пива: гələки фкьри у агрие р'ек жь хwəр'а дит.

Мəрьв шандə пəй, гази Кəсо кьр, жер'а гот:

— Кəсо, əз заньм,—аге нəп'ак сəрда гьрт,—əз заньм, wəки дьле тə qиза мьнда həйə, тö лаwкəки сəрхwəйи, мьн бьhистийə, wəки блурəкə р'ьнд ле дьхи. Əзе qиза хwə бьдьмə тə, ле тəне qрарəки мьн тə həйə. Мьн бьhистйə, wəки пəз гöhдарийа тə дькə у гава дəнге блуре дьбhе, те дора тə дьбə чəрх.

Тö мнара hана дьбини, əзе жь ə'рде кəта сери п'еп'əлингəкə дарин чекьм; тöе ль сəре мнаре р'уни-we жоре, пəз жи бра жере бə. Əвə qрар. hərге тə жь жоре, бь лехьстьна блуре пекани, пəз сəр нəрдьwанер'а дəрхьст бьр щəм хwə, wи чахи бра qиза мьн ль тə кəлал бə, хwəр'а бьбə пе шабə.

hərге тə кö пек нани, wи чахи тöе бьби сосрəт, п'асə-п'усе хwə, чь həйə, бəрəвкə у həла зуйə жь ван дəра бьщəкмə həр'ə. Шван нькарə бьбə зə'ве аге, we йəке жь сəре хwə дəрхə.

Кәсо бәшәрхԜәш бу, тәмәнә бу, гот:

— Ага, тӧи сагби, бра готна тә бә!

У аге нәрдәԜанәк дарин да чекьрьне, нод у нәһ пепәлинге Ԝе һәбун. Беи Кәсо пепәлингәк орта Ԝеда да шкенандьне; йа шкәсти диса дани дәԜсе. Ӧса кьр, Ԝәки тӧ тьшт кьвш нәбә, ле тьштәки свьк дькарьбу һьлшанда у йа дьне Ԝәкә газәке дурхьста. Бь Ԝи тәһәри пәз ида нькарбу дәрбази жоре буйа.

О, агайи нәпак бу: кӧбар бу, qӧрә.

Аге зальм әԜ нәһәqи кьр. Кәсо ракьр сәре мнаре, Зәлхе ани сәр әйԜане у шванра гот:

— Әва жи тәра Зәлхе, кефа хԜә хԜәшкә, һәрге тә готна мьн ани сери, тә хԜәш кәлал.

Зәлхе Кәсо дит: бона Кәсо гӧла әнийа Ԝе гәш бу, сор бу, у бь дәсте хԜә нишанкьр. Швин те дәрхьст, Ԝәки Зәлхе жь Ԝи наз дькә. Цьле Ԝи ша бу. Блур һлда да сәр лева, кьлоз qоткьр, дәст бь лехьстьне кьр.

Бу грмина чьл у чйа, дар жь щие хԜә кәжйан, кәвьр кәлйан. Аге зальм мәде хԜә кьр; Зәлха сәԜдәсәр, һндьк ма хԜә жорда бавита, бьчуйа жере, нолани пез бькәтә нав дәст-пе Кәсо.

Пәз кьшйа, незики нәрдԜане бу у пәй һәвра рез бун, һьлкьшйан, Ԝәки һәрьн, бьгһижьнә сәре мнаре.

— Һәй ло, ло, швано, шване Ава-Рәшо, нә тә чьл у чйа дани кале грiандьне; дәвә кәди дькьрьн; нә тә кәвьр у кӧчьк дьда кәландьне. Тә бь чь аqьли баԜәрбуна хԜә бь аге ани, чьра һьлкьшиаи сәре мьнаре? Кәсо, тӧ зьке дйа хԜәда авәк рәш буйайи, qә нәһатайи рубаре дьнйае. ХԜәзла qә дьне нәкәтиаи, Ԝәки бь ага тжинә. ХԜәзла тә рәнге роже нәдита, Ԝәки тӧ qал у балкьри гиһанди пелед Ава-Рәш, Ԝәки

тӧ лури-лури кьри, һәв к'әтьна ԛамиша, ԝәки тӧ кьри машоԛ.

Һәй ло, ло... Чаԝанә, дьбә к'ӧрд аԛа беисаф бу, ԝәки бь дьлк'әтьне к'әнйа. Дьбә исафа хԝә ӧнда кьр, хԝәде хԝә жи бир кьр.

Тә Кәсое р'әбән чьр'а кьрә п'ара шәйтин, аԛле ԝи же дьзи, дьнйа кьрә шин у гьри... Һәй ло, ло...

Пәз һәй һьлдьк'шйа; һәв дә'в дьдан, бь сәда блуре хԝәва дьчун; зәра бьнида бир кьрьбун. Ль Кәсо дьнһер'ин у һьлдьк'шйан.

Дьнйа шаш у мә'т мабу. Аг'ае зӧлмк'ар бу кәвьр. Зәлхе кәйа навк'елке ԛуз бубу; дәсте хԝә дрежи Кәсо кьрьбу, дькьрә гази:

— Кәсо, әз йа тәмә, бьминьм, жь тәр'амә, нәминьм жь ә'рдер'амә. Әз тә кьздькьм, аԛас тә кьз дькьм, чьԛас Ләйле жь Мәщлум кьз нәдькьр. Әз тә кьздькьм, кьздькьм аԛас, чьԛас мьнмьник жь ч'рае кьз накә, бьлбьл жь гӧле кьз накә, дьнйа жь р'оже у һешнайе, жь халие кьз накә. Тӧ ч'ьра мьни; тӧи гӧла бәр бина мьн, тӧи р'ожа мьн, тӧи ә'мре мьн.

Кәсо дьбьһист, дьле ԝи дьшәԝьти, ледьхьст, дәнге блуре бльнд дькьр.

Нери гһиштә п'еп'әлинга шкәсти, фә'мкьр, ԝәки мьрьна ԝи ль бәр ч'ә'ванә, ле жь әшԛа блуре дин бьбу, льнге хԝә дани сәр п'еп'әлинге.

Дар кәжйа, дәнге мькинәке һатә бьһистьне у нерие кәвәр нава һәԝеда гьлол бу, чу, ԝәки дь нава кәвьр-кӧч'ькед зәреда һур у хашбә.

Кәсо кьрә зарин:

— Һәй ԝах, нерие мьни бәдәԝ,—бь дьләки брин әԝи кьрә ахин. Ле гава Зәлхе ньһер'и, нери жь бир кьр. Блур да сәр лева у дәст бь лехьстьне кьр.

Пез кале нери дитьн, сәкьнин, фкьрин, шунда вәк'ьшьн, ле жь дәнге блуре сәрхԝәш бубун, пешда лвйан.

Мийа пешьн щер'банд, пар'а вәк'ьшийа, льнгед

пешьн бьлньд кьр у хWəст банздə; кьрə к'алин у да пəй нери.

— Һəй Wах, Wах, мийа мьнə безар у зман,—Һəсо кьрə зарин. Ле гава Зəлхе нһери, пəз жь бир кьр, блур тжи кьр. Мийа дӧда щерˈбанд, банзда жи, ле ль пепˈəлинге к'əт, тлоли нава һəWе бу, бь дəнгəки мəлул кьрə к'алин у бəр бь бьне зəре чу.

Һəсо блуреда дьгот,—банздьн, дəрбазбьн, мийе мьнə дəлал, бəрхкед мьнə ширьн, һьлк'ьшьн, Wəрьн щəм хWəие хWə.

Пəз дһа нəдьлпьти, пара вəк'ьшийа.

Һəсо һерс бу; дара шкəсти нəдьдит. Чьqа кьзкьрьн у кӧба Wи һəбу, тəмам блуреда рет: бь аWазе хWə дар у бəр кьрьбу кəвьр... ле пəз шунда вəдьк'шийа.

Ага жь шӧхӧле хWə кьри шəрм кьр. Зəлхе жь бегӧмание бу нивмьри.

Һəсо qəйдə гӧһаст.

Нһа əWи бь хWə-хWə жи ньзанбу, чь мqами ледьхə.

Ба һатьбу бриˈне; ав щие хWəда сəкьнибу. Һəр тьшт кəрˈ бубу.

К'е «Лур-дə-лур» нəбһистийə? Жь Wи мqами дьле кəвьри жи дьхохьмə, һьлдьшə. К'е кӧ бьбһе, дьле Wи кьзкьри Wе бьк'ӧтə, хWəва һəрˈə. Qиза бəнги Wе дин у һар бьбə у бəрбь кьзкьрие хWə Wе бьрˈəвə.

ƏWə хWəшə, сəртаща к'ламанə.

Дьлованийа һорийанə; əW рˈӧке Һəсойə.

Пəз к'шийа, гəлəк тлол бун.

Һəсо жи жь щие хWə лəqйа: дара шкəсти дит.

Һəр тьшт фəˈм кьр; ль аге ньһери.

Фəˈмкьр, Wəки Зəлхе жь бона Wи ӧндайə, əW жи жь бона днйае.

Зəлхе жи жь щие хWə кəжийа, ль аге нһери, ль Һəсо нһери.

Фәмкьр, wәки Кәсо жь бона we ӧндайә, әw жи— жь бона днйае.

У һәр тьшт кәр бу.

«Лур-дә-лур» стәqьри: аwаз-талазе wейә пашьн нава һәwеда бәла бу-тәмьри...

Паше... qужин у qиринәк һатә бьһистьне.

У дӧ злам нава һәwеда ләзә-ләз глорбун, wәки бь һәвра ль бьне зәреда һур-һурибьбьн... кәмәза һәвда.

Йәк Кәсо бу, йа дьне-Зәлхе...

ҺОВҺАННЕС Т'УМАНЙАН

(1869—1923)

МӘРЩ

1

Wедәре ч'йа говәнд гьртьнә, орта Wанада гәлики мәзьн чебуйә, наве Wи—Гәлие Тари.

Гәлие Тари орта әрмәнйа у тьркаданә. Алики Wи тьрке к'очәр те дьһеWьрә, коне хWә вәдьгрә, алие дьне жи әрмәни.

Ле игитед Wана шәвәр'әша жь Wе зәра к'ур'р'а тен дәрбаз дьбьн, пез, һәспа, челәка йане жи гамеша һәвдӧ дьдьзьн, дькьн бәр хWә, дьбьн. Шванед Wана ль бәста р'асти һәв тен у бь дара тенә һәвдӧ.

ҺәW льбһейи жь бәрп'ала ч'йаки дәнгәки зизи дьреж бәла бу: «Һәй һәWар». ӘW дәнге һәWарие дьчә, дьгһижә һәйло чьл у ч'йа у ньшкева һәрдӧ али жи бь обед хWәва һәвдӧ дьqәбьльн.

2

Qәп'әчоглие тьрк коне хWә ль тьләки Гәлие Тари вәгьрти һеWьри бу. Жь Wедәре бь һерс әрмәниед нещбәр мезә дькьр. Мәрьвед Wийә ль Wан ч'йа дьзед һәрә әйан бун. Р'әвәкчиед жь бәр даде дьһатьн, дьчунә щәм Wи, хWә вәдьшартьн, к'омед щәрдбашие п'ега Wана ль Wан ч'йа дьк'әт, коне Wида ст'ар дьбун.

3

Бəри эварəке конда п'алдайи əwи мжули бь мевање хwəйə һəртьмир'а дькьр. Əw дьзьнə бəлу бун, wеки ч'йа дьданə бьн п'е хwə.

К'ӧрдəки ә'щебмайи хəбəра wи бьри:—Чь qəwи лаwьк ван əрмəние пешбəр талан-тажан накьн?

— Аqа жи wана бəлəнгаз тəгмин нəкə,—малхwе мале готе.

— Wана...?

— Əре, wана. Нав wанда шванəк һəйə наве wи Чəто, мер дьбежьм, бəре хwə бьдə wи.

— Пəкə,—дьз бь дəнгəки бльнд гот у бь шьнгин р'абу, щида р'уньшт.

— Тӧе чь бьди, wəки һəма шəва ишəвин ӧса биньм сəре wан, кӧ пешбəр ду жи дəwса wаре wан qӧлоз нəбə?

— П'ешк'еша тə мьнина шинбоз!

— К'а, дəсте хwə!

Əwана дəст дан һəв у мəрщ гьртьн.

4

Бекəсаб таринə шəвед Гəлие Тари.

Шəвəр'əшəк бу: алики жи хӧшə-хӧша баране бу. Оба əрмəнийа хəwеда бу. Щар-щарна швана виали у wиали дəнг дьданə һəвдӧ: «һе, һе...», гва һе кьшйарьн.

Wəхтəкə шəве ль р'əх конар'а бу тəрпин. Сайил р'абун, хwə авитьне, пəз сьльки, һəсп р'əвин, дəwар бəла бу, һəwар к'əтə швана бу тəqə-тəqа тьвьнга у əw дəнг у һеwəрзə, саw у тьрс тə дьго тəви тари таристане, гӧр'ина ә'wр'а у лейи у лемьште бун, у шəва wе шəве кьрьнə шəвəкə р'əшə кьш.

— Рорйо, к'əлб бьрьн, мqати обе бьн,—wа кьрə qир'ин Чəтое швани əждəһа.

— К'әлб бьрьн...,—жь һәрчар алийа дәнг данә һәв у тьрсе обә һьнгавт. Ль сәре чие һәр кәс рьнд занә, к'а чь кәwалә, гава дьбежьн «к'әлб бьрьн».

Һәрщара дьзәк, йане дӧдӧ тен, дьк'әвьнә нава обе, пез, һәспа, деwер дьсьлкиньн, тәви һәв дькьн. К'әлб дьдьнә ду wана. Әwана жи к'әлба пәй хwә дьә'wтиньн, дьбьн жь обе дур дьхьн. Жь wе шунда һәвале дьза дадьк'ӧтьнә нава оба бе к'әлбә тәвиһәвбуйи, у wе тарйа тәqьш-тоqьшда пез, деwер бьр' дькьн, дьдьн пешйа хwә, дьбьн.

Зутьрке кӧщума дӧда дәстпе бу, бу һәwар у гази, тәqә-тәqа тьвьнга, нава тариеда һәр тьшт тәви һәвдӧ бун у ӧса һәв гәwьли дак'әтьнә жере.

Wе шәвәр'әше тӧ тьшт нәдьһат ханекьрьне. Бь шәwqа бьрускер'а дәqеда әw хр'ьнгелә дьһатә к'ьвше, ле ч'ә'вед мерьв нава wе һәwар-газиеда тьштәк нәдьqәшьранд. Ч'ә'ва нәдьдит, ле дәнге тьвьнгар'а, qир'ә-qир', qур'ә-qур'а шванар'а, wәки дьготьн: «Бьрьн, һәй бьрьн... Ә'ләбаш, һәй Ә'ләбаш...», мерьв тәг'мин дькьр, чька к'и алир'а дьчьн.

Әw дәнг жи бәрә-бәрә дур к'әтьн у ида тӧ тьшт нәдьһатә бьһистьне.

Баране аwаки дьр'әшанд у qьр'ч'ина ә'wьр бу, ль сәр ч'йаед дур дькьрә гӧр'ин.

5

Бәрбанга сбе лаwьк вәгәр'йан. Һәла жь дурва хәбәрдана wанә әшq, у к'әне wан дь нава мьж-думанеда дьһатьнә бьһистьне. Мале к'очәра саг'-сьламәт анин һатьн, данә хwәйе wан, хwә жи коне Чәтода бәрәв бун, wәки тә'ште бьхӧн.

Wана к'олозәки к'ӧрда бь хwәр'а анибун, пер'а жи мәртәләк у шурәк. Пер'а-пер'а ль обе бәла бу, wәки

лаԝька йәки к'өрд көштийә у к'очәр ләз-ләз һатьн тони һөндөр' у бәр дәре кон бун.

Дйа Чәто бона шванед бьр'чи сәр көчьк харьн һазьр дькьр у пер'а жи хԝә-хԝәр'а дньват:

«Ла-лаԝо, дйа ԝи жи һәйә...
Ла-лаԝо, нһа чә'ве ԝе ль р'ейә...
Ла-лаԝо, ԝе бежә, чу, нәһат...
Ла-лаԝо, ԝе чә'вньһер'йа көр'бә...»

Чәнд жьнед дьне жи ԝер'а сәре хԝә дькәжандьн у дьлувандьн. Әԝ кө швана ԝе дәме дәр у щинарар'а дьготьн, чька чаԝа ԛәԝьмийә.

— Әм һәрчар алийа бәғәв бун, мә бьр гәлики һасе кьр. Ль ведәре гава кө мә зор да ԝана, әԝана кәйԝан щи бь щи һьштьн у һәр йәк алики р'әви, сәре хԝә хлас кьр. Мьн бәри йәки да, бьр знар'әки ԛәльбанд. Ԝәхта кө знер һасе бу, дәстхԝәда вәгәр'йа сәр мьн, шур к'шанд, хԝә дрежи мьн кьр, го, сәре хԝә хласкә, әзе тә ортеда текьмә дө ԛәта. Мьн го, төе чаԝа мьн ортеда бьки дө ԛәта,— мьн чомах ба кьр, жорда р'әпанде, дә бьде...

— Дә бьде, гьди,—к'очәра готе.

Бу р'әпина ԝи у әр'де дреж бу,—Чәто бь ви тәһәри сәрһатйа хԝә хласкьр.

— Кә, кә, кә, кә,—бу п'ирԛә-п'ирԛа к'очәра.

6

Жь ве ԛәԝмандьне чәнд кәфте дәрбаз бубун. Р'ожәке к'әлба ԛаим леда. Хԝәйи дәрк'әтьн, дина хԝә дане ка, әмегәки к'өрд ԝе бьнатара обе дькә гази.

— К'рив, чь дьхԝәзи?

— Коне Чәтое шван к'ижанә,—әԝи гот.

— Әԝ анин коне Чәтое шван. Чәто нан да бәр меван. Р'ьрда-ԝеда хәбәр дан, кәта әԝи нане хԝә хар, хласкьр. Ԝәхта кө нан һьлдан, Чәто пьрси:

— Херьбә к'рив, хзмәта тә?

Мевин готе:—Ль ведәре чәнд кәфтийа бәре йәкп к'ӧрд һатийә кӧштьне.

Швин кәqкьр, го:—Р'астә, һатийә кӧштьне.

— Дьбежьн, тә кӧштийә?

— Дьрустә!

— Әз баве Wимә,—р'испи го,—һатьмә, Wәки хуна Wи тә кәлал бькьм. Тә сәре р'е әW нәкӧштийә, ль гӧһер'а Wида нәкӧштийә, ль мала Wида нәкӧштийә, мьн чәнд щар'а готе, кӧр'о, лаWо, жь Wи шӧхӧле кәрам дәст бьк'шинә, Wан һәвала дур к'әвә, мале хәлqе нә мьлк'е баве тәйә... Гӧр'а мьн нәкьр. Qе әщәле Wи һатьбу,—әWи гот у сәре хWә бәржер кьр, кәр'бу.

— Ай хWәйиман би, Wәки ӧса р'астгойи,—к'очәр'а һәрчар алийа готе у бь хWә жи кәр'бун.

— Хуна Wи тә кәлал,—баве каләмер готе,—ле тәне де... зани иди, дейә... насьтьрә... кьнщед Wи бьдә мьн, әз бьбьм, бра сәрда бьгьри, дьле Wе р'ькәт бә.

Чәто к'олозе бь хун, мәртал у шур ани да кале, пәзәк жи да пешйе у жь сайла дәрбаз кьр, бьр вәрекьр.

— Дә ма хатьре тә, кӧр'е мьн,—каләмере к'ӧрд готе.

— Огьрбә, к'рив!

ЛАЗО (ҺАКОБ ГАЗАРЙАН)

(1869—1926)

СӘРҺАТИЙА ЩАСЬМЕ К'ӦРД

(кәрик)

МАЛА МӘ

Әзи шәш сали бум.

Әм малева дьманә Гӧләсоре. Әз бум, баве мьн, дйа мьн, дӧ бред мьн у хушкәкә мьн бун.

Баве мьн шване Ќәсан бәге зили бу.

Баве мьн саләwәхте щарәке, йане дӧ щара дьһат мале, wәхте дьне щәм сурие хwә дьма.

Зар'ӧтие бира мьн те, wәки дйа мьн дьгрйа у баве мьнр'а дьгот-сәба кәвтеда щарәке йане дӧ щара бе мале.

Баве мьн жи дьгот:—Жьньк, ле әз нахwәзьм зу-зу бем мале, дә аг'айә, qәбул накә, к'и дькарә бәр wи хәбәрдә...

Саләwәхте һәqе баве мьн дӧ бар гәньм, ә'йарәк тораq, донздәһ грванк'ә р'ун, дәстә к'ьнщ у дӧ щот чарьх бун.

Ле чаwа п'ешк'еш баве мьн сале дӧ бәрх у карәк жи дьстәнд, әw жи wәки зйан нәгьһишта пез.

Дйа мьн жи дьхәбьти, әwе щинарар'а ав дани, һәвир дьстра, дәw дьк'ьла у мә ӧса жи ә'бур дькьр. Чь ә'бур, чь кал, тә'зи, п'ехас, сәрqот, кьсрәта мә кәри нане р'әш, к'асәк дәwе тьрш, йане һьн тораq бу, ле диса әм жь кале хwә р'ази бун.

Р'астә, мә дьдит, Wәки щинаре мә п'ак дьжин, дьхарьн, вәдхарьн, хWәдькьрьн. Ле әм аqа жи бәр хWә нәдьк'әтьн, чьмк әм шван бун, ле әWана хWәйе кәрисурийа бун. Бәри эваре дйа мә щие мә дадани сәба р'азане, ле чь щи? - Кöлавәки кәвьн, лкефа мә мале, әW жи п'ьзни бу, бьске һьрие же дьбарин.

КАРА МЬНӘ ЧАЛӘБӘЛӘК

Ах! әм Wи чахи чьqа әшq бун, Wәхта баве мьн дӧ карә дестда һатә мале.

Жь Wана йәкә р'әш бу, йа дьн чаләбәләк, мә хушк у бра кар дәсте һәв дьр'әвандьн.

Хушка мьн Зәлхе у Тәфуре бре мьн жь мьн мәзьнтьр бун 10--12 сали, әWана а'qа жи мьда нәк'әтьн, ле бре мьни орге—Сло, дьхWәст кара мьн жь дәсте мьн бьгьрта у дәWса We йа р'әш бьда мьн.

Сәр We йәке мә бь һәвр'а шәр' кьр. Агрие дйа мә һат щәм мә, әWе әм п'әвхьстьн у кара чаләбәләк да мьн. Һәрр'о мьн кара хWә дьбьр, дьч'еранд. Ав дьдае, шәва жи әм щики р'адьзан.

Һавине әм чун зозана Әләдаге, бәг конәки ч'ук дабу баве мьн, йәке жи изьн дабу, Wәки әм бь малева бьжин Wедәре.

Әләдаг чьqа рьнд бу, чьqа кани һәбун Wедәре, кöлилке р'әнг-р'әнги, моз у мьнмьника банздьдан-дьфьр'ийан у дора мә дьчун-дьһатьн. Мьн р'ожа хWә нав Wанда дәрбаз дькьр у әз qә бьрчи нәдьбум кәта дйа мьн, йане хушка мьн гази мьн дькьрьн. Мьн карьк һини хWә кьрьбу, шәве р'оже бал мьн бу.

К'едәре р'уньштама, бьр'әвйама, бьбәзйама, мьнр'а бу. Щара жи пе стöрие хWә тәзә дькьр әз бьдама тьрсандьне, мьн дьхьст.

Хушка мьн дӧ зәнгьл кьрьбу стӧе We, карьк жь дәнге зәнгьла зә'ф ша дьбу, ләма жи ви али, Wи али дьр'әви, паше хWә ль дәнге мьн дьгьрт дьһат щәм мьн.

МИРБӘГ АГ'А

Мьн наве Мирбәг аг'а бьһист бу, ле мьн әW нәдитбу, бь кәри-сурийа пәз, гар'ане Wи һәбун, гар'ане чел·ка, ногьна у мозька, һәспе Wи бьжарти һ·бун, коне Wи бекәсаб бун. Пенщ-шәш жьнед Wи һәбун. Зер' у хьшре Wан хатуна зә'ф бу. Wедә е конәк һәбу, донздәһ стуне Wи бун, ль Wедәре нәһ-дәһ сьрсўм дардакьрбун. Конда донздәһ жьна сбе кәта эваре дәW дьк'ьлан, пер'а жи дьстьран, кәнәк-лаqьрди дькьрьн, һьндьк-һьндьк к'ьле р'уне нвишки дәрдьхьстьн, дькьрьн фәрәqа.

Пешйа кон жи чәнд ситьл данибун, чәнд жьна пәнер давитьне.

Р'әх кон баре брьнщ данибун, сәба харьна Wан.

Феза Wи конәки дьне бу, һӧндӧр' пе п'әрде һәвьрмьш бәлай дәрәща кьрьбун: алик сәба нвина, щик е р'азане бу, щие халича жи башqә, алики жи данибун qӧти. К'е заньбу нав qӧтйада чь һәбу: чьqа зер', зив, хьшьр у тьште дьне. Дәрәщәк жи щие Мирбәг бу.

Щәм бәг шех, аг'аләр, мәллә, р'удьньштьн, әWи qәдьре Wан дьгьрт.

Бәг Wедәре р'удьньшт у бәхте элате дьбьр'и.

Коне дьне жи щие хӧлама бу, әWана к'ӧлфәте хWәва теда р'удьньштьн. Жь кона йәк жи щие хатуна бу, конәк жи бона мевана бу.

Мирбәг аг'а аWа дәрбаз дькьр.

КӦЛА ӘWЛЬН

Мә п'ак ә'бур дькьр ль Әләдаг'е, Wедәре ч'йае бльнд, гәлие к'ур, кание сар, кӧлилк һәбун

Wедәре мьн һәртьм баве хWә дьдит, дйа мьн дьчу дәWе бәг дьк'ьла, әз жи щар-щара дьчум щәм Wе.

Зәлхе жи дьчу хатуна мәзьнр'а халичә, лоп, тер' чедькьрьн,

Əԝи мӧгдари мала мəда нə нан кем дьбу, нə жи дəԝ.

Щар-щара дйа мьн пашхарна бəг дани мал, брьнщ, гошт, чь дьма. Пашхарна дйа мьн дани, зəф р'уни бу, мə лəзəт же дьдит. Мə кӧ ӧса дьхар, һəргьм гӧнд дьк'əт бира мьн, ԝəки мə ԝедəре нане тьсн жи тер нəдьхар, мə зар'а дьгот: — хԝəзьл əм һəр щара вьра бьмана, чьԛа хԝəшə əвдəр.

Шарəке баве мьн чу щəм бəг, диса изьн аге хԝəст у əм ман эле. Р'оке жи мьн кара хԝə бьр гели, гəр'анд, чум гӧһер'е, паше һатьм бəр кон, дйа мьн диса дəԝ дьк'ьла. Мьн дит жь ԝеда зар'əк ԝе дəсте к'ӧлфəтəке гьртийə, к'ӧлфəт ԝе тинə.

Мьн хԝəст мə'рифəта кара хԝə нишани Тосьн бəге ч'ук бьдьм.

Сəба ԝе йəке жи əз жь каре һьнəки дур к'əтьм, мьн гази кьре.

Каре кь дəнге мьн бьһист, р'əви һатə бал мьн, дəсте мьн аласт у кьрə мькə-мьк.

Ԝи чахи əз к'аԝ бум, мьн ле дьнер'и, чька бəге дəрһəԛа чалəбəлəка мьнда чь бежə.

Бəге ч'ук каре дьһер'и у ньшкева кьрə ԛижин, гот,—Зəйне, каре бинə, бьдə мьн.

Зəйне һат каре жь мьн бьстинə, бəге ч'ук жи незики чалəбəлəке бу, кар кəмез кьр у жь мьнр'а гот:—дə быцəкмə, гəмаро.

Əз мам мəтəл.

Чьма, мьн чь бəг кьрийə...?

— Əз дьбем һəр'ə, кучке нəрами п'ьнти, ԛлероко.

— Кар йа мьнə.. паше тьштəк к'əтə бира мьн, нə əԝ кӧр'е мəзьнанə. Ԝир'а хəбəрдан набə.

Каре кь дəнге мьн бьһист хԝə жь дəсте бəг дəрхьст у һатə бал мьн.

Һерса бəге бьч'ук р'абу, хԝə гьһиандə мьн, шəмаԛəк мьн хьст, к'олоз жь сəре мьн пəкийа, мьн кьр əз к'олоз жь əрде һьлдьм, ижа диса əԝ һат, ле мьн ве

щаре сəр чʼəве Wи кəрʼьшандьн. ƏWи кьрə qирин, гот: — Зəйне, бьгрə, əзе əWи шəржекьм. Паше əз дам нав пʼьһина у кʼӧлма. Зəйне жи мьн дьхьст, бəг жи. Əз грийам, кʼӧлме Зəйне əз мəсткьрбум. Мьн гази дйа хWə дькьр. Дйа мьн дəнге мьн бьһист у дəркʼəт дəрва, əз һьлгьртьм. Позе мьн кəвьр кʼəтьбу, — хун же дьһат.

Зəйне дйа мьнрʼа гот: — Зу Wəрə, бəг бьбһизə We Wə бькӧжə, Wəрə кӧрʼе хWə бьбə. Дйа мьн һерс бу, хəбəрда.

— Чь бе фəʼмə, ле бьнһерʼə чаWа позе бəге чʼук кəрʼшандйə, əзе нһа чаWа щаба хатуне бьдьм?

Дйа мьн позе мьн жь хуне тəмьзкьр, əз жи бона кара хWə чалəбəлəк дьгрйам, Зəйне бəге чʼук бь хWəрʼа бьр мал, кара мьнə чалəбəлəк жи перʼа.

ДЖМЬНАЙА ƏʼWЛЬН

Кӧла мьнə мəзьн бу. Мьн чьqаси дьхWəст динщбьм, ле нəдьбу.

Сбе кəта эваре һесьр жь чʼəве мьн кем нəдьбун. Дйа мьн пʼинəк шьл дькьр, дьда сəр позе мьни брин. Мьн жи жь һерса пʼинə дьгьрт, давит. Шəва əʼWльн хəWа мьн нəһат, Wəхта мьн чʼəве хWə дьгьрт, мьн тьре кара мьнə чалəбəлəк һатйə щəм мьн, мьн шабуна чʼəве хWə вəдькьр. Мьн хəWн дьдит, чаWа Зəйне бəге чʼуква чʼерʼи мьн дькьрьн, дьхWəстьн кар жь мьн бьстəндана.

Бəг хəWна мьнда дьгот: — «Зəйне, бинə, һəрʼə, бьщəнмə жь вьра». Мьн бəр хəWа бандзьда сəр хWə у дьмам əʼщебмайи. Мьн дйа хWə дьдит, һесьр жь чʼəве We дьчун. Рʼоке жи əз нəхWəш кʼəтьм, сəре мьн жь һерсе у эще дьтəqйа, əз жь худане дьбьəʼщим.

Дйа мьн диса мина бəре щəм мьн рʼудньшт, əWe дəсте хWə шьл дькьр, дьда сəр əʼнйа мьн. Һəма Wи чахи ньшкева чалəбəлəк һатə мал, щəм ньвине мьн. Мьн жь щие хWə бандза, кəмез кьр, дəв, чʼəве We

пачкьр. Әwe жи сурте мьн даласт. Ньшкева Зәйне һатә һӧндӧр', гот:—Кар р'әви, һатә мала' wә, к'а бьдьн, әз бьбьм, бәге ч'ук дьхWәзә. Мьн стӧе каре кәмез кьрьбу, у¯нәдьхWәст әз же дур к'әтама. Ле дйа мьн бь дьләки кӧл кар жь мьн стәнд, да Зәйне. Wәхта Зәйне чу, дйа мьн мьнр'а гот:—ЛаWо, кәде мә чьйә әм хатьре бәг к'әвьн?

Диса дәрд у кӧле мьн тәзә бун. Ньзам кара мьнә бәләнгаз чаwа дәрбаз дькьр щәм бәге дини-һар.

Р'ожәке жи баве мьн карәкә дьне мьнр'а ани. Әва кара хӧр'тә мәзьн бу, ле әW нәдьгьһишт кара мьн, әва мина кара мьн р'ьнд нибу. Мьн дькьр әз ве кара хwә кьзбькьм, ле нәдьбу, р'әш бу, ль мьн хWәш нәдьһат, бәйани бу, ч'ә'ве We мәзьн бун, нәдьһат щәм мьн, жь мьн дьр'әвийа.

— Ә, к'әнге We бьгһишта кара мьнә чаләбәләк, клбәт нәдьгһиште.

Жь We р'оже шунда әз бум джмьне аг'а-бәга.

Һьньк мабу, wәки әз жь мала мә бьр'әвйама, ле нәдьбу, чьмки баве мьн шване бәг бу, дйа мьн дәwe Wан дьк'ьла, хушка мьн жи хатуна бәгр'а хали-халичә чедькьрьн. Ле гӧнде мә, Гӧләсор кәйф нибу...

ХWәзьла әм диса вәгәр'йана wедәре, бра әм wедәре буна, бра кьсрәтйа мә кәри нане к'артӧ у к'асәкә дәwe тьрш буйа.

АВЕТИК' ИСАҺАКЙАН

(1875—1957)

ДОСТЕД МЬНӘ К'ӦРДР'А

Һәла ч'уктийа мьнда гәләк достед мьнә к'ӧрд-эзди һәбун у гәләк щара ль Wан бумә меван—һьм дорубәре Әләгәзе, һьм ль Шираке, НахчWане, һьм жи ль нәкийа Дигор'е.

Мьн тьме кале к'ӧрда пьрсийә.

Шванед гӧнде мә Мәхсо у Кьщо, алие Сурмәлие жь гӧндед Qәрәqәле у Гаьламуте бун. ӘWана жь ә'Wьле бһаре кәйани паиза дәрәнг пәзе гӧнде мә дьч'ерандьн, паизе дьчунә qьжлед хWә, wәки саләкә дьне диса бен. Мәхсо р'ьнд блуре дьхьст, Кьщо дәнгбеж бу. ӘWана к'ламед щмаә'та хWәйә дьлшәWат дьстран. Мьн бь әшq у дьл гӧһдари к'ламготьн у блурлехьстьна Wана дькьр. Wана кк'йат у ә'франдьнед эпикиейә фолклора к'ӧрдие мьнр'а дьготьн, wәки мьн ч'уктийа хWәда кәта р'ожа ироин же кьзкьрийә.

Р'еволйусиа Октйабрейә Мәзьн бона щмаә'та к'ӧрд р'йа кьшйарбунейә тәзә вәкьр, к'ӧрд бунә хWәй мәк'тәб, хWәй бәдәWнвисара тәзә. Һәр дәстанинәкә к'ӧрдайә културие, һәйке у пешдачуине гәләки мьн ша дькә.

Мьн зә'ф дьхWәст, wәки мәрьве к'ӧрд бәдәWнвисара Советие у тәмамийа днйае бь змане хWә бьхWәндана.

Əз дьхWəзьм, Wəки həвалед мьнə к'öрдə нвис-к'ар гəлəки бьдьнə хəбтандьне фолклора хWəйə дəW-лəмəнд у ль сəр киме We бьə'фриньн бəдəWнвисара хWəйə тəзə: бь форм-колорита млəтие, бь сəрəщəма кəммəрьвайе-сосиалистие.

Бь р'онайдитьна «Р'йа тəзə», əз Wəр'а дьхWəзьм сламəтие у ачьхийа, щмаəта мəйə к'öрдə брар'а дьхWəзьм хWəшие у бəхтəWарие.

Бь славед алави Аветик' Исаhакйан

11. I. 55.
Ереван

НАДОЕ БӘНГИ

Лаԝин Надо һәспа к'ӧмәйт
Ажот зоме Әләгәзе,
Ажот у һат, һат сәкьни
Ль бәр коне Гӧлизәре.
Мьле ч'әпе банзда ә'рде.
Ԛашкьр әԝи һәспа к'ӧмәйт,
Р'ьма тужьк бәр кон ч'ьканд,
Ньканд ә'рде алие р'асте,
К'олозе хԝә тик-ԛоткьри,
Дәсти ль сәр хәнщәра кер',
Хәнщәра зер' Дагьстане,
Лаԝин Надо чу һӧндӧр'е
Коне баве Гӧлизәре.
Надо ль бәр Гӧлизәре
Сәкьни бепьрс у кәԝал.
Дьлед хԝәда заньбун Ԝана,
Кӧ һьздькьн әԝ жь һәвдӧ,
Ле к'ӧбарбун әԝ һәрдӧ жи:
Лаԝин Надо у Гӧлизәр.
Ԝана дьхԝәст бәри һәвдӧ
Сӧр'а дьла ә'йан нәкьн,
Ԝәки паше йәк жь Ԝана—
Мотащ нәбә чаԝа сәхир.

Аԝа, ԛә бе слав-к'лав
Надо готә Гӧлизәре:
— К'әч'е, щә'дӧ,
К'е готә тә,
Кӧ бәнгимә,
Ч'ә'ве мьн тә?
Кәч'е, щә'дӧ,
К'е готә тә,
Кӧ шәв у р'о
Дьк'әрьбьм
Әз бона тә?

Һӧба дьле тә ль бәр ч'ә'ве мьн
Р'е мьн нәкьрийә мьж у думан.

Кәч'е, щә'дӧ,
К'а тӧ к'ии,
Кӧ бона тә
Һәл у маш бьм?..

Р'астә тә бәрданә чьл кьт гӧли,
Кӧ дьмьлмьльн сәр намьла тә,
Ле бина Wана хWәш нинә qә,
Нә жи мина һәрмуш бьрqвәдьдьн.

Р'астә, ч'ә'вед рәш, ч'ә'вбьруе тәнә,
Ча дӧ мә'ре рәш хWә тәландьнә,
Ле нав ч'ә'ве тә тӧ агьр тӧнә,
Ча дьле тә рәш әW жи весйанә.
Р'астә, кӧ тийа бәжьнбьлнди,
Бәжьнбьльнди, навк'елкзрав,
Ле бәжна тә ньшк-нолайә,
Нә мина qамише дәв Әрәзә,
Нә тәр' у нә жи щанә.

Тә ль хWәкрийә этләз, qьнаWьз,
Ль сәр руе тә щотәк рәш хал,
Ле сурәте тә мина соргӧла,
Нә сорьн, нә гәш, гӧл же набарьн,
Һӧба дьле тә ль бәр ч'ә'ве мьн
Дьне нәкьрийә мьж у думан.

Тӧ рьнд заньбә, мьн талаш нинә,
Әзе ва һәрьм дури тә к'әвьм,
Бе ах-Wахкьрьн чьл-чйа к'әвьм,
К'и расти мьн бе, пера шә'р бькьм,
Әзе бриндар чола мьж к'әвьм,
Еьмрьм жи әз наве тә надьм,
Әз qә нахWәзьм кӧ дәqа пашьн

Бәри мьрьне кьзки бь хийал
Тә бьбиньм у дәнге тә бьбһем.

Надо жер'а wа гот,
Глик әwе нә гот,
Надо жь кон дәрк'әт,
Р'ьм жь ә'рде к'ьшанд,
Жь бьжуе һәспе гьрт,
Кьр кӧ ле сйарбә,
Паше... звьр'и,
У бәр дәре кон
К'әтә сәр чонга:
— «Wәй дилбәре, Гӧлизәре,
Тӧ дәлали, һори-п'әри,
Хwәде занә, тӧ жи зани,
Wәки мьн шәр' авитә тә,
Ах дьмьрьм жь бона тә,
Кьше мьн чу, аqьл нәма,
Нава дьне, ль сәр бә'ра,
Тӧ кәс тӧнә нолани тә,
Һиви, һива чардәһ шәви,
Тӧ бәдәw, бәдәw бәдәwи
Һәзар щара, һәзар щари...»

Ә'МОЕ К'ӦРД

Ль р'әх ч'әме Зәнгуе хачоп'әр' п'әр'вәдайә кәла Ереванейә мәлулә-зәлул.

Ль сәр wи хачоп'әр'е тәр'ьки алие мьле р'асте зинданед мә бун: әзи тәне йәкеда гьрти бум, п'әнщәрәкә wейә бьч'ук ль Әләгәзе дьнһер'и, тәне сәре ч'иейи һәри бльнди бьрqок мьнва хане дькьр.

Дәре зиндана мьн дьк'әтә бәрбь свдәрәкә тәнгә дреж: ль пешбәри дәре мьн wәкә зиндана мьн йәкә дьне жи һәбу, ль wедәре шәш гьрти бун—йәки к'ӧрд

наве wи Ә'мо, йәки әрмәни—наве wи Погос, диса йәки әрмәни, һәрсеке дьне жи тьрк бун.

Дәри тьме сәр мьн дадайи бу: к'литкьри бу: wи дәрида qöлкәк һәбу, qәрәwьла wедәрер'а дина хwә дьданә мә, wедәрер'а нан, ав жи дьданә мә—гьртийа.

Мьн у гьртиед щинаре хwә мә we qöлькер'а һәвдö дьдит у бь һәвр'а хәбәр дьда: әw жи öса бьч'ук бу, wәки сәре зар'әке анщах дькарьбу те һьлата.

Гава qәрәwьл жь свдәре дәрдьк'әтьн, йане жи дәwса хwәда хәwр'а дьчун, гьрти незики дәрйа дьбун: жь qöлкед wанар'а дәнг дьданә һәвдö у дәст бь хәбәрдане дькьрьн.

Ида чь бежи мә хәбәр нәдьда? Бәрбина мә т'әне мьжули бун: мә дәрһәqа рожед хwәйә дәрбазбуйи бь һәвр'а дьгот, данинә бира хwә биранинед хwәйә п'ак, qсә дькьр дәрһәqа qәwмәндьнед щöдә-щöдә, мәсәлә дьготьн, бь дәнгәки һеди дьньвьжанд.

Мә һәрр'о һәвр'а хәбәр дьда: мьжулиед мә qә хлас нәдьбун: йәки дәрһәqа хәwна хwәйә дитида дьгот, е дьне дьгот әw гли-готьн, кö т'әзә дәрһәqа мала хwәда бьһистьбу, у пәй wан йәкар'а дәст бь галә-гале дһа хwәш дьбун жь р'еwитйа мә, жь зар'öтие, жь кьзкьрьне, жь тьштед qәwьми у öса һәрр'о, һәр сәкәтәкә бь сәмт...

Бәхте мәйи нолани һәвдöйә зеранди әм гиһандьбунә һәвдö, нава wи кале нәмьрнәжида әм һәвр'а бубунә бра.

Гöнәк'аре сәйасәте у гöнәк'аре щание: тьрк у әрмәни, к'öрд у мәхин бь һәвр'а бубун бра.

Һәр йәк дьqаqьщи бәрдьлне бьдә е дьне: гава йәки жь дәрва тыштәк дьстәнд: тьтун, шәкьр, эмиш, пер'а-пер'а бь дьл у р'әзае хwә п'арәвәдькьр сәр е дьне жи.

Ве гаве—wәхта сал у зәман дәрбаз бунә у әw мәрьвед спич'оләки у чәрчьри тенә бира мьн, дьле мьн бь кьзкьрьна бе кәд у сәд дьк'әwгьрә бона wана.

* * *

Эварәкә гӧлане кәр'ә хWәш бу, жь малед шәhәрә дур, мина ч'әвед ч'русок, ч'рә дьтәйсин, бәе нәрм дәнгед шае, какә-какед кьзкьрьне у дәнге бь к'ән бь хWәр'а дани, ле кәбсханә кәр' бу, тә hәW заньбу мәзәлә.

Гьрти кәр' бун. Гәло әWач'а р'аза бун, йане эвара бhаре бь к'әлә-к'әл хәм-хийале Wан жь диWаре кәлейә суркьри hәWабьр' кьрьбу, бьрьбу hәйло щие дур, ль к'едәре хәWнәр'ожкед азае у бәхтәWарие п'әришани у зәлулийа кәле дьданә биркьрьне?

Кәбьсханеда гьшка шәв у р'ож хәWнәр'ожк дьдит, р'ож у шәв у нава ч'әве hәр гьртикида хәWнәр'ожәк дьтәиси, хәWнәр'ожка азае мьткәйр...

Щар-щарана к'ламәкә мәлул, йане жи ахинәкә к'ур-р'аhьшти у шьнгина знщирайә ә'мьркәл әW кәр'айа минани кәвьр жь hәвдӧ дьда бәлакьрьне.

Мьн дәнге Ә'мо бьhист:—Ьло, бра щан,—әWи щарәке гази мьн кьр. Әз незики дери бум, Ә'мо го:—Wәрә әм hьнәки хWәр'а хәбәрдьн, дьле мьн гәләки тьжи буйә, бәрхWә дьк'әвьм...

— Ә'зизе мьн,—мьн го,—чь кәWщәйә бәрхWә дьк'әви... зә'ф чуйә, hьндьк майә, тә аqа бәр хWә дайә, hьнәки жи бәр хWә бьдә, зутьре әW р'оже We бе, к'а тӧ нәмайә...

Ә'мо ахинәкә к'ур р'аhьшт:—Се мәh у дәh р'ож манә, кәта We р'оже әзе бьбә'щьм, hәр шәв мәhе дәрбазбуйи мьн те дәрнәхьст, ле әв р'оже кӧ манә, әз тап надьм. ӘW звьстан бу, тӧ тьшт нәдькьр, щарна hәй дәрва, щарна hәй hӧндӧр', р'ож бун, дьhатьн у дәрбаз дьбун, ле нhа бhарә, бhар...

Ә'мо хортәки сәрхWәйи бәдәW бу. Бона бриндаркьрьна йәки нәh мәh жер'а бьр'и бун, тәзә зәWьщи бу.

Мьн гот:—Ә'мо щан, бәр хWә бьдә, ле әз чаWа

бькьм, ахьр əва саләкə мьнə, əзи гьртимə у ньзаньм, чька əве һе чьqа р'уним.

Əwи хəбəра мьн бьр'и, гот:—Йа тə башqəйə, тӧ мəрьве шəһəри: тьме һун маладаньн, мəрьве ч'йе нинын йəке жи, тӧ дəргисти нини, бəрбь мраз нини.

— Ида жь we четьр, гава кӧ аза бьби, тӧе ч'ие дһа зə'ф кьз бьки, дəргистийа хwə жи һе зə'ф кьз бьки.

Əw wa тəһəрəки вəпошьри.

Əwи го:—Əрге аза бьбьм, зани, бра щан, əзе к'ефəкə чаwа бькьм; əз тə qə жь бир накьм. Иро дьле мьн гəлəки тжи бу: мьн жь дурва ч'йаед мə дитьн... һəй гьди ч'йано, щан гьди ч'йано... мьн һəw заньбу, əз чумə wедəре: нһа к'оч дьчьнə зозана, бəрх у ми хwəш-хwəш дькьнə к'алəк'ал, һешнайе адане дьхӧн-дьчьн бəрбь wаре һеньк у ч'йаед бəдəw; тəне Ә'мое бəлəнгаз нава ви агрида дьпьжə; нһа qиз у буке бəдəw бь шьнгə-шьнга р'əхт у р'ьшма у мори-мьрщане хwə дьчьнə бəрбь ч'ие у бь ч'ə'вед хwəйə лəгләги дьле лаwкед щаһьл дьсон, ле Ә'мое бəлəнгаз тəне дь ве к'амбахеда те зерандьне у кьсрəта ч'ие дьк'ьшинə...

Һесьрада хəньqи, ида ньkарбу хəбəрда...

Əз бь ширəти ле һерс бум, мьн готе:

— Ә'мо, шəрмə, шəрм, хwə тəне тӧ нини, һəр мəрьвəк дəрдəки wи һəйə, кьзкьрьна wи һəйə, ижа əм чаwа бькьн, готи əм жи тəйах бьдьн, бьк'шиньн, дəрд кӧ һəйə, бона мерьвə, хwə бона кəвьра нинə, чаwанə мер нини, тəйах бьдə...,—ле бона зəлулйа wи мəрьве ч'ие əз жи хwəда дьк'əрьбим.

— Ах, ньkарьм тəйах бьдьм. Дькьм кӧ бəр хwə бьдьм, хwə жи заньм, wəки һьндьк майə. Ль хəлqе дьнһер'ьм, wəки сала р'уньштинə у qə накьнə офин, һəма дьле мьн р'ькəт набə, тӧ qə тедəрдьхи, нһа ч'йа чаwа хəмьлинə, гава кӧ бь хер у сламəт аза бьби, wəрə меване мьн, бьхwə, вəхwə, к'еф бькə, əме һəр'ьнə нечʼире... щан, ч'йаед Ахмахане, жь бə'ре те бина бае

ћеньки xẇәш, хöлә-хöла ч'әвканйанә, кöлилкә р'әнгаẇазинә, нәхш-нәхши, дәнге тәйрутуйа, ида же нае готьне, нһа, эваре, к'лам, говәнд, кир'ә-кир'а ћәспед тәвићәвбуйи, дуе кöчкед кона .. Гәло нһа дәргистийа мьн чь дькә, xẇәзла мьн заньбуйа: ах, Ә'мо, Ә'мо, гәло тöе чьчах ћәр'и ч'ие...

Әз гәләки хәбьтим дәрћәqа тьштәки дьнда хәбәрдьм, ẇәки гöћдарйа ẇи бәрбь алики дьнда тәглиф бькьм, ле р'а пе нәбу, әẇи ћәй дәрћәqа дәрд у кьсрәта xẇәда хәбәр дьда: пәсне ч'йа дьда, наве гәли у гәбоза дьда, йане жи дәрћәqа щәẇ у канийада дьгот, дәрћәqа каред хәзала у кәвотка, йан жи дәрћәqа ћәспа у пезда дьгот у дьлубанд, хәбәред дьлованиe жь дәргистийа xẇәр'а дьшанд, йане жи жь к'öмр'әшие щие ћәqнәћәq ч'ер'и ẇе дькьр...

Ә'мо мәрьвәки ә'щевбу: ә'йни кöр'е тәбйәте — ч'ие, дур нәдьфькьри, бубу ћесире дьлованйа xẇә, öса бәрxẇә дьк'әт, тә ћәẇ заньбу, qрар кьр'ьнә дарда бькьн: щарна öса тәг'мин дькьр, ẇәки ида жь кәбсе дәрнае, кәẇа кö нава ә'змане сайда дьчәр'ьхи—ле дьнћер'и, дьгьрйа у слав дьшандьн, xẇәзла xẇә бь тьршое дәрвайә кәжок дани...

Нав-нава жь бесәбьрие — жь кебәта льнгед xẇә ль диẇара, дери дьхьст у ч'ер' у этие qәрәẇьле ћерсә ћарбуйи сәр мәда дани.

Р'астие бежьм, әз эщьз бубум жь шькйат-газне ẇийә ћәр р'ожә минани ћәв у мьн же ћиви кьр, ẇәки дћа нәбежә дәрћәqа ẇе сәрэшиеда, к'ламәке бежә: дәнге ẇи xẇәш бу у бь дьл у кьнав дьстьра.

Әẇи алие кәẇше ч'әпе у р'асте ньћер'и у гава кö дит кәсәк хане накә, бь дәнгәки ширьн у нәрм гот:

Домаме, ч'ә'ве тә агьр у шәмальн,
Минани ч'ә'вканиед Ахмахане,
Тö чьнг дьди, чаẇа карәкә хәзала
Дь нава кöлилке Ахмахане.

Дəлале, жь кьсрəта тə əзе бьмрьм,
Бьбə хəWьн, Wəрə мьн бьбинə,
Тö гöла чие бь бина хWəш—
Бьн п'əркед хWəйə сор мьн старкə.

Синг у бəре домама мьн спинə,
Мина бəрфе, бəрфа сəре Ахмахане,
П'ор' у гöлиед We һəв дьчьн у тен—
Мина бае һеньки Ахмахане...

Ә'мо страна хWə һе хлас нəкьрьбу, гава дəргəван бь гавед мəзьн у фьрə бəрбь мə һат, əWи һарбуйи ч'ер'и Ә'мо кьр, гот: «Чь дьки ор'ин»? у ч'ə'вед мираније к'öта сəр мьн, паше кöкöм кьр, Wəки кəр' бьн у ə'сə р'азен.

* * *

Мəһа гöлане дəрбаз бубу у тəне 85 р'ожед Ә'мо ман, ле ван пелед пашьн мə'руми зə'ф-зə'ф бəрхWə дьк'əт, һəр дəqəк р'ожəк кəсаб дькьр, ль кəбседа р'ож сальн, qöр'нə, щарна жи бе кəд у бе кəсаб.

Р'ожед пашьн əW һе гəлəки мəлул хане дькьр: жар бубу, нан нəдьхар, хəW нəдьк'əтə ч'ə'ва у гəлəки qəльн дьк'шанд: бəрбина Wи тəне əз бум, мьн тəгмин дькьр, Wəки жь зə'ф фкьрбуне у мталəкьрьне кьсрəта-мöкöр'ие дһа нава Wида гöр' буйə у əW гиһандийə каләки храб. Ль зндана хWəда qə р'əкəтийа Wи тöнəбу. Щарна банздьда сəр тəхтə у жь п'əнщəрер'а дина хWə дьда ч'йаед Wəтин, дьбу хöлə-хöла һесьра, щарна дьһат незики дəри дьбу, дəйі ль мьн дькьр: «Бра щан, һəWа тöнə. дьле мьн ле-лейə дəве мьнр'а бе, ида бина бае ч'ие жи нае, Wəки тер бине бьк'шиньм, кəйште у пенщ р'ож манə, дһа р'öк бəр мьнда нəмайə...».

У диса банздьда бəрбь п'əнщəре, Wəхтəки дреж у дреж дина хWə дьда ч'йа... ƏW минани We п'ьшика бəйани бу, Wəки зорə-зор кьрьбунə тəле, Wəки гав у сəкəт шиш-

кед кәсьни п'әнщöрö дькьр у чьнг дьда һәй ви али, һәй Wи али, хWә ль ви али дьхьст, ль Wи али дьхьст, кәзар щари хwә бь шишка дьщер'банд у дькьр кö азабә...

Чахе кö мьн зәлулйа Ә мойи бе сәробьно дьдит, әм бежьн щие бадьлһәWа, дьле мьн дьп'әр'ьти, мьн р'әзадьлийа хwә дьхWәст һәрсе мәһе wи бькьн сәр Wә'-де мьн, бона һәма ве дәме жь кәле дәре...

* * *

Ниве мәһа кәзиране бу, сбәкә зә'фә зу, жь зиндана Ә'мо qайим дәнг ль мьн кьрьн. Әз вәщеньqим, мьн банзда сәр хWә: Wәхте дьне әз т'әне Wан чаха кьшйар дьбум, чьчах гьрти кьшйар дьбун у дьбу шәqин у ширqина qәйд у знщиред Wана, Wан чаха һәрге әзи хәWа к'урда бума жи хәWнәзер'ед мьн бәла дькьрьн у әз р'адькьрьм.

Әз незики дери бум. Пог'осе спич'оләки у т'әвиһәвбуйи готә мьн, Wәки Ә'мо жь п'әнщәре пе бәне пьшта хWә хWә дардакьрийә... ида мьрийә... Әз щи бь щи бумә кәвьр, мьн хWә öнда кьр, чонгед мьн ләрьзин, у бу ч'әqә-ч'әqа дәв у дране мьн...

Пог'ос гот: — Әм р'аза бун, мә ньзанбу, дәма кö әм кьшйар бун, мә дит Ә'мо ль бәр п'әнщәре ль ч'йаед дур дьнһер'ә, мә гот, к'öрд сбе шәбәqе кьсрәта ч'йае хWә дьк'шинә: йәке жи мә һәW ленһер'и, кьсрәта чь — кьсрәта р'әш, льнге р'әбәни сәр ә'рде нинын, незик бун, нә кьс бу, нә дәнг, ч'ә'вед Wи вәкьри — мьрьбу, мәр'ьв һәW заньбу һәма ч'ие дьнһерә — кьсрәтә дьлда...

We лә'зе дö ч'вика бь ч'ивә-ч'ива хWәйә ша кьрьн фьр'ин, данин сәр щаг'ед п'әнщәра мьн. Мьн бе кәмде хWә ль Wана нһер'и: әWана нöкöл дабун нöкöле һәвдö, бь әшq у ша дькьрьнә ч'ивә-ч'ив.

Р'ожә зә'ф хwәш бу, тәзә, у ә'змани сайи бу, нолани ә'мьр хwәш у бәдәW...

Мьн хWә-хWәр'а гот: — Ә'мое бәләнгаз, Ә'мое мьни р'әбән, к'әлогьри бум у дрежи сәр щиньвине хWә бум...

ДЕРЕНИК ДЕМИРЧЙАН
(1877—1956)

ДÖ ЩМАƏ'ТЕД БРА

(Р'едаксиа газета к'ÖрдирÞа)

Əм, əрмəни у к'ÖрД, щмаə'тед бранə. Нə кÖ сəд, йане дÖсьд сал, ле бь дəWр у qÖр'на əм бь һəвр'а бунə. Р'астə, орт'а əрмəнийа у к'Öрдада джмьн һəбуйə, тə'линтəнгайи дайə мə һəрда, ле дь нава дьле щмаə'та əрмəнийа у кÖрдада джмьнайи тÖнəбуйə. Навбəйна мəда һəр тьштед храб бь дəсти джмьн һатийə кьрьне,—ле дости у брати дəсти мə һəрда. У щмаə'тед əрмəни у к'Öрд һəвдÖ р'ьнд нас кьрьнə: һəйə дəнгбежйа əрмəнийа-к'Öрда, фолклора əрмəнийа—к'Öрда, ə'дəт'е əрмəнийа—к'Öрда.

Əм, əрмəни, шанə, Wəки к'теба к'Öрдайə дəрсайə пешьн ль Wəлате мəда, ль Əрмəнистане һатийə нвисаре-нəшьркьрьне, т'атрона к'Öрдайə пешьн. газет ль Əрмəнистане һатьнə ə'франдьн-сазкьрьне.

Тьштəк ль нава əрмəнийа у кÖрдада гəлəки минани һəвə. ƏW хəйсəтə. Əрмəни жи жь дьле хWə саг буйə, к'Öрд жи. У һəрдÖ жи жь бона We йəке, бь дəсти һÖкÖмəтед дəк'базə нəмамда гəлəки зйан-зраре к'əтьнə.

Əз бь хWə к'Öрда кəсаб дькьм, чаWа щмаə'тəкə т'Ор'ьнə бь р'Öква тəмьз. Əрмəнистана Советиеда, ль к'идəре ə'мьр у пешдачуйина щмаə'та нава кале азада-

нә, һатийә избаткьрьне, wәки щә'дандьна щмаә'та к'ӧрд дәрәща култураеда гәләки мәзьнә, мә'рифәта wейә мәзьн һәйә дь пьрса р'ӧндарие у фкьрдариеда у дькарә зутьре пешда һәр'ә. Һәр ачьхикә ә'мьре к'ӧрдие әз тьме дамә шакьрьне. Бь wе фкьре жи мьн тьме хwәстийә у һазьрбумә, wәки али wан һәвалед к'ӧрд бькьм, е кӧ чаwа бра дәрһәqа шӧхӧле хwәда кәwщәйи мьн бунә. Мьн һәртьм хwә бра кәсаб кьрийә.

Әва йәка жь йәкбуна ә'мьр у щер'бандьна qӧр'на те.

Әрмәни у к'ӧрд һәqи браед һәвә кәлальн.

ГУРГЕНҺАЙКУНИ

(1889)

ҺЕРС У КЬЗКЬРЬН

«Р'еволйусиа Р'усиае нава тəмамийа Асиаеда һəжандьн пешда ани Р'еволйусиаед ль Т'уркиае, ль Иране, ль Чинстане, избат дькьн, wəки öсйана с. 1905-йə зор р'ечед к'ур һьшт у wəки һöкöме wейə, кö те əйанкьрьне нава пешдачуйина сəд у сəд милион мəрьви, к'ок'бьр һəбуйə».

В. И. ЛЕНИН

ПЕШК'ЛАМ

Баба нава п'ашла щмаə'та к'öрдайə азаикьзə зерандида фьр'а к'əт, qалубал бу, мəзьн бу.

Əwи бь беһна һəwа чйаед wəлетə тəмьз, бь qьнйате хwəлийа мəск'ин, бь ава чə'вканйайə зəлалə—авьлкəйат qəwата хwə гьрт, бəжьн р'əванд.

Чаwа дарəкə гузайə бльнд, wəки жь ба у багəрфртоне натəwə, сəре хwə бəржер накə, öса жи Баба бу, wəки бь р'öһдари бəрбь жоре п'əрwаз да.

Əwи бь мерхаси синге хwə да бəр пелед һарбуи, у бь зор-qəwата мьлед хwə бə'ра бесəробьно вəqəлашт у пешда чу.

Һерс у к'ина щмаə'те, wəки дьле Бабада щие хwə гьртьбун, qəwат у сəкəт данə зəндед wи.

Xwəстьна wи дь нава агьр-алава азайеда, тə дьго, һатə харангкьрьне.

Əwи щаһьл бу, ə'слан, тəйре чйе у мерк'ими дажот пешйа дьжмьн.

Дьле Баба бь кьзкьрьна wəтен тжи бу, к'лама кьзкьрьне бь кəзар зари һатə готьне, чйа у бани, мешə у канийа дəнг данə һəвдö:—

Баба игити бəдəwи тəйр бу,
Торахан—Зухр жи ль пьшта wи бу,

Зəра бəдəw wи бь чə'ве xwə ди,
У wан һəрда жи кьзкьр йəк йəки.

«Һəй Зəра мьн,—Баба кьр гази:
Əз тə надьмə бəг, тö кəwа мьни».

Зəре жи Баба кьзкьр гəлəки,
У сильк һьлда р'əхда сəкьни.

Əw бь xwə бəдəw, һəспи фьр'ьндə,
Жь дəрбед əwе qьр'бун кəрави.

Фкьрə алмаз, левə ле мрщан,
«Бе мьн нəчə шер'», дьго, «Баба щан».

«Əзе вəгəр'ьм, əз ль к'öбьм жи»
Баба wa гот у к'əтə сəре р'е.

Дə, вəбə сбə, бра дьне р'он бə,
Xwəзьл Баба бьгьһижə мразе xwə!

Баба игити ə'слани тəйр бу,
Əw xwəйкьре wəлате xwə бу.

СТЕПАН ЗОРЙАН

(1890)

Х Ә З А Л

Әва йәка гәләк сала бәре qәWьмийә, ль Wедәре, ль бәр п'ала Әләгәзе, гӧндәки к'ӧрдада. Әw гӧнд сәд мали зедәйә, клубәкә мәзьн теда һәйә, авае Совета гӧнд, каникә тәзәйә кәвьри чекьрьнә. Ава We бь лула нае, ле һәма ӧса хӧшә-хӧша Weйә, дьк'шә, у qиз у букед гӧнд дәстхWәда щер' у qаськед хWә тжи ав дькьн, вәдьгәрьн. Ида мина р'ожед чуйи сьре насәкьньн, дәст бь мьжулие дреж накьн.

Ә'срәкә һавине автомашинәкә бьрqок һатә Wи гӧнди. Гава кӧ әW һат орта гӧндда сәкьни, генераләк бь форма хWәва же дәрк'әт, qизкәкә qәмәр жи пер'а, гӧһед Weда гӧһарнә зивә мәзьн. ӘWe п'ор'е хWәйи р'әш щотә гӧли һунабу. Гӧһаред гӧһе We, к'ьнщед Weйә бажарваниер'а ль һәв нәдьһатьн, әWана аqа жи нәр'ьнд бун у мәрьв шаш дьма, чька чьр'а ӧсанә.

Генерали урьс бу, чур'и сәрр'у кӧр'кьри, мәрьвәки бльнди навсәрә бу, ә'мьре Wи qәдәра пенщи сали, ле qизьк, Wәки п'ор' у ч'ә'вьнә р'әш ле бун, qә бәнгзәмиши урьса нәдьбу...

Кьлбәт әва щара ә'Wльн нинбу, кӧ автомашинә дьһатьн Wи гӧнди, р'оже чәнд машине ӧса дьһатьн у дьчун, ле иро зар'ӧ, жьн, qизьк к'ьнщед мина кӧлилкед Әләгәзе—сор, к'әск, qич'ьк ле, пер'а-пер'а һатьн авто-

машине щьвйан у Wе автойа р'әшә бьрqок, генерале бльнди бь ордена хәмьли, qизка п'орр'әшә ч'ә'вагьри hатьнә сере Qизьке солед п'әнибльнд п'е кьрьбу у дерәки кьни лебу, кö дьhатә кәта сәр чонга. Гәло әw чь qизьк бу, кәсәки ньзанбу. Һәма р'уе ве йәкеда жи әWана öса чарч'ә'ви бубун, ледьнhер'ин у тә дьго гьшка тьштәк дьхWәст заньбйа, чька әвана к'инә, чь qәWи hатьнә гöнде Wан...

Wәхте кö әWана hәла hе öса кәWаск'ари ль Wан дьнhер'ин, qизька тәзәhати бь бәшәрәк хWәш незики к'ома жьна бу у бь к'öрди пьрси:

— Совета гöнд к'ижанә?

Жьнәке, Wәки ль сәр хьрхе Wе бәлге зив, сәдәф у hекәл hәбун, тамәки бь кәвьре туф нишан да, чәнд мәрьва кәWша Wида мьжули дькьрьн.

Qизька тәзәhати бь ч'ә'вед хWәйә әшq у ша Wи али нhер'и у вәгәр'йа, генералр'а урьси гот:

— Папа, әм hәр'ьн, әз заньм.

ӘWана анщах чәнд гав авитьбун бәрбь авайе Совета гöнд, гава qизька тәзәhати ньшкева сәкьни, кьрә qир'ин у бәрбь к'öрдәки кал р'әви, Wәки дьрганә сәр мьла жь wеда дьhат.

— Баво щан, баво щан...,—qизьке гот у хwә авитә п'есира Wи.

Генерал сәкьни у бь кәмде хWә, бәшәр ле хWәш, бь сьдqәки qәнщ ль Wе йәке ньhер'и, мәрьв дьгот әwи фә'м нәдькьр, чька Wе гаве чь дьqәWьмә. Т'әне «баво, бавбуна» qизьке у дәнге баве дьhат, кö дьгот: «Qиза мьн, дәлала мьн». Жьнкед бәрәвбуйи шаш у мәтәл мабун, хәбәр нәдьдан, к'öтасие жь нава Wана йәке hьндавда гот:

— Qиза Wийә, qиза Wи!

Гава әW йәк бьhистьн, к'ома жьна бь зар'ава тәвайи бәрбь кале у qизка тәзәhати чун.

— Qиза Wийә, qиза Wи,—жьнкәкә дьне навсәрәйә р'әхт у р'ьшмә ле, дьгот.

Йәкә майин, Wәки һәй ль синге генерали хәмьланди, һәй ль qизька тәзәһати, кӧ бавер'а хәбәр дьда, дьнһер'и, гот:

— Әм бежьн әW qиза Кәсойә, ле әва йаралана к'ийә?

Чаwа хане дькьр, баве кал жи ве пьрседа гиро бубу, Wәки к'әлогьри хәбәр дьда у һьм генерал дьнһер'и, һьм ль qизьке.

— Wәй тӧ сәр ч'әве мьнр'а һатц, qиза мьн, бәрха мьн,—әWи бь к'әла тжи дьготә We у хWә вәдьгьрт дәсте хWә бьдә к'ьнще We, дәсте We бьгьрә, ле тәне Wa шашмайи у дӧдьли ледьнһер'и,—ле тӧ жь к'ӧ тейи, әва йаралана к'ийә?—әWи агърсонги жь qизьке пьрси.

Qизьк жь We пьрсе мәрьв дьгот һатә сәр кьше хWә, тәви һәв бу, дәсте баве гьрт у готеда:

— Баво, Wәрә, насйа тә бьдьме,—у дәсте Wи гьр'ти бьр бәрбь генерал,—әва әW мәрьвә, Wәки әз бьрьм хWәйкьрьм.

Ле кале ч'әв ле тәлалә щида сәкьни у Wa бь тәһәрәки дина хWә да генерал. ӘWи әщебмайи пьрси:

— Демәк әви тӧ бьрьбуйи, әви йаралани?

— Әре, баво щан, әвә, әвә,—qизьке чәнд шара сәре хWә кәжанд. Ле һьнге генерал нинбу.

Каламере к'ӧрд тә дьгот тьштәки сәр нәдьк'әт у пер'а жи тә һәW заньбу тӧрӧш накә пьрса бьдә. Ле генерал бь бәшәрәкә хWәш ль к'ӧрде кал дьнһер'и у кәта калее пешда бьһата, әW бь хWә бь гавьнә мәзьн незики Wи бу у бь әшq qизе пьрси:

— Баве тәйә, әре?

— Бәле,—ч'әве кәчьке тәисин у мьле баве гьрт, әW незики генерал кьр.

Жьн у зар'ед чәнд гава дури Wана бәрәвбуйи, кӧ ч'әвед хWә к'ӧтабун Wан, к'ефа Wана хWәш бу у гьшка тә дьго, дьхWәстьн бьзанбьн, к'а ль We орте чь дьqәWьмә, әW һәрдӧ мерьк чь хәбәр дьдьн.

1866—4

Жьнкəке пьрси:—гəло Кəсо урьси занə?

Йəкə дьне гот:—Га, ле гəло чи ԝе кəчьке у йаралан тəв һəйə? Гəло əԜ у йаралан чи һəвдӧнə...

Жьнəкə дьн, Ԝəки бəр у песире Ԝе жи тжə бьшкошк у сəдəф бун, Ԝа бь шьк' гот:

— Дьбə мере Ԝе бə.

Жьнка пешьн сəре хԜə кəжанд у гот:

— На, йаралани мəзьнə, Ԝе чаԜа мере Ԝе бə.

Жьнкəкə дьне, ԝəки кəта һьнге хəбəр нəдьда, əԝ жи тəв глйа бу, гот:

— Дьбə щарйа ԝи бə.

Чəнде дьне сəрда зедə кьрьн:

— Ле йаралан qə мина щарйа Ԝе нанһерə, тьште ӧса набə, на...

Жьн чьпьхи бун һəв у хəбəр дьдан, һəр йəке глик дьгот, һивие бун, чька агрие Ԝе чаԜа бə, чьмкӧ əԜ гьшк бона Ԝана бубу ише сере, кəсəке сəродəри же нəдькьр. Алики жи Кəсо бь хԜə жи бəр чəве Ԝана һатьбу гӧһастьне. Кəта нһа дəрһəqа Ԝида аԝqа заньбун, Ԝəки Кəсо əв мӧгдаре кəфт-кəйшт саланə һатйə гӧнде Ԝан у гава əԜ буйə колхозване ԝи гӧнди Сəдое сəдьре колхозе аваики чук дайə Ԝи. Малька Ԝи, qəдəр, пəре гӧнд нинбу, ле жь малед дьне фьрq бу у əԜ Ԝедəре дьлəбьри, тəви шӧхӧлед тӧ кəси нəдьбу. Һəр сба, тарибареда, бəри гьшка радьбу, дьчу сəр хəбата хԜəйə эвареда к'ьвшкьри. Гӧндда гьшка, илаһи Сəдое сəдьр, əԜ кəсаб дькьрьн чаԜа мəрьвəки кəлали хəбаткьз.

У растие жи əԜи һəр хəбат у һевотьн Ԝəхтеда зəф рьнд дьqəданд у һəр щара сəдьр разибуна хԜə дьдае. Гəрəке бе готьне, Ԝəки һəвалбəндед колхозе жи, башqə готи дəр у щинар, һəрге мер, һəрге жьн жь Ԝи разибун у пера пак бун.

Ле бəле, ван гьшка диса мəлули у зəлулйа Кəсо, хəйсəт у мрузе Ԝи нəдьданə гӧһастьне. ƏԜи гəлəки кем хəбəр дьда, нава щмаəтеда дəгмə рудьньшт, ле Ԝəхта щватед колхозе, хԜə дьспартə qӧлчəки у кəрə-

кәр сәрька хWәйә рәш жь бәр пьште дәрдьхьст у дьк'шанд. Гӧндийа аWqа заньбу, Wәки әW бәре шәһәрда хәбтийә, жь Wьр бьрьбун шер. Ле Wәхта шәр чь бежи наqәWьмә. Кәсо жи жь qәзйае хлаз набә. Жь шер вәдьгәрә те; гава дьнһерә, чь бьнһерә, нә жьнә, нә qиз... Пәй we йәке ида нахWәзә шәһәрда бьмйнә...

Гӧндда гәләк жь бона wи у тәнебуна wи бәрхWә дьк'әтьн у бь сьре әW тәглиф дькьрьн, ле жьнед щинар тьме харьна гәрм жера дьшандьн, йане жи бь хWә дьбьрьнә мала Wи:

— Хало, к'әрәмкә, бьхWә!

Пера жи дьготьне:—Һәрге кемасикә тә һәбә, мәра бежә.

Ле Кәсо нәдьхWәст әзәте бьдә кәсәки. Гава кӧ жьна к'ьнщед wийә п'әрьти, йане щики qәльши дьдитьн, һьлдьдан, п'инә дькьрьн, бьшкока qәтйайи дьдрутьн, йане жи wәхта к'ьнщ шуштьне зарӧ дьшандьн, Wәки к'ьнще Wи биньн—бона бьшон.

Кәсо жи һьндава хWәда тӧ щара бьн ве qәнщийа щинарада нәдьма. Хен жи разальхйа хWә әW жи дьчу, али Wан шӧхӧл дькьр, йане жи бона зара кака-лоло дани...

Мьн бир кьр бежьм, Wәки тәне щәWрәки Кәсо һәбу, әW рожа пера дьчу щие хәбате, ле эвара свдәреда дьк'әт. ӘW сәки кәмьзи дӧмәрәзи бу, ләп у стӧе Wи спи бун. Ч'уктиеда бәр дәсте Кәсо мәзьн бубу у дьбә жь We бу, Wәки һәр кьрьнәкә хWәйе хWә рьнд фә'м дькьр. Wәхта кӧ Кәсо дәри дадьда, әWи жь щие хWә банздьда у дьк'әтә пешйа Wи, дьчу, рьнд тәрщбәрщ дькьр, гава дәри дадьдьн, готи щикида һәрьн, ле гава кӧ Кәсо дәрдьк'әтә бәр дери у qәльна хWә дькъшанд, әwи иди заньбу, Wәки We сәр к'еране рәх свдәре руни, бь хWә жи дьһат к'еләке дьсәкьни, wәки хWәйи руни у әW жи бәр льнге Wида бьк'әвә.

Әва йәка дӧп'а рожед ләде дьqәWьмин, чахе калә пәй мал һәвдане у тәште харьнера дьчу ль сәр к'еран

рудьньшт, qәльна xWә ведьхьст у дьк'әтә нава мтала. Мәрьв тәг'мин дькьр, кӧ әW дьфькьрә—р'ожед р'әшә чәтьн тинә бира xWә, дьqәWьмә, дәрhәqа тьштәки дьнеда жи дьфькьри... Кәсәки те дәрнәдьхьст... Ле щарщарна ахиннә ӧсайә к'ур р'адьhьшт, кӧ гава дәр у щинара [illegible]әh дькьр, дhа гӧне xWә пе данин.

Һәйфа Wан пе дьhат у щаr на дьготьн:

— Бра гӧре сәре ч'йе жи тәне нинбә, ле алики жи тәг'мин дькьрьн, Wәки ькарьн бәр дьле Wида бен.

Ви ҡәсаби, р'ож дьhатьн, дәрбаз дьбун у кәсәки ькарьбу hажь дәрд у кӧле кале hәбуйа, йәке жи мәрьв тәг'мин дькьр, кӧ әW нахWәзә хәбәрдә, ләма жи педа нәдьк'әтьн, кӧ хәм у хийале Wи тәзә бьн, hивие бун, кӧ р'ожәке әWе бь xWә бьдә дәр.

У әW р'ож hат. Һәсо дәрпер'а ль бәр ч'ә'ве Wана hатә гӧhастьне.

Qиза Wи, Wәки әW дәh сал бу, ӧнда бубу, ньшкева hатә дитьне у Һәсое тәвиhәвбуйи ькарбу хәбәрда. Паше, гава әW сәр кәмде xWәда hат, генерал у qизьк тәглифи мала xWә кьр.

— К'әрәмкьн,—әW бәр генерал тәмәнә бу.

Гот -у пер'а жи дьqаҷьщи бәлки бьзанбә, чька qизька Wи ч'аWа к'әтийә бәр дәсте Wи генерали. ӘW жер'а тьштәки мина сере бу. Ле әW йәк, чаWа паше hатә ә'йанкьрьне, нә тьштәки нәбуйи бу, ле hәма сәрhатикә мәлул у зәлул бу. Гәләк сала пешда әва генер'ала, Wәки Wи чахи офисер бу ль Ереване, Wәхта к'уч'әкер'а дәрбаз дьбу, кәч'ькәкә qәмәрә, гӧhарнә р'әнге зив гӧhада, дитьбу, кәч'ьк гьрйайә у хWәстийә жь бәр дәсте жьнькәке бьр'әвә. Офисер дьсәкьнә у бь пьрс-пьрсйара Wи ә'йан дьбә, Wәки пәй мьрьна де, Wе кәч'ьке тиньн зарӧхане, ле кәч'ьк Wедәре насьтьрә, нәхWәстийә зарӧханеда бьминә, же р'әвйә, xWәстйә де у баве xWә бьбинә. Де дӧ р'ож пешда ч'әл кьрьбун, ле бави нава шер'да бу.

Офисер пәй ве йәкер'а пьрси бу:—Ле наве Wе чьйә?

— Хәзал!

— Хәзал... Навәки р'ьндә,—офисер готьбу. Һәрге изьна Wә һәбә, әзе We бьбьм, хWәй бькьм.

Жьньк, Wәки сәрWера зар'öхане бу, готьбу:

— Һәрге кәч'ьк бьхWәзә, әме бьдьн!

Wи чахи офисер незики к'öрда ч'уч'ьк бубу, п'ор'е We мьздабу, паше конфет щева хWә дәрхьстьбу, дабуйе.

— Әз һиви дькьм жер'а бежьн, We мьнр'а бе, әзе бьбьм щәм жьна хWә.

Готьна офисер әWе жьньке Хәзалер'а готьбу, у кәч'ьк, тьщте әщебе, qаил бубу: ахьр офисер готьбу, чьчах һәбә, әзе тә бьбьм щәм баве тә у...

У офисер, к'аг'әз дабу зар'öхане, Хәзал бьрьбу.

Кәсо нава шер'да бу, кьлбәт, дәрһәqа ве йәкеда һажь тьштәки тöнәбу, ле пәй шерр'а саләке, дöда шунда һәр тьшти дькәсә. ӘW дьч'ә зар'öхане, ль Weдәре жер'а дьбежьн, Wәки офисерәки урьс qиза Wи бьрйә, кьрйә qиза хWә.

Кәсо дьпьрсә:—Ле офисер ль к'öйә? Щи-ере Wи бежьн, әзе һәр'ьм, qиза хWә биньм.

Зар'öханеда к'аг'әз ньвисин офисерр'а шандьн. Кәфтеке шунда щаба к'аг'әз һат, кö офисер бь мала хWәва жь щие хWә бәре чуйә щики дьне. Сәр адреса тәзә жи нвисин. Диса кәфтеке дöда шунда, щабәкә тәзә һат, кö чуйә щики дьне... У гава кö аqа Wәхт к'ьшанд, Кәсо гöманбьр'и бу, хWә жи бесәкәт бу, вәгәр'йа, һатә гöнде де у баве хwә у Wи тәһәри жи тьштәк дәрһәqа qизеда нәкәсйа, чька сагә, йан мьрийә...

Гава кö әW гьшк һатьн бәр ч'әва, Кәсо Wәк'ьланд:

— К'әрәмкьн,—у бь хWә к'әтә пешйа Wана, бьр бәрбь мале.

Генерал у qизьке данә пәй Wи, шофер жи ль пәй Wан машина вала ажот. Һатьн гһиштьн кәWща We мала тәк, ль ведәре, мәрьв дьбе, сәе шабуйи пешйа

Wанда һат. Әwи почка хWә кьрьбу нава льнгед хWә, паше шунда вәкьшйа, нәщәрьсанд qә на дәнгәки бьә'Wьтә.

Жь нава к'ома жьна йәке пәй Wана ньһер'и у гот:

— Чька чь qәWи баве хWә бир анийә, чька т'әне һатйә баве хwә ббинә, йане ль вьра бьминә?

Жьнькәкә бь р'әхт у р'ьшмә гот:

— Т'әне бона дитьне нәдьһат. Дьбә кӧ бьминә.

— Чь р'ьнд дьбә, Wәки бьминә. Баве Wе гӧнәйә,— жьнәкә дьне зедәкьр.

Жьна дьгот у ч'ә'ве хWә жь Wан нәдьбьр'ин.

Әw фькьр сәр'е Кәсода жи бун. ӘWи жи дьхWәст һәр тьшти бьдә зәлалкьрьне... Гава меван чунә һӧндӧр'е мала Wийә бе р'әWш (дӧ п'әнщәред We һәбун у кӧлавәки нәхши ль сәр дәр'абәкә дреж), Кәсо т'әне ведәре пе кьсйа, Wәки офисер Хәза'л бьрйә т'әви зар'ед кWә хWәйкьрйә у мәзьн кьрйә. Qизе тьме кьсрәта баве к'ьшандйә, хWәстйә бьзанбә чька бави ль к'едәрейә, чь дькә, саг'и—сламәтә... Әw гәләк щар'а дәрһәqа We йәкеда фькьрийә, хWәстйә офисерр'а бежә, шәрм кьрйә... Ле сала исальн, гава мала генералда бә'са меркьрьна Хәзале буйә, Хәзале хWәстйә «бәри меркьрьне баве хWә бьгәр'ә у ббинә...» Генерал хWәстьна Хәзале т'әхсир нәкьрйә у жь. Р'остове бь машине һатьнә Ереване, ле жь Еревaне бь автомашине һатьнә, у бь пьрспьрсйара Хәзал анийә гӧнде баве We.

У нһа генерал бь к'ефа дьле хWә бу, гӧнд жи Wи хWәш дьһат, мала кале жи. Әw ль сәр кӧләве нәрм р'уньшти, бәшәрхWәш дьбу у жь кьрьна хWә р'ази бу. Мәрьв т'әг'мин дькьр, кӧ әWи шайә нә т'әне бона Хәзале, Wәки хWәстьна We анийә сери, ле ӧса жи к'ефа Wи бавер'а дьһат, wәки әW ӧса т'әвһәв бубу, гава ньшкева qиза хWә дибу. Ле бь шабунер'а т'әвайи тә дьго Кәсо һивйа тьштәкийә.

— Чь р'ьнд бу тӧ һати, чь р'ьнд бу мьн тӧ ди-

ти,—Һәсо ԝәк'ланд. Паше гава дина хԝә да гöһаред гöһе qизе, ә'щебмайи ма,—әв гöһаре тәйә бәренә, әре?

— Әре, баво щан. Дьхԝәстьн дәрхьстана, е рьнд текьрана гöһе мьн, мьн нәһьшт.

Һәсо зу-зу дьгот, дьбьланд:

— Чь рьнд бу тö һати,—у ньшкева мәрьв дьбе жь хәԝе кьшйар буйи пьрси,—дьбежи тö һати мьн бьбини, әре...?

— Әре...

— Демәк щәм мьн намини?

— На, баво щан!

Әԝ хәбәре qизьке, ԝәки һьм бь лаqьрди бун, һьм расти, гава кö баве бьһист, мәрьв дьбе ә'ԝрәки дани сәр руе ԝи. Әԝ ә'щебмайи ма.

— Чьра,—у дәнге ԝи мәрьв дьбе ле хәньqи.

Ле qизьк дәԝса щабе жь щи рабу у баве хԝә кәмез кьр.

— «Чьра»... Бона ԝе йәке, ԝәки әзе мер бькьм, баво щан!

— Мер бьки... к'е бьстини?

Хәзале сәре хԝә бәрбь генерал кьр.

— Кöре һәвале ви папайи!

Һәсо ч'әве хԝә гьрт у вәкьр, ль qизьке нһери, ль генерал нһери у тö пьрс нәди, ԝәки бежә, мәрьв ньзанбу, шаш мабу, йане нәрази бу.

Гава кö Хәзале генералра шьровәкьр, чька бавечь готйә, әԝи гот:

— Бьпьрсә, qаилә?

Хәзале готьна ԝи бавера тәрщмә кьр. Дәԝса щабе һесьр жь ч'әве к'öрде кал һатьнә харе. Әԝи эманәки нькарбу хәбәрда, ле паше, гава зман ле гәрйа, пьрси:

— Ле хорт к'едәрейә?

— Шәһәрданә!

— Ле чьра нәһатйә?

— Һин дьбә!

Кәсо диса пьрси:—Хортәки чаWанә?
Ве щаре qизьк сороморо бу у ньзанбу, чь бежә.
Генерал Wәхта дит qизьк тәвиhәв буйә, пьрси:
— Чь дьбежә?
Хәзале тәhәрәки готьна баве жерʼа тәрщмә кьр.
Бь бәшәрәк хWәш генерал гот:
— Жерʼа бежә, әме Wи бь хWәрʼа бьбьн, Wәки хорт бьбинә. We бе, qаилә?
Готьна генерʼал Хәзале баверʼа тәрщмә кьр.
Кәсо сәри дь бәрда бьhист у гот:
— Әзе бьфькьрьм... Моләте бьдьнә мьн...

* * *

Гава кö пәй шиве щинара ньвине тәмьз жь бона генерал у Хәзале анин, Кәсо дәркʼәтә бәр дери, Wәки меван рʼабьн щие хWә дайньн, рʼазен.

Дәрва хWәш бу, шәвәкә сайи, әʼзман бь стәйрька кʼьмкʼьми бу, баки хWәш чʼйе дьhат, ле дь гöндда хöшә-хöша ава кание дьhат. Шофер машинеда рʼаза бу. Кәсо тö нәдьфькьри у тьштәк жи нәдьбhист. ӘW щарәке, дöда кәWшеда чу у hат. Паше чу свдәре у ль сәр кöлавәки тәхтәки тәнг вәләзйа, тьштәк авит сәр хWә, кьр кö рʼазе. Ле хәW нәкʼәтә чʼәва. Дьфькьри, qаилбә, Wәки qизьк хортәки хәриби нәнас бьстинә?... hәрге рʼазибә, qизьке hәрʼә, ида нае у we иди кәта— кәтае öндабә... Ле Wәки qаил нәбә, гәло qизьке щәм Wи бьсәкьнә, нә ахьр әWе әʼмре хWә шәhәрада дәрбаз кьрйә у hини гöнд нәбуйә... Кәсо Wа дöдьли дьфькьри паше ани бира хWә готьна генерал у Хәзале у да аqьле хWә, чька We чаWа Wанарʼа hәрʼә... Готьн рʼькәтә, ле чуйин... Ле гьшки зәʼфтьр Wи дьхWәст заньбйа. чька әW хорте Хәзале дьхWәзә, йәки чаWанә. Кәсо фьрqи данәдани орта мләта, дурбун жи аqа бәр чʼәва нәдьhат, йа фәрз әW бу, заньбйа, чька чьто хортә.

Һәсо дьфькьри, гәләки фькьри у тӧ р'е жь р'йа дәрнәхьст.

Wе шәве хеләкә дреж хәWа генерал у Хәзале жи нәдьһат. Ч'ә'ве генерал вәкьри нава щи-ньвине нәрмда дьфькьри: «Ле Wәки әва кала нәхWәзә qизьк вәгәр'ә у мер бькә»,—әWи әв пьрс хWә-хWәр'а дьWә-к'ьланд у хWә-хWә жи щаба Wе дьда: «Изьна Wи һә-йә, кьлбәт, дькарә нәһеләә жи, бавә, мәрьвәки Wә'кидә, һәрге кӧ бьхWәзә qизьк щәм Wи бьминә, суще Wи нинә»...—ле бе Хәзале әме чаWа бькьн, нә ахьр нәфә-ре мале һини Wе бунә, Wе бәр хWә к'әвьн?... Ле әW хорт, е кӧ Хәзале дьхWәзә, Wе һе Wи чәтьн бе... Ле гәло бав карә пешйа qизьке бьгьрә, кӧ мер некә... Ле е аqа сал тәне майә у qиза хWә ньшкева дийә, карә, нәһеләә. На, дьqәWьмә нәһеләә, Wе бежә, Wәки щәм Wи бьминә, гӧндда мер бькә. ӘW йәк Wир'а дәст дьдә у дһа р'ьндә...»

Хәзал жи һьнда хWәда бона qаилйа баве дьфь-кьри. ӘWе сәр тәхтәки дьне п'алдабу у жь п'әнщәра бьч'ук'р'а дәрва дьнһер'и: һива тәзә шәWqвәдабу у жь Wе шәWqе тә дьго гӧндда һәр тьшт стәqьр'ийә, тӧ тьшт щие хWәда нәдьнәжйа, тӧ дәнг нәдьһат, кәта к'уч'ьк жи нәдьә'Wтийан—шәвә ӧса кәр'ә ә'дьли бу, кӧ бона Wе тьштәки тәзә бу... Шәва ӧсайә ә'длийә кәр' шәһәрада наqәWьмә...

Ле Хәзал ша бу, Wәки һатьбу баве хWә дитьбу... ӘWе тәг'мин нәдькьр, Wәки бави сагә, дьхәбьтә... Ле ве шайер'а тәвайи, әW бь хWә жи мина генерал дьфь-кьри, чька баве qаилбә, йане жи Wе бь Wанр'а бе, Wә-ки Wи хорти бьбинә... у щарна Хәзале тәг'мин дькьр Wе qаилбә, чь һәйә... К'ижан бав нахWәзә, Wәки qиза Wи мер бькә... Щарна жи дьфькьри, Wәки дьбә кӧ qаил нәбә, Wәки әW һәр'ә щие дур, нә ахьр аqа Wәхт тәне-Wәкид буйә...

Гава кӧ Хәзал Wа дьфькьри, әWе жьн у qиза ге-нерал, әW лаWьк дани бира хWә у тәг'мин дькьр, Wәки

əWe гələки бəр хWə к'əвьн, həрге бь хWə нəчə, We бежьн: «Əм хапандьн у əм бир кьрьн»...

«Папа жи We öса бежə»—əWe дəрhəqа генералда хWə-хWəр'а гот.

У нава ван шьк'ада Wəхтəки дреж хəWа We нəhат. Паше бь Wан мтала хəWр'а чу.

Сбе Кəсо бəри гьшка р'абу, öса фəсал, Wəки к'ьштина льнге хWə е р'азайи кьшйар нəкə, у бь wи тəhəри, бəрбь кəWше чу. həла тарибар бу, стəйрька сбе ль р'оhлате шəWq дьда. hьнге чър'ə-чър'а чəнд дəрйа hатьнə бьhистьне, жьна пəз, дəWар бəрдан, бу мькəмька бзьна, паше чeлəкəке кьрə бор'ин... Шофер п'от к'ьщандьбу сəр хWə, р'азаи бу.

Кəсо чəнд дəqа сəкьни, паше гези hьлда у кəWш тəмьз кьр. Чəнд даред хлохари дəрсмиши сəр həвдö кьр. Кəвред нава кəWше бəрəвкьр, ани сəр сəле бəр дери qуч' кьр, щие сəрч'ə'в шуштьне... Öса фəсал у hеди дьхəбьти, Wəки шофер кьшйар нəбə...

Wəхта əwи кəWш сəрhəвда ани, кьр, кö həр'ə мала сəдьр, бəлки готьна генерал бь Wи бьшеWрə.

Ле əWи We фькьреда бу, həW нhер'и генерал дəрк'əтə бəр дери, п'ежгирəк сəр мьла, сабун дестда, Хəзал жи пəй Wи дəрк'əт.

Кəсо кö генерал дит, мсине аве hьлда, да фə'мкьрьне, Wəки ава сəрч'ə'в шуштьне hазьрə. У Wəхта генерал незики wи бу, сбəхери дае, Кəсо слава Wи вəгьрт у кьр, кö аве дəсте Wикə, генерал нəhьшт:

— Нет, нет, дорогой...

У бь хWə мсин hьлда, бь к'ефа тə сəрч'ə'ве хWə шушт... Ле дəма сəрч'ə'ве хWə тəмьз кьр, дəсте хWə зəг'м ль пьшта Кəсо хьст:

— hь, дорогой, тə чаWа кьр? Меркьрна Хəзалер'а qаили?

Кəсо дəWса щабе вəгəр'йа сəр qизе, готе:

— Əз диса дьхWəзьм заньбьм, чька əW лаWьке тə дьхwəзə йəки чаWанə, сəрхWəйə?

Хәзале тәрщмә кьр. Генерал сәре хwә пер'а кәжанд у гот:

— Ҫәрхwәйә, сәрхwәйә!

— Әре. Ле р'астгойә? Ль р'у мәрйа р'астие дьбежә?

Генерал диса сәре хwә пер'а кәжанд:

— Ӧсанә, р'астгойә!

Һәсо дәqәке кәр' бу у диса пьрси:

— Һәвал у һогьр, дәр у щинаред хwәр'а кәлалә?

Генерал чәнд щара сәре хwә пер'а кәжанд, го:

— Бәле, бәле!

Һәсо диса кәр' бу, әw к'әтьбу нава каләки чәтьн, ньзанбу, чь бьгота. Хәзала хwә тәзә дитьбу, чаwанә, диса бьһелә һәр'ә... Диса хwә фькьри, паше сәре хwә бьльнд кьр, мәлул гот:

— Генерале бра, бь әдәте мә ӧса нинә, wәки бав qиза хwә бьдә шләте, ле wәхта тә qиза мьн мәзьн кьрйә, дайә хwәндьне, у нһа жи тә бь хwә ль мә гьртйә, һати, qаилийа мьн дьпьрси... мьн жи да, бра готьна тәбә...

У һесьр ч'әве Һәсо барин, wийа дәстәки хwә дрежи генерал кьр, е дьне qәвзкьр да бәр ч'әве хwә...

Генерал әw кәмез кьр.

— Нһа тӧе мәр'а бей, кӧ зә'ве хwә бьбини?

Һәсо диса сәре хwә пер'а кәжанд.

— Qаильм, әзе бем, ле Хәзал бра сале щарәке бе мьн бьбинә.

Нһа жи генерал бь дәсте р'асте дәсте Һәсо гьрт, ле бь е ч'әпе пьшта wи хьст, wева хwәст бежә, wәки wе ӧсабә.

— Хәзала qиза тәр'а тәвайи, зә'ве тә жи wе бе тә бьбиие, wе п'ак бә,—генерал гот,—әwе бьбә кӧр'е тә жи...

У генерал щар дьн дәсте хWә да дәсте Ԟәсо у әWана диса дәстед һәв гьваштьн у Wе дәме к'е ль Wана бьнһерйа, Wе бьгота, Wәки һәрдӧ жи хWә бәхтәWар кәсаб дькьн.

Ле Хәзал дһа ша бу. ӘW дьфькьри, Wәки нһа дӧ баве Wе һәнә у һәрдӧ жи жь Wе кьз дькьн... Ле бь хWә... бь хWә, нькарбу бьгота, чька жь һәрда әW к'ижани зәф кьз дькә?...

КАРАПЕТ СИТАЛ

(1891)

МӘМ У ЗИН

(бәйт—сәрhатйа щмаәта кӧрда)

ПАШГОТЬН

Ль сәр мәзәле Мәме у Зине
Дӧ гӧлед бәдәԜ hәвра шинбунә,
У ль бәр пәнще тәве у hиве
Жь бона hәвдӧ шахвәданә.

У hәр бhара гӧл дьбьшкьвьн,
О бәнгзәки хԜәш бь hәв ша дьбьн,
Бьлбьл к'лама пәй hәв дьhунә,
Дькә чъкә-чък дьл у ньнавә.

У әԜед hәвсӧр мраз чәвада
Дькьн эутьре бьгhижьн hәвдӧ,
Р'анезик дьбьн, кӧ hәв нәмезкьн,
ЧаԜа дӧ машоq hәвдӧ рамусьн.

Ле дьрйа ӧнщӧз Ԝедәре hазьр,
Те у дьк'әвә орта Ԝан кәрда,
У гӧлед сорә дәлалә назьк
Ньсрәтә дьлда нагhижьн hәвдӧ.

У хортед азәп һәр-һәр эвара,
К'ок'а ԝе дьр'ие дьбьр'ьн бь мәр'а,
У ԛизед бьк'өр' тарибара сба
Гөла ав дьдьн бь щер'ед хԝәва.

«К'и ко бьбьр'ә дьр'ие нәфт щара,
Әԝе бьгьһижә бәхт у мраза»,
Лаԝкед Бәрԝаре дьбежьн аԝа
У дьр'йа өнщөз дьбьр'ьн к'ок'ева.

Щар дьн һәрдө гөл шахәвәдьдьн,
Р'әнге сор-гәвәз ль хԝә ԝәрдьгьрьн,
Ль бәр һенкае, тә'ва һавине
Чаԝа тар'ькан дьк'әвьнә хәмле.

У һәрдө гөлед дәлалә бь бин,
Диса хԝә давен кәмеза һәвдө,
Бь әшԛ кьзкьрьн һәвдө р'адмусьн,
У чаԝа дө гөл гөла дьбарьн.

ГӨНДЕ МЬНИ ДУР

(ханәк)

Әԝи гөндида дө щьмаә'т һәбун:
Йәкә әрмәни, ле йа дьне к'өрд,
Жь дәсти малдар—зөлмк'аред гөнд
Һәрда бекәсаб к'орльхи дибун.

Һәрге дьз, әскәр, гөр р'аст бьһатә
Нәдьго:—тө к'өрди, йане әрмәни,
Һәрдө жи дәсттәнг, гөндие к'әсиб бун.
Дьле ԝанда дәрд, бемал у щи бун.

У к'əшиш у бəг, р'испи у мəллə,
Дькърьн сəр Wан—həвр'а храббьн,
Wəки we щмаə'та мə'рум-бəлəнгаз
Бьхальфиньн, хWəр'а таланкьн.

У щара зöлмк'ар готьна хWə дькър,
həрдö щинар р'адькър бəр həвдö,
У əW к'ина кö Wəкə Арнеса ч'йа
Гöндйа ньзанбу, к'ане чаWа hат.

ТСЕРУН ТОРГОМЙАН

(1897)

АГЬРЕД НӘВЕСЙАЙИ

(парәк)

Гӧнде Эрмансе ль гәрәкә бь гӧл у гиһава хәмьли ава буйә. Әw дьк'әвә алие гәлие Wанейә роһьлате. Жь we гәра чйа wеда дәст бь синоре нәкийа Арщаке дьбә.

Гӧнде Эрманседа, кӧ жь дӧсьд мали бу, әһәлиед щӧдә-щӧдә щинарийа һәвдӧ дькьрьн: сәд мал әрмәни бун, кәфте мал-к'ӧрд, си жи мәхин. Әһәлиед гӧнд бь се змана хәбәр дьдан, сал у зәмана Wана щинарикә хwәш һәвра дәрбаз дькьр, у жь алие әдәт, рабун у руньштьне зәф һьндьки жь һәв башqә дьбун.

Qьра сала 1896-а ль әви гӧндида чьлкә хун чййә, нәрьжийа у йәки бехатрийа йәки дьне нәкьр. Достед кал у бава диса манә дост. Мәрьв дьгот ль we оргеда тьштәк нәбуйә-нәqәwмийә, тӧ әWрәки руе әзмане чики – сайи нәгьртийә. Дәсте кәсәки нәһат, кӧ нава Wанда джмьни-нәмамие пешда бинә, бәри һәвдӧдә, йане жи Wана жь рйа Wанә дәwрузәманайә раст бьхарьщинә...

Эрманс гӧндәки ӧса бу.

Wәхта калке Воскан, Арташес у Левон чун к'әтьнә кәwша Хәлиле к'ирвай чукә суркьри, чәнд заред пехасә жарьк рәвәрәв пешийа Wанда һатьн у бь кәWаск'ари дина хWә данә wан һәрсека. Wана гот, Wәки

к'ирва Хәлили нә ль малә, чуйә К'әшиш-голе. Калке Воскан, Левон у Арташес шунда зьввьр'ин у данә сәре р'йа К'әшиш-голе. Әw жь нава гӧл у гиhе wе гәр'ер'а чун дәрк'әтьнә гәр'әкә ч'йейә дьне. К'ирва Хәлил, wәки зәви ав дьда, гава кӧ әw дитьн, бь дәнгәки ша дәй ль wан кьр:

— Баров, кәзар баров, им ачк'и, им гьлхи вра, сәрсәган, сәрч'әван...

Әwи әw hәрсек жи р'ьнд нас дькрьн, ле Левон, илаhи баве wи, Саhак-ахпор, зува нас дькр.

— К'ирво, әw зәвийа к'е ав дьди?—кальке Воскан пьрси.

Хәлил хwә спартә мәр'е, готе:—Йа к'е, йа Муса бәге, е к'әда мә дьхwә, йа р'ӧhстине мә. Әwи дәзмаләкә сор сәре хwә гьредабу, шә'ле wи фьрә чәнд щийа п'инә кьрибу. Арташес у Левон hь кәwас-кьзмәк'ар ль гола мәзьнә гиhа у qамишгьрти дьнhер'ин, wәки wе qәме тәйр у т'уе п'әр'бәләк сәр wер'а чәрх дьдан, hәв дьзвьр'и: Хәлил гот:

— Мәриед wәхте мә жь мә'ра жи храбтьрьн, мерьв вәдьньн, жә'р'дадайи дькьн. hәма йәк Муса бәг. Әwи жь Хошабе кәйани ведәре зәфткьрийә, тӧ qә зани чьqа мерг у зәви, чаир у чиман дәсте wиданьн? Гӧнди—әрмәни у к'ӧрд холамед wинә, qулед wи. Кәрисури, гар'анед wи, ль ва'т р'аст у бәстед ч'ьлкә зер'да дьч'ерьн. Ле хwәлийа гӧндә алие дьне дәсте Камсаренс Симон агаданә, әwе мала wи шәhәрданә. К'омәк гӧндие мә дьне жи гав у сәкот бона wи дьхәбьтьн. Муса бәг у Симон ага hәр тьшт'е ве нокийа мә жь хwәр'а hьлданә, Калке Воскан глики wа кьр:

— Кальке Воскан р'аст дьбежә. Әрмәни, кӧрд у мәхине гӧндие мә п'ьр'е п'ае бона аге у бәг дьхәбьтьн, тьштәк нак'әвә дәсте wана. Т'әмамйа р'оже дьхәбьтьн, худане дьр'ежьн, ле к'ӧлфәте мә, зар'ӧ, тә'зинә, бьр'чи,—Хәлил шьк'йате хwә бәр wана кьр.

— hуне жь Муса бәге у Симон ага хлаз бьн, hәрке кӧ hун бьгьhижьнә hәвдӧ у р'абьнә пешйа wана,

xWəлие жь дəсте Wана зəвт бькьн у ббьн xWəйе xə-бат у к'əда xWə,—Левон Wанара гот.

К'ирва Хəлил Wа дöдьли у щурəки əщəбие зур бубу дьнһери. Щара пешьн бу дьбьһист, wəки дькарьн рабьнə пешйа бəга у ага, xWəлие шунда һьлдьн... ƏWи щурəки нəбаWəркьрьне сəре xwə бьр у ани.

— Əре, əре, һəма һун, гöндиед хəбатчи, əрмəни у тьрк', мəхин у к'öрд, чь млəти бьн жи, готи йəкбьн. Һəрке һун гьшк йəкбьн, быгьһижьнə һəвдö, ага у бəга жь руе дьнйае быqəлиньн, нəһəqи у к'əда хəлqе харьн We жь орте бенə һьлдане, һуне ббьнə xwəйе хəбата xWə, аза у сəрбəст к'əда xWəйə кəлал бьхöн,—Левон диса хəбəра xWə думайкьр.

— Ле кəта нһака əм дьданə ширəткьрьне, wəки һəрче əрмəни джмьне мə к'öрданə, wəки гəрəке Wана qьрбькьн, к'ок'бьр бькьн. Ага у бəгед мə əм öса дьданə баWəркьрьне, сəрWəхткьрьне,- к'ирва Хəлил гот.

— ƏWана Wə жь сəр рйа расте дəрдьхьн, дьдьнə хальфандьне. Джмьнед Wə пьш пəрдеда вəдьшерьн, орта млəта шəр у дəWа чедькьн у бь Wи тəһəри шöхöле xWəи рəш пешда дьбьн,—Арташес сəрда ани.

— Дəрсдар раст дьбежьн. Джмьнед мə əйни ага у бəгьн, е кö мина зурйа хуна хəлqе дьмежьн. Ле тö Wəрə бьнһерə, Wəки щмаəта мə гəлəки бəлəнгазə, нəхwəнди у нəтəшкилкьри, к'ара xwə һəла ньзанə,—глие xWə пешда бьр калке Воскан.

— Wəхтə Wəки щмаəт, гöндие хəбатчи, xWə нас бькьн, йəкбьн у рабьнə пешийа к'əдхöрə, пешийа һəр зöлмк'арəки ч'ук у мəзьн,—Левон гот.

Левон у Арташес калке Воскан у к'ирва Хəлил дьданə сəрWəхткьрьне, Wəки гöндийа тəшкил бькьн у ракьнə пешйа ага у бəга. Готьна Wана калке Воскан, башqəготи Хəлил, гəлəк тьшт һинкьрьн, чəве wан данə вəкьрьне. Əw жи дһа зəф һерса Wан рабу мqабьли һəр мьфтəхöр у к'əдхöрəки, мqабьли we дəWлəте, Wəки пьшта к'əдхöр, мьфтəхöр у мьлк'əдаранə.

Хәлил дһа сәр кәмде хWәда һат у фкьри, Wәки глие Wана гõндие хWәра бежә. Мжулийа we роже Wанара бежә, Wана бь фкьре тәзә ширәт бькә, Wана рõһдар бькә...

Кигва Хәлил гәләки тәwaqәкьр, Wәки калке Воскан, Арташес у Левон һәрнә мала Wи пари нан бьхõн, ле әWә Wәстийайи бун у дьләки ша хатьре хWә жь Wи хWәстьн, бәре хWә данә бәр бь Вскебаке.

ҺР'ИП'СИМЕ ПОГ'ОСЙАН
(1899)

СЕРВИН

Нә аqа бәре, нав бажарәки
Ль зерʼзәминәк мала кәвьри,
К'едәре тә'ве п'әнщ вәнәдьда
У бһаре хWә нишан нәдьда,
Qизәкә к'ӧрда, Сервин наве We,
Тәв дйа хWә нәхWәш дьма Weдәре:
Qәте морийа ль стӧе Weда,
Бьшкошке сәдәф п'есира Wева.
Ч'ә'вед We рәш бун-кәбед трийа,
Спич'олки бу мина нәхWәша,
Дранед Weйә мина сәдәфа,
Р'әнги хәйди, чаWа мьрийа гор'а.
Тӧнәбу Wәхте We дәрва бьлиста,
Готи шәв у р'о әW бьхәбьтйа,
Бона дәWләтие qате жоринр'а
Хәбат бькьра We qиза к'ӧрда.
Жь сбе кәйа бәри эвара,
Мал тәмьзкьра, дәрдаҥ бьшушта,
Йан жи бәрмала от'ахед аг'е
Жорда пьштькьра у банйа харе.
У жь бона We хәбата гьран,
Бәрва дьстәнд һьнә кӧртоле нан
У чәнд капекед сорә ч'ук-мәзьн,
Wәки дйа хWәр'а бьда ду-дәрман.

Дранед wейә мина сәдәфа,
Рʼәнги хәйди, чаwа мьрийа гора.

У рож дәрбазбун... Ль wи бажари,
Ль кʼö тәви дйа хwә дьма Сервин,
Әʼмьрәки тәзә вәбу wанара,
Рʼожа тәзә бо wан пʼәнщвәда,
Мәрьвед тәзә тәв, бһар анин,
Анин ль бәр зерʼзамина Сервин.
Дранед wейә мина сәдәфа,
Әw дькʼәнйа, гöл же дьбарйан.
Qиз ида нәчу wи qате жорин,
Wәки мина бәре нан пʼарскьра.
Әw дәwләти wедәре дәрхьстьн,
Сервин жь бәрдәст лап хлазкьрьн.
Лайк жи qәнщ бу, нәдьхар дәрман,
Дьхәбьти ль заводәк мәзьн,
Чаwа һостакә жир ль бәр дәзгә,
Чедькьр әwе пʼәрчед топ-тәзә.
Сервин жи һәррʼо дьчу мәкʼтәбе,
Солед топ-тәзә пʼе дькьр әwе,
Тора морийа ль стöе wеда,
Пʼоре wе кöрʼишк рʼәнге зәринда.
Бәшәра wе хwәш, деме wе гöли,
Чʼәвед wейә рʼәш, чаwа кәбед тьри,
У дьжи әw ль бажаре мәзьн,
Әw qиза дәлал, наве wе Сервин,
Отахед wейә тәзә рʼонаий,
Тәва бһаре wанрʼа рʼәqьси,
Әшq у шайи сәр wанада бари,
Чаwа әмре тәзә гöлвәда Сервин.

САРМЕН

(1901)

ЛƏТИФƏ

Əз у Лəтифə—qизəкə к'ӧрда демqəмəр,
Йəкə бь нав у дəнг бь хwə инжинер,
Һəспед рəшбоз сйар, һəспед мəш къкел.
Дь рйа пеһəвразда-йəкə бь чъванə,
Кӧ жь сийа знара əw һатьбу гъртьн,
Жь чъл у чйа чəма əм дəрбаз дьбун.
Ле ль пешйа мə нивəка əзмане һешин—
Зəракə мəзьн ль wе сəкьни бу,
Һив тə qəй дьгот гӧһарəкə мəзьнə,
Кӧ wе шəва бһаре шəwq-шəмал дьда
У дь бьн сьме һəспед мə къкел
Кəвьред кəстə агьр һəй дьдан.

Əм дажон йале Ленинавайе,
Мьск'əне һəвала мьн, гӧнде wе бəре,
Лəтифə дьлбарə у к'ӧбар-к'ӧбар
Бь дьл у щəгəр дькə галə-гал,
Дьстьре к'ламəкə тəзəйə к'ӧрда,
Йəкə пърмьqам, йəкə дьли бь дьл:
О, дь wе к'ламеда һəбу к'əл у бин,
Мəрьве тəзə, днйа ну, əмре тəзə, гӧнде ну...
У к'аw-к'ӧбарйа чйа у зьнаре Wəтəне мə,
Глие сəрһəде дь wе к'ламеда бун,

О, бьлqин Wе к'әтьбу, к'öбра Wе хWәш бубу,
ЧаWа кö каник, на хер. чәвканик.

Бәдәw бу әW, тә qәй дьгот һивә,
Дь нава әзминда дьчу һәй дьһат
У к'теба әмре хWә әWе бь хWә дьхWәнд,
Wәки дь дьле мьнда һатьбу нвисар,
Әw qсә дькә, чаWа кö шәвәке,
Wәхте фәрWаре дәри дьк'öтан,
Wәхте чьред бьзьр тәмам весйа бун,
Бәгире һöндöрда дькьрә гöрә-гöр,
У әwе бь хWә чәв нәданә һәвдö,
Пьр фькьрйә, планәк данйә
У һәма Wәхте бангдана дика
Рьк'ьне чекьрьна гöнд, һежа чекьрйә...

У нһа, әWра ль к'ö дькьрьнә говәнд,
Тәлпед рәштари бруск вәдьдан,
У байе сари һар гәмә qәтанди,
Ви али-Wи али дькьрә фикин,
У чәме лалмайи,—гöшин Wан нинбу,
Жь сәрмаһе щәмьди әW жи кәр бубун.
Чйайед wедәре тәв хәмьледа бун,
Бь кöлилке рәнгаWаз әWә нәqьши бун—
У аһа, ль Wьрә гöнде тәзәйи шен:
Малед тәзә у чәнд qатани,
У һәма эмане тәве зәрьчанд
Әз у һәвала хWә гһиштьн Wи гöнди.

Аһа, әм сәкьнинә сәмәтәкә бльндqи,
Дь нәWша аваики гәләки ронайи,
Феза Wида баге рәнг-рәнги
У жь һәр чьqе Wи нәWш ле хәрьqи,
Йәк жь һöндöр дәрте, незики мә дьбә,
Дәрсдаре аһьл—бәшәр ле хWәш дьбә,
Дәст ль мьн гьвашт чаWа насе бәре

У гәләк, гәләки бь дьл у шәWат,
Әм мжул дьбьн бь һәвра йәкщар
У ль кәWша фрәда мә мжули дькьр:
Һәр али бин, бог, багче кӧлилка
У ль Wедәре әм гәләки гәрйан.

Дәма сәйранге зәнгьл кьрә зьнгин,
Һьлшйан дәрва пьр шагьртед жир,
Әз бь хWә жи бь Wана гӧл дьбьм,
Нотла к'әск'әсоре бь wана шадьбьм.
Заред сәрWәхт, бь аqьл у к'әмал,
Дь дьле wанда агьр у шәWат.
Ч'әве Wан бь чьрус, чаWа йәк шәмдан,
Дәqәкә бәтал бадьлһәwа начә.
AWha дәст пе дьбә мәшq у листька свьк,
ӘWә бь тьфаqьн, бь йәкә'бурьн,
Ч'әве Wан шәмдан, дьле Wан тжи.

Әмә Wедәренә-алие сәрһәде,
Дьбьһем дәрсәке жь литературе,
Дәрсдар Фатейә-жьнәкә бәжьнбльнд,
Глийа дьбежә жь Фирдусие мәзьн,
Хәбәрдан бь хWә бь змане дейә,
Гли-готьн, к'лам жь «Шаh-наме»
У чаWа каник кӧ дәрте жь әрде,
Хәбәре We жи ду һәв р'ез дьбьн,
У наве Һайне нав-нава һьлдьдьн,
Qса дьбежә жь нвисаре Һомер.
О, ч'әвед Wан стәйркед нькандн,
Мьн дькьн р'сас, мьн жь аqьл дьбьн.

К'и йали дьнһер'ьм тәмьз у ләтифә,
Дәрсханада р'онкайи бә'һәрә
У жь п'әнщәрар'а ч'йайед мә бльнд
Һӧндӧр' дьнһер'ьн чаWа кӧ әждаһа,
У жьна к'ӧрдә ч'ә'вбәләк к'имик
Жь щики щие дьн р'е нишани мә дькә,

Мәрәм дькә, әм жь Wедәре бьчьн,
Һәрьнә музе, кәла кәвнә жорьн.
Дь феза мәда тӧ ә'Wьр гӧнәнә,
У ләйлан тӧ qәй дьбежи алаве пе гьртйә,
Әм жь кәWша мәк'тәбе йәк щергә дәртен,
Дьчьн бәрбь к'очьк у алие музе.

Музейа гӧнд тәмам к'очьк-сәракә,
Дь бьжанге гьрәкида әW ле чекьрьнә,
Әз у һәвалед хWә п'еһәвраз дьчьн:
Щарна кәр'о-кәр', щарна бь к'ән,
Сәред ван ч'йа ә'сьл бһарә,
Ль Wе гӧл у ч'ичәк тә дьго хәмланә.
У приске ләйлане бь алав дьч'ьрусьн,
Ләйлане р'уе ә'рде тәмам нхамтйә,
У мәрьв тьре тә'в жи бь дьләки сотә,
Ә'йни нола кәсьн-Wәхте дькәлә,
У мәрьв дьго жь Wи р'әнге һешинә,
Wәки тиренщ гӧрз-гӧрз дьбарә.

Бь дьл у кьнае әW мьнр'а дьбежә,
Дәрһәqа дьлк'әтьна Сиабәнде Сливи,
Кӧ Хәща бәдәW ч'аWа кьзкьрйә.
Аг'ьрие бь шәр' әWи жь эле бьрйә,
Пешйа малдара тәне шәр'кьрйә,
ӘW лаWке к'әсиб, әW зламе к'очәр.
Гәләк мир, бәг у аг'аед эле
Бь тира мешьндар шә'һньмә кьрйә
У чуйә сәре ч'йае Сип'ане Хәлате
Буйә һәвалһогьре бзьнед дь к'уви,
ӘW хорте че, әW мерхасе бавче.

У гли дькә дәрһәqа сәрһатике:
Шәр'е бьндәст пешбәр'и малдар,
Бь шәWат дьбежә, дӧщар жи дькә,
Һәр, һәр хәбәрәк жь кәвч'ька дьлә,

Ӧса йәко-йәко ду һәв рˈез дькә,
Wәки һәр хәбәрәк we дьле мьн дьсот
У мьн жи дьхwәст думайие бьбһем.
Ѓава әм чун һӧндӧрˈ музе кˈәтьн,
Ль wедәре мәлул, гәләк пˈәришан,
Сәракә тәзә пешйа мә вәбу
У һәма ль we, бәр мә хане бун
Гәләк шӧхӧлед дәwранед дь бәре.

Аwһа, әˈрәба кˈәвньк, щоте берˈатьб,
Чˈьра бзьр, чˈәˈвед бь һесьр,
У нире гран ль стуе гае жар,
Йәко-йәко ль мьн диһар бун,
Ле чˈәˈве мьн шкьләки дькˈәвьн,
Ида нальвьм, дь щида мьх дьбьм.
Шванәки кˈӧрд дари дь дәстда
Аwһа сәкьни бу ль орта дӧ рˈйа:
Кˈьнщед wи, щәләб-щәләби бун,
Кˈолоз ль сери нола qуча бәрфе
У щи бь щи дәст бь готьна дькә,
Йәк шване зәмандә, е дьне әз бь хwә.

Нава гӧндда дьчьм у диса тем,
Чуин у һатьне әз мезә дькьм,
Иди кәс ле нахә бь фиqа ҫамиш,
Кәс настьре дһа «дьло», һәй «дьло»
У ве бһаре, ве шәбәqа сьбе
Дьстьрен жь дәнгбеже кˈӧрдайи хәбаткˈар,
Кˈламе бь шәwат, е бь әˈгити,
Дь нава кˈәне wан кˈәл-рˈәqас һәйә,
Тˈәqлайа сәwта, кӧбра хwәш-дәнга,
Бь дәнге хwә бльнд хәбате дьстьрен,
Е ӧса дәлал, е ӧса бь шәwат.

Кӧрде комунар бь змане де,
Гәләки бь кәwас Һомерос дьстьрен,

У кәчкед пър дәлалә сәрбәст
Дь нава хәбатеда дһа щәбьри
Мьнра дьбежьн дәрlәqа дьне,
Пърсед бәре у е нһа, е те.
Ка, канен глие гӧндиед мә бәре,
Букед лал у е безар у зман?
Чаwа кӧ рокә бь әwр у әзман,
Әw иди нахӧеньн, тӧнәнә иди,
Әw роже зәлул, реwиед мәлул,
Дһа тӧщара вәнагәрьн иди.
К'а канен шван, кәсиб у коч,
К'анен конед әширед кӧрда?
Гәло һьлатьнә, гәло тӧнәнә?
К'а канен жьнед нәзанә-бьндәст,
Е нәхwәнди, лалмайи, бехәбәр...
Чаwа звьстана чйае мә бльнд
Әw жи чунә, дһа вәнагәрьн.
К'а әw кин у әйната qәбилед wана,
Шәре wана, е бь хуна мера?
Бьстьре Ләгифә, бьстьре бь дәнге зиз
Рожа хwәш, ло сбәда хwәшә.

ҺМАЙАК СИРАС

(1902)

МӘМЕ У Ә'ЙШЕ

Әw к'ижан хорт бу, wәки щида щан нәда, әw чьто дьл бу, wәки дь хwәда нәшәwьти we шәве?

We шәве, шәва сайи, Ә'йше жь һиве шәwq вәдьда, we шәве шәва әвине. Ә'йше öса бәдәw бу, жь һиве спитьр, жь р'ое зәртьр бу.

Әwә нотлани знаред мәмләк'әте баве хwә гәләки к'öбар бу, минани тәйре Симьр'-сәрбәст у сәрфьнйаз бу, минани мерхасәки навдар бу, бәжнә бльнд бу, нола дара спьндаре, нола чраке бу, чә'вед we, мәрьв дьгот, е шеранә: аwqас зәрбәдәст бун.

Öса демqәмәрә бәдәw бу, кö р'оер'а дәрдьк'әт у мәрьв кәwас у кьжмәк'ар бу ле бьнһерйа. Ле wәхте һерсе минани бае саме дьнйа бе р'ьсq дькьр.

Ә'йше йәкә öса бу.

Нава we мәкәледа тәк Мәме бу, кö Ә'йше хwәш һат, әw бәгәм кьр, Мәме жи бь дьләки на, бь кәзар дьли әw кәбанд. Мәме, Мәмее дәлале дьле Зозане, әwи чьqа qиз сәр хwә бәнги кьрьн, чьqас жи бе хәw у сәwдәсәр кьр әwи Мәмейи.

У чахе мразе Мәме у Ә'йше бь һәв бу, Зозана пир щар дьн тәр'ә щан бу, һат сәр бәнга бәре, нотлани qизәкә чардә сали жир у сәрбәст виали-wиали дьфьтьли, дьр'әqьси.

Ида әW Зозан нинбу, йа кӧ дәһ салйа хWәда тәW-лә у п'анге аге пацьш дькьр, сбе кәйа эваре сакаре рехе ль сәр пьште бун: щаритйа жьнед аге дькьр, кәта навтәнге qузи тәндуре дьбу, лош вәдькьр Wәкә бәжна аге у к'рдьнәк һәртьм дь бьн пьч'әнгада бу.

Чь мә'руми, бәләнгази, чь ав у һесьр у зәлули... кәта Мәме гһишт, дәсте wи дар гьрт: Зозан дһа пир-бу, жь тӧтар к'әт.

Мәме бист сали бь Ә'йша киждә салир'а аWqа ль һәв дьһатьн, кӧ гава тәйре симьр ль ру ә'змин дьфь-рйа—Мәме у Ә'йше дьдит, неч'ира хwә жь бир дькьр, не-ч'ир жь нав ләпе Wи дьк'әт у бь дигьна ч'ә'ва, бь мӧз бәта дьла дина хWә дьда кәрдӧа. Гәләк щара мә'нә-гие ә'рд п'екол дькьр, дьроqьси, ле гава Мәме у Ә'йше дьдит, жь әшqа кәрдӧа һәр тьшт бир дькьр, пьшт ль бәр Мәме у Ә'йше хар дькьр.

Ә'йше бь әвинйа дьла Мәме кәбандьбу, жь We жи әшq Зозане п'әйда бубу. Кәму жи бь зәWаща һәрдӧар'а әшqли бун, кәму жи к'ефхWәш бун, гьшк жи шабун, wәки мразе Мәме у Ә'йше бь һәв бун.

Ле Таһар ага тәви We әшqе нәбу, нәк'әнйа, дь хӧда Wәрьми, жь к'әрба хWә к'ьла, жь щәгәре нә'лйа. Һерса к'әф дәве Wи к'әт, чаWа кӧ һәспәке тӧ зә'ф щри-да бьдейи, тьлкане We рава, к'әф дев к'әвә.

ӘWи бәр ч'ә'ве хWә дит, кӧ Мәме хӧламе wи, Ә'й-ше стәнд; зә'ф бәр хWә к'әт, дь хWәда ньһьщи, We бьтәqйа...

Әва әW Ә'йше нибу, кӧ Таһар ага бь дәстәки ӧса дә'фанд, Wәки кәта иро жи сәре Wи дьгәр'ә. Щарйа бәр дәре мала Wи пешбәри аге сәкьни бу, ре нәдабу аге, тьбьсти дабуе, бь агара шәр кьр бу, рарӯйи руе аге бубу: е Таһьр ага.

Ле ида агатийа Wи жь к'ижан рожеранә, чәнд капека һежәйә иди, кӧ хӧлам пешие ле бьгрә, йа әWи qәбул кьр бу, хӧлам же бьстинә, нәбу хӧре Wи Кәси дибу хӧламе мәрьв рабә йа аге же бьстинә?

Зә'ф жи Ә'йше Мәме кьзкьрйә. Зә'ф жи Мәме мразе хWә бь We кӧсьлщәмале кьрйә. Нә әW бь хWә аг'айә у һәр тьшти бәре ә'Wльн гәрәк әW бь хWә тә'м бькә...

У фәрмана Таһьр аг'а диса р'абу, гази ә'гит-ә'фате хWә кьр, ле бәри гьшка дәйи ль Мәме кьр.

ӘWи бь к'ӧбар у бь фәрман гот:

— Һун ве р'ое дьбиньн, кәта кӧ р'о диса бе ви чахи, гәрәке һун нава хӧламед шех ЩәWадда бьн, Wәки Зилана к'ок'бьр' бькьн, хWәлйа тәндуре дь сәр Wанда бежьнг бькьн. Һәр'ьн әскәрие!

— Дә бььвьн, хWәде к'омәка Wәр'а бә...

Фәрман у ә'мьре аг'е бу, готьна Wи һәр тьшт бу у Мәме дьл бь хәм вәгәр'йа—һатә мале.

Дӧ һесьр жь чә'ве Мәме цәкйан у бәржер глол бун.

На, Мәме дьле хWәда сеWьри, бра дьле Ә'йше у дае нәqӧсә, бь әшq к'әнйа у Wанр'а гот:

— Ә'йше щан, дьле хWә фьрә бькә, зәндед хWә жи бьшьдинә, Wәки к'олозе Мәме хWә qот бьгри, —у р'уе Ә'йша мәлул бь шәWат р'амуса, р'амуса чә'вед Wейә р'әшбәләк.

ӘWи дайк кәмез кьр у готе:

— Дйа мьн, дәйне хӧламтиейә, дәйн гәрәке вәгәр'иньм.

— Ә'йше бьнһер'и, бра дьле We нәминә, п'ор'е сәре тә жи р'әш ббиньм.

У Wәхта Мәме чоле ль сәр пьшта һәспе щрид дьда, Таһар аг'а һежа бь дьләки р'әкәт р'уньшт ньмеже. Ә'йше у Зозане жи Wәки дьле һәв храб нәкьн, һесре хWә минани тә'вие баране дь хWәда дьqӧрчьмандьн.

Шәш сал һатьн дәрбаз бун, шәш щара даре бие кӧлилквәда, ле сала кӧфта, гава кӧ We диса кӧлилк вәда, Мәме Зозана пирә р'әбан ль Ә'йша мәлул диһар бу...

Таһар аг'а жи чьл щара щабькр, чьл щара qәWьл

у qрар кьр, wәкә чьл шари жи щерьбанд, wәки бьрәвинә, әма Ә'йше әw Ә'йше бу, кӧ qә һәстӧ жи навит нава дәв у qилед wи, хәбәред wи капекәк кәсаб нәкьр, мина мерхаса к'ӧбар ма у к'олозе Мәме qот кьр, сәре wи сәрфьниаз кьр, дьл да Зозане, жь we дьл стәнд у бь худана ә'нйа хwә ә'бура хwә кьрьн, кәwщәйи тӧ qул у бәнди нәбун...

Ә'йше нола кәвотка бәр знара, минани һива гловәр бәри эваре рабу бәр п'әнщәре, п'ала хwә дае, һәрдӧ гӧрчьке сурәте хwә кьрә нава дәсте хwә у р'йа дреж мезә кьр.

Әва әw р'е бу, wәки Мәме теда чу, wәки р'ое кәзар мәрьв дьчьн у жь wана зедә жь wи алида тен у Ә'йше һәрр'о дәрһәq Мәме пьрс у кәwал дькьр.

Hһа жи бь щрида сйарәки һәспе боз дьһат. Ә'нйа wи худабу, ба ль п'еше архальх дьхьст, ль һәв дьзвьр'анд. Әw иди незики п'әнщәре бубу у хәриб-хәриб мезә дькьр. Дьле Ә'йше нола ч'вика давит. Дьле we qӧлоз дьбу: һьм шабуна, һьм к'әрба... Әwе мьле хwә кәжанд у гот:

— Сйаро, сәре мьн бь qӧрба, ә'мре мьн бь гори, к'әрәмкә, пәйа бә, Мәме мьн исал кәфт салә чуйә әскәрие, к'әрәмкә, wәрә, нане мә тә'м бькә у бежә тӧ жь к'едәрийи, к'ийи, к'и нини? Әгәр щабәкә хере һәйә, п'ак, әгәр на, бь хер у сламәт дь р'йа хwәда һәр'и.

Әwи сйари жи wа гот:

— Р'ьнде, нан у тәхте тә зедә бә, шен бә, кемасйа тә тӧнәбә, шәва ишәвин меване тәмә.

Нава һәр кәфт салада әва мевана жь гьшки сәрбәстьр бу. Ә'йше жь хәбәре wи нәхәйди, дәрк'әт дәрва, сәре һәспе wәстйайи гьрт у сйар же пәйа бу, һәсп бьрә тәwле гьреда у эм тьжи бәр кьр. У гава звьр'и шунда һат, хәриб бәрбь ода хwә бьр. Әwи жи тьвьнг, шур у мәртале хwә жь сьтӧе хwә ани харе, стунеда дарда кьр, бь дәстәки к'олоз жь сәре хwә һьлда, кӧ худана сәр пачьш бькә, Ә'йше кьрә ахин у

к'əсəра we кəфт сала нола ч'əме бhаре ль hэв к'əвə, тəви həв бу, кьрə qир'ин у пер'а-пер'а хwə авитə п'еси-ра Мəме, дəлалие дьле хwə.

— Wəй Мəме, wəй Мəмее бебəхт, тö бь чь фəн у фела hати?

Мəме жи дьгот:—Ле к'и дькарə бь синоре тə к'əвə, бəрмалйа мьнə дəлал.

Ə'йше ле сəр синге Мəме, Мəме жи сəре we кə-мезкьр у бь р'амусане ширьн кöл у дəрде həр кəфт са-ле дреж бь щарəке бир кьрьн.

Мəме гот:—Ə'йше щан, дə həр'ə, мьзгине бьдə дайке, wəки бе собəта бежə, хəбəр бьдьн.

Ə'йше гот: —Ах, Мəме мьн, бьhелə дайка пирə-р'а-бəн ишəв р'əкəт р'азе, сбе хəбəр бьдьн, нhа шир у маст биньм, бьхöə...

Гава кö сбə гəwр бу, Зозан жь щие хwə р'абу, се щара жь дьл у щəгəр «ах» к'шанд, се щара гази «хwəде» кьр.

Əw жи дəрде Мəме бу, кö дькəлйа у дьмашйа. Нава həр кəфт сала гəлəк дəрд у кöл дьле хwəда хwəйкьрьбу, кəфт сал бу, кö дьл дьда Ə'йша тəр'лан, wəки öса мəлул, wəки öса бь кьсрəт, мраз ч'əвада м'абу. Əwe мöкöр'йа Мəме дькьр, ч'əве we ль р'йа мабу.

Хуна we həла дьк'əлйа, зəндед we he сəр бəнга щаhлтие бун, əwe дəма дина хwə дьда бəжьн-бала Ə'йше ах дькьр, хун дьк'ьшйа нав дьле we, мразе we жи сəбəбйа Мəме ч'əвада мабу, дьле we дьсут.

Зозане wəхта кö щи-нвин qати сəр həвдö кьр, незики бəгире бу, Ə'йше wедəре həргьм к'упьке нме-же дадани, wəки Зозан нмеже бькə, wəки жь хwəде-тöала hиви бькə дəрhəqа вəгəр'андьна Мəме у сəбркьрь-на хwə у буке, ле к'упьк шие хwəда нинбу.

Зозане сəре хwə кəжанд у гот:—həй гьди Ə'йше, тə гəло бир кьрйə, əре, р'ьндька мьн, qемиши тə на-

бьм... гəло чь нета храб к'əтйə qəлпе тə, кö тə əв шöхöла нава кəфт салада бир нəкьр, тə иро бир кьр...

Зозане жь хWə калар'а дьгот у дьбьланд. Чахе жь сəр тəхтə пəйа бу, чу бəрбь тəWле, Wəки к'упьке нмеже бинə, һəW нһер'и, кир'инйа һəспəке к'əтə гöһ..

Зозан сəкьни. ХWə фькьри у гот:

— ƏW чь дəнге һəспа те, дьбə һəсп тəWледанə... меван бе мьн, хəриб к'öра һатйə, бе мала мьн, һəспе Wи жи тəWледа бькə кир'ə-кир'?

Зозане бь даWа дерə ч'ə'ве хWə тəмьз кьр, щие кö һəр р'о вала бу, иро бəр афьр' һəспəки бози к'öбар гредабу.

Зозане диса хWə у калар'а гот у бльнд гот:

— Һəй гди Ə'йше, паши Мəме мьн дəнг сəдае мевана бьк'əвьн бəр гöһе мьн, тö жи бəр мевана һəр'и бейи, щабе нəди мьн...

Чьма мьн сйанəт у кöрмəта мевана бир кьрйə, меван меване хWəденə. Нə, əз чьqас мевана кьз дькьм, аWqас жи Мəме хWəйи тае тəне кьз дькьм, һəй гди Ə'йше!

У льнгед Зозане щар дьн шдйан, нава Wан һəр кəфт салада нмеж щара ə'Wльн бир кьр у бəрбь оде лəзанд, кö Ə'йше Wан кəфт салада теда р'адьбу, р'удьньшт.

Зозане дəре оде вəкьр у чу һöндöр'. Одə тари бу тиркəк тə'ве авитьбу һöндöр', дабу сəр щи...

Зозане кьзьнгəк к'ур р'аһьшт у ч'ə'ве хWə мьзда... у ньшкева, гот:—пи бь сьмьла, əва чь тəвайə...

Ə'йше р'аза бу, к'елəка We жи зламəк. ƏWи бь əвинти Ə'йше кəмез кьрьбу: дəстəк дабу бəр сəре We, йəк жи бəр'а бьрьбу, кəмез кьрьбу, əвинтйа кəфт сала пе гьртьбу у к'əтьбу хəWəкə к'урə ширьн...

ƏWе гот: — Һəй гди Ə'йше, гəло намуса тə чаWа намус бу, тə кьр бьн п'е хWə. Мьн р'онайа ч'ə'ве хWə-р'а Мəме мəзьн кьр, Мəме хWəйи хəриби хəрибстан.

1866—6

Мәме әва кәфт салә чуйә әскәрие, чьто намусә ль тә, Ә'йше щан, тә qәWл-qраре кәфт сала п'епәскьр, тә к'олозе Мәме мьн бәржер кьр, тӧ к'әти нав-щи балгие лаWьке злам...

Тамаре Зозане ль һәв к'әтьн, к'әрба хун теда мьчъqи, хуна We тәви һәв бу, qәWата We бәрәв бу у бе кәмди хWә незики стуне бу, ч'әк у р'әхте меван бь стунева дардакьри бун. Ә'йнәлуйа Wи жи ль Wедәре тәмьз у казаркьри бу.

Зозане ә'йнәлу бь фәсал гьртә дәсте хWә у бь һәрдӧ дәста мәккәм гьрт, сьфтә луле дьнһери у паше сәре We незики меване Ә'йшейи кьзкьри кьр...

Зозане гот: — Чь зламәки ә'гитә, әзе меша Wи һәма жь тәхтка ә'ние бьгьрьм...

Гот у сәкьни.

— На хер. Ә'йше щан, нәбу, ӧса нәбу, дәнге ә'йнлалуе We бәла бә, гӧнд у щинар We бьбһен, дьнйае мә бькьсә, Таһьр аг'а We сәһ бькә, дьле Wи We ша бьбә, наве тә кәвотка п'әрбәләк We храб бә, наве буктийа тә кәфт салие We р'ода кәр'ә, Мәме мьн жи We бе, бьбһе, һерса Мәме жи We р'абә у дьле Wи We бьшке, сәре Wи We бәржер бә, ида р'уе Wи нагьрә бь хәлqер'а хәбәр бьдә.

Пашда һат у ә'йнәлу стунеда дардакьр.

Шунда зьвьр'и, һат, дит кӧ меван жь ләзбуне. хәнщәра хWә сәр бә'лги һьштйә, банзда һлда ч'әка We хлазкьр, шәWq к'әтә хәнщәре, чъруси у дора сәре меван бьр у ани: кәжанд.

— Дьбәк qәWәта мьн кем бьбә, әре Ә'йше, һәй гди Ә'йше, дьбәк жи дәрбәке нәе кӧштьн. әре?

Ә'йше щан... әва зламе һани ә'фат We жь дәрбәк Зозана пир бьмьрә? На, дьбәк саг' бьминә, дәнг дьнйае бәла бә, ижа хәлq бьбһе, наве Ә'йше храб бьбә, Мәме жи бе, сәһ бькә, бьә'нгьр'ә, дьл жи тә'мул нәдә, бьшке...

Хәнщәр жи шунда да, кьрә qабе...

Һәрдӧ щаһьл һе хәWа ширьнда бун... гӧләщq дьбун, левед меван ль һәв дьчун у дьһатьн.

О, р'амусане Ә'йше, р'амусанед бь шәWат у бь агьр меван гәләки хWәш . һатьбун у әW дь нава хәWа к'бирда жь р'амусане We кӧсьлщәмале т'ер нәбубу, дәсте хWә же нәдк'ьшанд, жь сурәте Ә'йша Зозане хWәйкьри...

Диса ьр'не Зозане р'абун, щар дьн бь ләз бәр бь ч'әк у сильке Wи чу у гот:

— На, гәрәке зу бькьм, һе кшйар нәбунә, әзе хәWеда лехьм, әгәр кьшйар бьн, ида зәфта мьн дәрә у шӧхӧле дәстпекьри We бадьлһәWа һәр'ә, әме ӧнда бьн...

Зозан дһа незики сильке меван бу, сорани к'ьшанд кӧ һәр'ә лехә у гот:

— Аqьле мьн жь әви дьбьр'ә, әва We синг у бәре Wи хлазкә у Wәкә бӧһӧстәке жи We дь ә'рдеда һәр'ә. Дәнг хәлqеда дәр нак'әвә, хәлq сәһ накә, сорание qәфәса Wи хлазкә, We бӧһӧстәке жи дь ә'рдеда һәр'ә. Дьле Таһьр р'ьнәт набә, наве Ә'йше бәла набә, к'ефа Ә'йше нашке, Мәме жи наә'нгьр'ә, дьле Wи храб набә... у щар дьн зәндед Зозане һәв шьдйан у диса к'әла We р'абу, хуна We тәви һәв бу, әWе сорани жь нав п'ор'е Ә'йшер'а да сәр синг у бәре меван. Меван жь шәWата брине Wәлгәр'йа сәр к'еләка дьне. Зозане дһа сорани бь qәWат тер'а кьр у сорани жь сииге Wи дәрбази ә'рде бу, гһиштә дошәке у Wәкә бӧһӧстәке жи ә'рдеда чу.

Зозане We чахе кьзьнгәк к'ур раһьшт у Ә'йша бук мезә кьр. Ә'йше, Wәки кӧ жь Wәлгәр'андьна Мәме кьшйар бубу, р'абу сәр хWә, р'уньшт у бе кәмди хWә чарнькал мезә кьр, сфәте Зозане гӧләщq ньһер'и у һе һаж ледана Мәме т'ӧнәбу... ле хуна сор дһа чарһьлqә гьртьбу. Ә'йше кьше хWә бәрәви сәр һәв кьр, Мәме хWәйи дәлали мезә кьр, сорание сәр синг дит у һәр тьшт фә'м кьр.

Ә'йше паше ль Зозане һһер'и у жь пер'а дәст авитә п'ор'е хWә, qәфш кьр, ани хар, кьрә qир'ин у гот:

— Wәй дае, тә чь сәре мә кьр, Мәме мьни ә'фат әва кәфт сал бу хәрибийеда бу, шәр'кьр, нәһат кӧш'тьне, qә бриндар нәбу, тә чь кьр, Wәй дайе, у Зозане жи фә'м кьр, кӧ Ә'йше әW Ә'йше бу, Wәки к'олозе Мәме qот гьрт, Мәме кӧ ӧса бемьраз ма бь дәсте Зозана пирә р'әбән һатә кӧштьн у Зозане сорани жь синге Wи һьлк'ьшанд: п'еле хуне виали-Wиали давитьн.

Зозан к'этә сәр брине, ле хуне сфәте Wе һьлани...

Зозан иди к'ур нә'лйа: Ах! Мәме, Мәме, Мәме, дйа тә сеWийә, дйа тә qжькә, мәлул, Мәме, Мәме... ах хуна кӧр'е мьн бә'рә. Ах Мәме!

Ә'йше, малхрабе, мьн Мәме бь дәсти хWә дәрдайә, кәвт сала чуйә әскәрие, кәси qемиш нәкьр дәрба хWә ледә, ле һәма мьн п'ор'кӧр'е, мьн мә'рум, бәләнгазе, мьн дәлуле бь дәсти хWә дәрда. Әре Мәме щан. Мәме, ах! Мәме мьни тәр'и щани бемьраз. Дйа тә бра бьбә гӧра ч'йа, Мәме! Мәме! Мәме! бра дьне-алә'м сәһ бькә, дйа тә деран чь ани сәре тә у хWә. Дйа тә деран-деран, бра сәре хWә кӧр'кә кәфт дузана, панздә к'ера, паши Мәме мьни тае тәне.

Ә'йше гот: — Зозана мә'рум, тӧ дәнг наки, ле тӧ п'ор' у гӧлие мьн кӧр' наки, паши Мәме, ле дьле Таһьр бәге ле р'ьнәт наки у Wәхте һесьре Wе у Зозане ч'ә'вада заһабун: Wана табутәк Мәмер'а чекьр, дәлалие де, кӧштие бь дәсти дайке данин наве. Дайке табут һьлбьр'и, дани сәр мьле хWә мерхасе, нә'лйа, к'алйа у мәнә лә мәкәлә гәр'анд у тәне паше дәрхьст сәре ч'йайе жорини тәWьри бльнд: ль р'әх һелуна тәйра ч'ә'лкьр, Wәки әW тәйр тьм жь Wе бльндае дьнйа чәрх у фәләке мезә бькьн, Ә'йше бьбиньн, Wе Ә'йше, кӧ к'олозе Мәме кәфт сала qот у сәрфьнйаз кьр у Wе диса хWәикә, кӧ Мәме һерс нәбә, дьле Wи храб нәбә...

СОГ'ОМОН ТАРОНСИ

(1902)

СИАБӘНД У ХӘЩЕ

Сиабәнд хәWнеда
Гӧстилка xWә да Хәще,
Хәще хәWнеда
Гӧстилка xwә да Сиабәнд.

ХәWна xwәда
Жь һәвдӧ ньзкьрьн.
Сиабәнд Хәще ньзкьр,
Хәще жи Сиабәнд.

Сбә хер у бер сәр Wәда вәбә,
Сбә бь хер сәр Сиабәндда вәбу,
Р'абу һәспе шинбоз сйар бу,
Ажот, чу зозан у ч'йа,
Чу нава эләкә гран
У бу меване пирәжьнәке.

Гмина дәф у зӧр'не
Коне пире һьлда бу...
Сиабәнд го: — Даке,
Әва чь дәф у зӧр'нәйә?

Пире го:
— Лаwo, дә'wата Хәщейә,
Дәргистие we һатийә,
Әва се р'о, се шәвә дә'watә.
Сиабәнд го:
— Дйа пир, бьдә хатьре хwәде,
Һане ве гöстилке,
Бьбә бьдә Хәщезәре.

Сиабәнд гöстилк дае,
Пире р'абу сәр хwә,
Дәзмаләкә нәхш һьлда,
К'ьшмиш кьр навда,
Гöстилк кьрә нав к'ьшмиша,
Леда, чу щәм Хәще.

Хәще п'ешк'еш һьлда,
Бь тьлйа к'ьшмиш тәвда,
Пер'а мжулйа хwә кьр,
Һәw нһер'и, гöстиләк.

Әwe гöстилк нас кьр,
Ахинәкә к'ур р'аһьшт,
Ч'ә'ве we р'әшәвәһатьн
У хәр'ьqи щи бь щи...

Пире дәстәк да бәр ч'ә'ва,
Дәсте дьн бьн серир'а бьр,
Го:
— Хәще, бра әз кор бьм,
Сәр кьше хwәда wәрә,
Чь тә qәwьми, тә чь дит?
К'е ль тә хьст, лаwo?

Дəсте пире сар бу,
Дəнги мина дəнге де,
Дəсте ԝе сар у дəнге хԝəш
Хəще сəр кьше хԝəда һат,
Го:
— Дае, Хəще qəда тə ббə,
Бежə, к'а ль к'öйə хае ве гöстилке?
— Хайи ль мала мьнə!

Чаԝа кö гöлəкə гəвəз
Хəще öса сороморо бу,
Чаԝа баки Сип'ане нəрм,
Хəще öса щан у һеса бу.

Хəщезəре го: — Дае,
Дəргстие мьн һатийə,
Се р'о у се шəв тəмам буйə,
Һəр'ə Сиабəндр'а бежə —
Р'ожəк у р'ек майə,
Əзе сбе зу тəне
Һəр'ьм сəр мəзəле дйа хԝə,
Бра бе, ԝьр мьн ббинə,
Һəр'ə.

Пире һат мале, го: — Сиабəнд,
Сбə сбе Хəщее һəр'ə сəр мəзəла дйа хԝə,
Ԝе тəне бə,
Го, бра бе, ԝьр мьн ббинə.

Сиабəнд шəв хəԝ нəк'əтə ч'ə'ва,
Шəвда чу сəр мəзəле дйа Хəще,
Гəлəки р'йа Хəще нһер'и
У щи бь щи хəԝьхи,
Ə'ба к'шандə сəр хԝə у хəԝр'а чу.
Зə'ф р'аза, һьндьк р'аза,
Əԝ у хəԝа хԝə заньн,
Сбе, тарибаре

Хәще һат сәр мәзәле де,
Дит Сиабәнд р'азайә,
Гәләки сәкьни, гәләки нһер'и,
Qемиш нәкьр дәй лекә.

Сиабәнд хәWәкә к'урда бу,
Хәще гәләки ле нһер'и,
Паше хwә фкьри, хәйиди,
Щотә к'апе зер'ин п'ашла хWә дәрхьст,
Кьрә щеба Сиабәнд у чу.

Р'ож_һат бу нивро,
Гава р'о бу нивро,
Сиабәнд хәWе кшйар бу,
Дина хWә дае кәсәк тӧнә,
Р'абу сәре хwә хьст,
Мәлул һат коне пире.

ЧаWа ә'Wре Сип'анейи р'әш,
Сиабәнд ӧса мәлул бу,
ЧаWа р'ожа паизейә р'әш,
Сиабәнд ӧса мәлул бу.

Пире пьрси:
— ЛаWо, тә ди?
Сиабәнд го:—Дае,
Шәвда әз чум,
ХәWе зор ль мьн кьр, әз хәWр'а чум,
Мьн ч'ә'ве хWә вәкьр кәсәк нәди.
ЧаWа ә'Wре Сип'анейи р'әш,
Сиабәнд ӧса мәлул бу,
Чаwа р'ожа паизейә р'әш,
Сиабәнд ӧса мәлул бу.

Пире да аqьле хWә, го:
— ЛаWо, тӧ гәләки дьлсаг'и,
К'а щеб у п'ашла хWә бьнһер'.

Сиабәнд щеб у п'ашла хWә нһер'и,
Щеба хWәда щотә к'апе зер'ин ди.

Пире го:—Лаwо, тә ди,
Хәще дәй ль тә нә̆кьрийә,
Анәмәта хWә һьштийә.
Сиабәнд к'апе зер'ин нһер'и,
Нһер'и, сәре хWә бьр у ани,
Сәрәдәри же нәкьр,
— Дае, го, мә'нйа ван к'апа чьйә?
Пире ль к'апе зер'ин нһер'и,
Леньһер'и у го:
— Хwәстийә бежә, тӧ һе зар'ӧйи,
Кьзкьрьн к'аре тә нинә,
Һәр'ә, тәв зар'а к'апа бьлизә.

Сиабәнд жь хWә шәрм кьр,
Р'әнг һате, рәнг авит,
Кьрә ахин у гот:
— Дае, чь буйә, диса һәр'ә,
Бәлки гьлики Хәще бькьси.

Пире чу, Хәще ди,
Хәще го:
— Һәрге Сиабәнди мерә,
Һәрге кьзкьрьне занә, беже—
Wе сбе мьн бьбьн,
Бра һәспе шинбоз сйарбә,
Тир у кәване хWә һьлдә,
Бра бе, сәре р'е бьсәкьнә,
Мина тәйрәки атмәщә бьк'әвә нава сйара,
Мьн жь хWәр'а бьр'әвинә,
Әме бажон сәре Сип'ане,
Бьк'әвьн нава мьж у думане,
Һежа бәхт у мразе хWә шабьн.

Сбә хер ль Wә вәбә,
Сбә хер ль Сиабәнд вәбу,
Р'абу тимарәк да шинбоз,
Ле сйар бу у ажот,
Чу сәре р'е сәкьни,.
Ди дәргстие Хәще пенщи сйарива те,

Сиабәнд һәспе шинбоз ажот,
Бу бае бьруске к'әтә нав Wан,
Дәст авит пьшта Хәще, һьлбьр'и,
Дани сәр пьшта һәспе,
У ажот бәр бь сәре ч'йе.

Пенщи сйари да пәй Wи,
Пенщи тир кәван авитьне,
Сиабәнд бь тир у кәване хWә
Бәри Wи пенщи сйари да.
Пенщи сйари диса да ду,
Пенщи тир кәван авитьне,
Сиабәнд бь һәспе шинбоз
Бәри Wи пенщи сйари жи да.

Шунда зьвьр'и.
Хәще кәмезкьр, го:
— Хәще, вьра пенщи сйар т'öнә,
Вьра мерәк һәйә, әW к'ийә?
— Сиабәнде мьн, әв әWә,
Е кö тә әз же стәндьм.

Сиабәнд һәспе шинбоз һатә хар,
Әбе хWә гьрт, чарqат кьр,
Р'ахьст, Хәще сәр р'уньшт.
Шинбоз сйар бу вәгәр'йа,
Чу нава пенщи сйари к'әт,
Qьр'а һәр пенщи жи ани.
Бәре хWә да мьжа Сип'ане,

Сәре Сип'ане сәре хWә дани сәр чока Хәще,
У хәWр'а чу.

Сиабәнд хәWәкә ширьнда бу,
Һәw нһер'и Хәще дьгьри,
Жь хәWе р'абу сәр хWә,
Го:—Дәлала мьн, Хәще!
Тә чь ди, чь qәWьми?
Хәще го:—Мьн тьштәки әщеб ди:
Чьл гак'уви һатьн сәр аве,
Ч'еләкәк нав Wанда бу,
Бог' бь стрийа һатьнә һәвдӧ,
Т'әне йәки шин лехьст, ч'еләк да бәр хWә, бьр.
Мьн тӧ ании бир, хWә ани бир,
Мьн бир анин әW пенщи сйаре тә кӧштьн,
Дьле мьн хьраб бу, әз грйам...

Сиабәнде Хәще р'әванд,
Э, We жь гак'уви бьтьрсә?

Сиабәнд р'абу, да тир у кәвана,
Чу гьһиштә бог'е шин,
Тирәк р'ачанд авите,
Бог' сәр кәвьр Wәлгәр'анд,
К'ер һьлда, һәр'ә кӧ шәржекә,
Ор'ин һатә бог', стрӧ кьрә п'есира Wи,
Гьрт зәреда авит.
Сиабәнд ль дара чәкме к'әт,
Чар тлйа пьшта пилр'а да дәр.

Хәще р'абу, да пәй Сиабәнд,
Чу сәкьни сәр знер,
Дит кӧ, бог'и шәржекьрийә,
У зәреда нә'лә-нә'ла Сиабәнд те.
Wедәре тир у кәване Wи ди,
Чу тир у кәван һьлда,

Грйа у гот:
— Сиабәнд, тә чьр'а да пәй гак'уви,
Ах! мә'нә'лә, мә'нә'лә...

Сиабәнд го:
— Нәгри, Хәща мьн, нәгьри,
Кәйфа мьн нае кöштьна щане мьн,
Кәйфа мьн те Wе кәйфе,
Һесра сәр сурәте сорда дьбарини.

Хәще го:
— Сәре Сип'ане Хәлате думан у мьжә,
К'е тәр'а го тир у кәване хWә һьлдә,
Нә мьн го, Сиабәнд, Wәрә нәчә,
Тир у кәване хwә һьлнәдә,
Нәчә нечира гак'увйа,
Бра әW жи һәр'ә мразе хWә шабә.

Ч'йае Сип'ане Хәлате думан у мьжә,
Сиабәнд, баране пер'а гöжә-гöжә,
К'е дийә, к'е бинайә,
Неч'ир рабә, неч'ирване хwә бькöжә.

Сиабәнд, нә мьн го, Wәрә нәчә,
Гак'уви бьһел, бра һәр'ә,
Неч'ире дьхWәзи, әз неч'ира тәмә.

Сәре Сип'ане Хәлате кәвьр у дьр'и,
Ба те, баране бьр'и,
Дә тö хWә бьдә алики, әз һатьм,
Бра брине тә нәк'әвьм, Wе бешьн.
Ах, бьдьн тәвьр, бере у мәр'е,
Хәще у Сиабәнд тәв текьнә гор'е.

Хәщезәре wa гот,
У хwә жорда авит дара чәкме к'әт,
Го—Сиабәнд...
Сиабәнд го—Хәщезәре...

... У к'әр бун...
Мразе wан ма чә'вада...

ВАХТАНГ АНАНЙАН

(1905)

ХАЛЬФИЕД ГӘЛИЕ БӘРАЗА

(чәнд кәри)

* * *

Ашхена дйа Шушике, чеҗәкдоша ферме, ә'лб дестда дьчу, әwе wәхта кәчка хwә чәлтә дестда дит, тәвиһәвбуи пьрси:

— Кәче, лаwо, һәла мьн тӧ п'аки нәдити, wа к'ӧда дьчи?

Qизьк к'әнйа:--К'ӧда... Р'оһьлата Дур, паше хwә фькьри:—«Әw Ашот жи гәдәки зә'фи ә'щебә, wәхте дәрса алгебрае дьһеньжә, ле wәхте дәрса днезанабуне дьбә агьре кӧле».

— Р'оһлате... wәй, әз корбьм, чь ль wьр һәйә, лаwо, де щарәкә дьне же пьрси.

Шушике диса бь к'ән ле вәгәр'анд:—Чь... кьрчед мә'сихӧр, пльнгед нава бәрфе.

Ле Ашоте мр'узкьри, гӧһдарийа wе дькьр, заньбу, wәки qәрфе хwә wи дькә.

Гава кӧ бь р'е к'әтьн, дәнгәки нас бь wана тәсәлә бу. Әw дәнге кӧр'ькәки бу, е Һәсое к'ӧрд, әw се һьлдьһат:

— Гәвәрбийо, тӧе к'ӧда һәр'и, ле к'е бәр пез бьминә?

— Кәсо, ле тöе к'öда һәр'и?—Ашот пьрси.

— Дьчьмә гöнд, дьк'аке, әзе шәкьр у тьтуне баве хԝәр'а бьстиньм.

Кәсо кöр'е шванәки ферме бу, кöр'е Авдәл, ԝәхта к'оче жь дйа хԝә бубу, ль ч'йа у банийа мәзьн бубу, бь пезр'а жь щики чубу щики дьне, у хенжи гöнде хԝә кәта ԝи чахи чәнд гöнд дитьбун, ле бажар qә нәдитбу. Әм бежьн гöнд жи, щар-щарана дьчуе, әԝ жи йане дьчу шәкьр у бона баве хԝә тьт'уне бинә, йане жи паиза дәрәнги дьчу, чахе пәз дьбьрьн дьданә ԝаргьһе змеркьрьне.

Әԝ гәдәки сездә-чардә сали бу, п'ор'е ԝи мина шәва р'әш у бьрqок бун, сфәте ԝи жь бәр ба-баране бубу мина р'әнге сфьр, ч'әвед ԝи р'әш мина к'омьр бун. Әԝи к'олозе баве хԝә дабу сәре хԝә, р'ишиед шә'р-шәмәqие һатьбун дак'әтбун сәр ә'ни у патька стöкöра ԝи. Дәԝса qайше шур'тькәкә кәвьнә һәвьрмьши ль пьшта ԝийә зрав бу. Ә'баки бемьли qальн жь р'исе зьвьр лебу, ле шә'ле ԝи фрәһ золзоли бу мина шә'ле шатахйа.

Кәсо хԝәкьрьһ-ԝәргьртьна щьмаә'та хԝә кьздькьр, ԝийа хԝәш дьһат, гава гöндда ԝи у к'ьнща дьнһер'ин, нә ахьр ль гöнде Айгедзореда тәне әԝ бу бь ԝан к'ьнща.

— Дә п'акә ида, р'ева тöе бь чомаq у Бойнахе хԝәва мqатие ль мә бьки,—Гагик ша-ша готе:

— Әзе чь мqатие ль ԝә бькьм?—Кәсое дьле хԝә саг' же пьрси:

— Жь чь... жь к'еԝришкед солкьри...

Бь ԝе лаqьрдие тәне Шушик к'әнйа, әԝе гот: «Әв Гагик гәдәки öсайи мәсqәрәйә, һәма кö дәве хԝә вәкьр, бьзанбә, ԝе тьштәки к'ән бежә. Ле әԝ Саргис тьме кәр'ә, гава кö р'екеда жи дьчьн, әԝ һәртьм хԝә п'ар'а давежә, ԝәки бь кәсәкир'а хәбәр нәдә... Qәй сәба ԝе йәке жи мәк'тәбеда наве ԝи данинә «Урп'атахос», йане ини-ини хәбәрдьдә».

***

К'ӧрд тьме ль сәре чйанә, әԜ гәләк щара дәрва р'адьзен. Бона Ԝе йәке жи әԜ сал данздә мәһ к'ьнщед гәрм ль хԜә дькьн; Хенжь ә'бе зьвьр Һәсо һри жи кьрьбу нава оиме хԜә у мнәт сәрме нәдьк'ьшанд.

***

Т'әк Һәсо бу, Ԝәки стӧе Бойнах кәмезкьри, пьшта хԜә дабу знер у зур'бубу ль кӧлиед бәрфа qальн дьнкер'и. Мәрьв кӧ сәр р'уе Ԝийә qарйайи дьнһер'и, һәԜ заньбу һәвале хԜә дьк'әнә. Тә тре әԜи дьгот: «Бәрфә ида, Ԝә чь сәре хԜә ӧнда кьрийә».

Р'ишиед шәр'-шәмәqие дора к'олозе Ԝи дак'әтбунә сәр бру-бьжанга у әԜи бь ч'ә'вед хԜәйә р'әш нава Ԝан р'ишйар'а дьнһери.

Бь Ԝе йәке ль сәр р'уе Ԝи, кӧ тә дьго ль бәр'йа Ә'рәбстане qмьлийә, мәрьв тьре тьштәки сере һәйә.

— Шушик, хушке, Ԝе сӧр' у сәрме Ԝа соро-моро буи, әԜи готә qизьке, Бойнах кәмез бькә, Бойнах гәрмә. Паше хԜәр'а әва гьлие шване к'ӧрд ани бира хԜә, «һәй гди һавин, к'анеи, тӧ бавбре шванани».

Паше бе ньһер'андьна Шушике һеди у бь дәнгәки хԜәш к'ламәкә к'ӧрдайә зәлулие стра:

Ло, ло, ло, ло, ло,
Жь гӧндед К'ӧрдстане,
Дәнге шин у гьри әз дьбһем,
Дьле швин гәләки кӧлә,
К'ламед Ԝа дьбежә...

***

Шәва нойабрейә дреж, әԜана дора кӧчьк щьвйа бун у жь хԜәр'а кәр'ә-кәр' мжули дькьрьн. Ле Бойнах ль дәрва дьә'Ԝтийа, хԜә жи ньзанбу чька чьр'а дьә'Ԝтә. Һәсо ә'бае хԜә ль р'әх кӧчьк р'ахьст, жь щеба

xWə шилан дəрхьстьн, ль сəр əʼбе ṗокьр у йəко-йəко жмьри, кьр пенщ ṗара.

— Тə əW жь кʼӧ анинə?—Ашот же пьрскьр.

— Жоре. Ле һьндькьн, бехWəйийа кьрчʼе пешийа мə xWə гиһандие.

— Чьṗа нһа кьрчʼ ль ван дəра һəйə?..

— На, ṗечʼə кəвнə. Чəнд кəфтийа бəри бəрфкʼəтьне һатийə у тум шкенандьнə. Фьндəq жи бəрəвкьрьнə, чаWа дьхWенə гуз жи. БехWəйе тьштəк нəһьштийə.

— Тьштəки накə, бра бьхWə кʼокʼ бьбə,—Гагик хwəст бəр дьле Wида бе, —фьндəqе тəʼл əwe нһа мəṗа кьрийə бəз, һəла һун нəqайльн...

— Wəки ӧса бə ṗьндə...

Wа бедьли xWə кʼонйан. Зьке Wана брчи, чʼəʼве wана шилана, хəWа Wана ṗəви бу.

Гагик ль кʼеләка Шушике ṗасте ṗуньшти һəй лаqьрди дькьрьн у һəй бəр дьле һəвалада дьһат, кӧ гьва агʼрие хербə.

— ЛаWькно, əWи дьгот, һəма ль бəр мьн һавинə, ле ль пьш мьн звьстан.

Ṗастие жи пьш wива багəре зор ледькьр, ле пешйа Wи кʼура эгьр бу.

— Ле кʼеләка тə чʼəпе жи бһарə,—Ашот wа лаqьрди кьр у ль Шушике нһеṗи.

— Əре, əре, Ашот щан, əW жи бһарəкə чаWа, бһарəкə бь гӧл, сосьн...

Шушик сəр лаqьрдие һəвала Wа бь тəһəрəки вəṗəшьри, ле кале We жи нə тӧ һал бу: пьшт у тəньште We педа дешйан, qӧл дькьрьн.

ƏWана əw шəвед дреж кʼирбир We чаWа дəрбазкьрьна, һəрге Кəсо нə нава Wанада буйа. ƏWи жь бəр пьште блура һəргьмə бь xWəṗа дəрхьстбу у qəйде кʼӧрдайи зəлулиейə xWəш ледьхьст.. Ле нав-наваṗа жи бь дəнге xWəи кʼəти, бь кʼӧбра ширьн дьстра:

Ло, ло, ло, ло,
Гəли чʼийа,

Гәли знара,
Гöh бьдьнә мьн.
Мьн дьле хWәи шәWат
Ль бәр wә вәкьрийә,
Гәло баед Wә
Ви агьре дьле мьн дькарьн весиньн?
Гәло бае Wә дькарьн
Пешйа hесре ч'ә'ве мьн бьгрьн,
Wәки мина авед канийа
Жь ч'йае Бинголе жорда тен харе...

— Э, hе Һәсо, әW нәбу, к'ламед бегöмание дьстьреи,—Ашот готе.

Шване щаhьл бь сьдqе qәнщ бәшәвәhат у ль сәрруе Wии qьмьли дране wийә спи ханекьрьн.

— Әз бегöман... На, әзе чьр'а бегöман бьм, hәвальнә нолани Wә hәвалед мьнын. Һәвал qә зани чийә, мьрьна тәв hәвел дә'Wәтә... Әва к'лама Хәще-Зәрейә... Сиабәнде дьлк'этие хWәр'а дьбежә, дьбе: «Wәрә мәчә пәй гак'уви, мәчә. Һәрге тö неч'ирвани, әз нәч'ира тәмә, Wәрә мәчә. Сиабәнд гöhдарийа we нәкьр, щаhьле бәнги хунгәрм бу. Пәй гак'уви к'әт, тирукәване хWә авите, әW бриндаркьр. Ле фәләке нәhьшт, гак'уви стöрие хWә ль wи hьлкьр әW зәреда авит, әW ль чәк'ме к'әт, чәк'мә пьшта wир'а да дәр...

Сәре ч'йае Сип'ане бу мьж у думан, ле дь нава мьжеда жи Хәще-Зәре гәр'йа, hат кьзкьрие хWәйи бриндар дит. Дит, грийа, ле Сиабәнд дькьрә нә'лә-нә'л у дьгот: Хәще, мәгьри, мәгьри дәлалийа мьн... Хә'ще-Зәре го:

— Ах Сиабәнд, әз чаWа нәгьрим,
Нә'лина тә те, грие мьн те,
Нә'лина тә те, hесьре мьн тен.
Сәре Сип'ане мьж у думанә,
Сәре Сип'ане голәк hәйә,
Wәрә әзе брина тә бьшом,

Р'ое һиви у лавакьм
Wәки бьбә мәлкәм
Брина тә бьщәбринә...
Сиабәнд...

Һәсое шван бь дьләки агьр к'лама Хәща бәхтрәш дьстра, у дьле Wан лаwькед дора хwә бь агьр дьсот.

Бойнах һатьбу һöндöр, сәре хwә данибу сәр ләпед хwә у гöһдарийа швин дькьр. Кәри әдьли бу, бь тәрмина wи гава кö Һәсо блуре дьхә, wәки öсанә гöр у дәбә ль Wан дәра тöнәнә, wәки öсанә һәр тьшт пакә...

ВАҺАН ГРИГОРЙАН

(1909)

ЛЬ АЛМӘ-АТАЕ

Әз у һәваләк бәри һатьне,
Жь бона гәр'е, бона кәԜасе
Ль Алмә-Атае дәрк'әтьн к'уче
У бь к'еф у әшԛ чунә сәйранге.

Һәма Ԝе гаве йәки бь змане мә,
Бь дәнгәки хԜәш у бь мәрданә
Го: «Гәли бра, р'ож бь хера Ԝә,
Һун хер у сламәт, һатьнә щәм мә».

— Ль Ԝи щие дур, гәло әԜ к'ийә,
Ԝәки кӧ әԜ мә кәрда нас дькә?
Әзи ве фкьре, мьн кәмез дькә,
Дьбе: «Әз заньм, һун жь к'ӧ һатьнә».

Ле паше дәсте һәвале мьн гьрт,
У чу р'уе Ԝи бь кьсрәт, кьзкьрьн:
«Мьн һун һәрдӧ жи дурва наскьрьн»,—
АԜа мәр'а гот әԜе хәрибдост.

Әм манә мә'тәл Ԝе р'астһатьне,
Һәрдӧ жи кәр'бун, мә дина хԜә дае,
Ча брак бре мәва шадьбу,
У бь дьле мә һежа ә'йан бу.

Əз дькьм кӧ Wи биньм бира хWə,
Əре, əW щики расти мьн һатийə,
Əз Wи нас дькьм, дəнге Wи насə,
Ле гəло к'ийə, əз те дəрнахьм.

— Əз Wə нас дькьм, ле бьбахшиньн,
Мьн һун к'ӧ динə, найе бира мьн?
Һун əрмəниньн жь Һайастане,
Ле гəло чьчах һатьнə ведəре?

ƏW ширьн-ширьн мəра дьк'əнə,
Дьбе: «Əз жи жь Һайастанемə,
Эп'ещə Wəхтə, Wəкə дəһ салə,
Жь Əлəгəзе һатьмə вьра.

Һунə əрмəни, əз жи бь хWə к'ӧрд,
Бьнһерьн чаWа р'йа мə ль һəв гьрт,
Дə чаWа бра, пьзмам у һəвал,
К'əрəмкьн, Wəрьн əм һəрьнə мал.

— Бона тəглифе əм зəф разинə,
Ле кəйф, əм дьбен, əмə сəр р'енə,
ƏW дəсте хWə дрежи мə дькə,
Огра хере жь мəра дьхWəзə.

Əм чаWа бра дьчьнə руе һəв,
Һəв кəмез дькьн, ша дьбьн бь һəв,
Дəмхатьре хWə жь һəв дьхWəзьн
У ньзаньн чаWа жь һəв бьqəтьн.

«ЛаWькно, һун кӧ чунə Һайастане,
Wə кӧ гава ди ч'йае Əлəгəзе,
Жь алие мьн пьр' слава бьдьне»—
АWа гот к'ӧрде Алмə-Атае.

Һəвале Кəмзо, пьзмаме дəлал,
Мьн тӧ дити ль Алмə-Атае,
Ле нһа əзи ль Һайастане
Тə жь бир накьм qə тӧ р'ожəке.

ГАР'НИК СТЕП'АНЙАН

(1909)

Р'ОЖЕД Р'ӘШІӘКЬШ

(кәрик)

Агьрийа һәр тьшги жи һэйә. Пэй дӧ-се Кәвтийар'а аге мьн әз дамә сәрԜәхткьрьне, Ԝәки хԜә ль щикида вәшерьм, гот, кӧ малед к'ӧрда дьнһер'ьн, мәрьве кӧ жь бәр дәԜләте р'әвинә, ле дьгәр'ьн, дьбә кӧ р'ожәке жи бенә мала Ԝи у Ԝи чахе жь бона Ԝи Ԝе храббә. Сфтә мьн хԜә сәр гӧһәки авит, әз чьqа мала Ԝида бьмама, аԜqа к'ар бу. Ле паше, әз хԜә фкьрим, Ԝәки пәй Ԝе готьнер'а, дькарә һерса Ԝи р'абә, мьн готе:

— Аг'а, әз зә'ф жь тә р'азимә, тә әз хлазкьрьм, әва се кәвтейә тә әз мала хԜәда сг'аркьрьм, нан у авкьрьм. Нhа әз нахԜәзьм сәр тә бьбм барәки гран, әз дьхԜәзьм һәр'ьм, һивйа мьн жь тә әԜә, Ԝәки щара пашьн жи qәнщике мьнр'а бьки. Гәло тӟ ньзани гӧнде Верине ль к'и алийә?

— Заньм!

— Зани, Ԝәки Ахмәд аг'а ль Ԝедәре дьминә? Ньзам Ԝи нас дьки?

— Зә'ф р'ьнд нас дькьм!

— ӘԜ к'риве мьни лапи незикә, әз дьхԜәзьм һәр'ьмә мала Ԝи, әва дӧ сал һәйә әм һәвдӧ нас дькьн.

— Нhа тӧ бира Ԝи чуйи.

— На, бир накә, мьн әԜ рьнд нас кьрийә, мәрьвәки кәлалә.

— Ле һун чаԜа, ль к'едәре бунә насед һәвдӧ, һәла бежә бьнһерьм, һәрке тьштәки незики аԛьлабә, әзе тә бьшиньм мала Ԝи, һәрке на, әме рекә дьне жь тәра ббиньн.

— ӘԜ йәк Ԝа ԛәԜьми: бәри шер бу. Ԝәхта әдлайе. Эварәке, ль Мамахатуне, әз жь дк'ана хԜә дәрк'әтьм, бона зара һьнә к'ьшмиш, ләбләби дәст мьнда, бәр бь мале чум. Әз рәх хана мәзьнра дәрбаз бум. Ньшкева мьн к'ӧлфәтәкә к'ӧрдә сйари дит, мерькәк жи пера. Ида тари бу, әве нӹәв ль к'едәре бьминьн,—әз хԜә-хԜә фькьрим у незики Ԝана бум, пьрси:

— Ага, һун чьра Ԝа сәкьнинә?

— Ԛонаха мә шәве гӧнә,—әԜи гот: әм бона шә'дәтие һатьбунә мәккәме, нһа мә шӧхӧле хԜә хлазкьрийә, сәкьнинә, Ԝәки сбә сафи бә, һәрнә мала хԜә.

— Ага, к'әрәм наки, әм һәрнә мал?

ӘԜи ль жьньке ньһери, жьньке ль Ԝи, һнәки хԜә фькьрин, паше гот:

Әм һәрьн!

Әм чун мала мә. Ԝе шәве мә ә'зәт-ԛӧльхәк рьнд жь Ԝанра кьр, щи-ньвине тәмьз мә Ԝанра дани, һәсп альф кьр, рожтьра дьне жи мә изна Ԝан нәда һәрьн у Ԝәхта рожа сьсйа рек'әтьне, әԜи гот:

— Гәрзи, әз бьн ԛәнщийа тәда мам. К'ӧрд ԛәнщийа жь бир накьн, сәд сал жи дәрбаз бә, тӧ бира мьн начи, мьн бәр ԛәнщийа тәва ԛә тьштәк нәкьр. Мә бь хԜәра тӧ тьшт нәанибу, ле тӧ бь сәре Йсаки тӧе һавине ә'сәи дйа хԜә, хушка мьн бь зарава бьшини гӧнде мә зозане, әзе мина хушк у заред хԜә Ԝана бьнһерьм. Мерьк ӧса гот, хатьре хԜә хԜәст у леда чу. Пәй Ԝе йәкера мьн ида әԜ нәдит. Мә ԛрар кьрбу, Ԝәки һавине һәрнә гӧнде Ԝи, ле һәма Ԝи чахи шәр дәстпебу, һәр тьшт бира мә чу. Нһа, ага, тӧ чь дьбежи, әԜе мьн бир бинә, йан на?

— Әԝи к'ӧрдә, ԝе бир бинә!

Әм һатьнә сәр ԝи гли, ԝәки һәма р'ожтьра дьне бь бәләдәкир'а һәр'ьмә гӧнде Акмәд аг'а, кӧ эп'ещә дур бу, ԝәкә пенщи-шест километри.

Ԝе шәве баԝәрки qә хәԝ нәк'әтә ч'ә'ве мьн. Мтала р'әкәти нәдьда мьн. Гәло ԝе чаԝа буйа? Шәр' гәләк тьшт тәви һәвдӧ кьрьбу. Дьбә аг'а qә жи мьн бир нәйнә. Ле чь дәст мьн дьһат, готи бьчума, ида маин ль ведәре дәст нәдьда.

— Сбе шәбәqе к'ӧрдәки qьр'ьнт'ә, хәнщәрәкә мәзьн бьн к'ӧрк'е ԝида, һат әз һьлдам у әм т'әваи р'е к'әтьн. Йа мьн дәсте ԝида бу. Һәма нәԝала пешбәрда жи дькарбу әз бькӧштама. Т'әне әз ԝи алива амьн бум, ԝәки тьштәки мьн шеландьне т'ӧнәбу... Паше жи әз дьфькьрим, ахьр йәки дьне әз спартьмә ԝи, к'ӧрд гӧр'а мәзьнед хԝәданьн. Һәрке Кәсән аг'а жер'а нәготие р'ева мьн к'ӧтакә, әԝ тӧрӧш накә дәсте хԝә бьдә мьн.

Ԝе р'оже әм нәгьһиштьн щи. Гьһиштьнә гӧндәки к'ӧрдайи дьн, чун мала насе бәләде мьн. Мерька ик'рамәкә р'ьнд мәр'а кьрьн, мә хар, вәхар у р'әкәт р'азан. Р'ожтьра дьне, гава әм р'е к'әтьн, р'о ида бәжнәкедӧда бльнд бубу. Бәләде мьн дьгот, ԝәки әвә хелә ә'рд майә, нәлазьмә әм бьләзиньн у р'астие жи пәй дәһ-панздә километри әм ида гьһиштьн гонде Акмәд аг'а. Ԝәхта жьна Акмәд аг'а әз дитьм, шәрма мәрьве р'оһьлате бирькьр, хԝә авит'ә п'есира мьн у к'әлогьри гот:

— Ԝәй, бре т'әрзи, әва чь р'ожә т'ӧ к'әтии, әм гав у сәкәт дәрһәqа досте хԝәда дьфькьрин. Акмәд аг'а һәргав-дӧгав т'ӧ бир дании у хԝәда һерс дьбу, ԝәки мә нькарбу т'ӧ бьдитаи, әԝ бона тә кәта Мамахатуне жи чу, ле ль ԝедәре нә т'ӧ дитбуи, нә жи к'ӧлфәте тә, ле кале бащийа мьн чийә?

— Бащи... бащийа тә... к'и занә, хԝәде занә, дьбәк сагбә, дьбәк... ле әз qә һажә ԝе т'ӧнәмә.

Əм чунə мале.Кəвание ḣнгьв, руне нвишки, нане лəwаш ани. Мьн тер хар у кьр кö р̣абьм, ḣəма Wи чахи кир̣ə-кир̣а ḣəспəки гöḣе мьн тəсəлə бу. Əw ḣəспе Акмəд аг̣а бу.

Гава Акмəд аг̣а əз дитьм, шабуи незики мьн бу у əз кəмезкьрьм.

— Т'əрзи, тö ль к'едəрə буи, əз ч̣'ьл у ч̣йа гəр̣йам мьн тö нəдити.

— Əзи ль Дəбəг̣хане бум, паше к'əтьм нав дəwла мьрьне, паше к'əтьмə шкəфта, паше храбе Əрзьнгае, ле нḣа жи ль вьрамə, мьн хwə авитийə бəр бəхте тə у мала тə.

— Тö бь хер у сламəт ḣати, сəрч̣'ə'ва, сəр сəрар̣а ḣати. Qə мьнəте мəк'ьшинə, ḣ'əта əзи саг̣ьм у əв к'олози сəре мьнə, тö кəсəк нькарə хатьре тə к'əвə.

Wəхта готьне əwи к'олоз ḣьлда, бльндкьр у щардьн диса дани сəре хwə.

К'ефа Аḣ'мəд аг̣а wе эваре гəлəки щибу. Əм ль ог̣аха wида р̣уныштьн, к'öлфəте мале, зар̣ö, мерькəки дьне жи ḣатьн. Аг̣а сəрка хwə тьжəкьр, бь маше агьр дани сəр, qöлапəк дöдö qəльне хьст у гот:

— Бре тəрзи, ḣ'али храбə. Жорда, ḣ'əдусəде, фəрманəкə тəзə ḣатийə, wəки к'и кö мəрьве жь бəр ḣ'öкöмəте р̣əви хwəйкə, wе мала е öса агьрдадайи бькьн. Wə'дəки храбə, храбə, ле мьн нан у хwейа тə харийə, тə qəдьр у сйанəт мьнр̣а кьрийə, мə жь де у баве хwə тьштəки qəнщ ḣьлдайə, qəнщие бир̣накьн, чь qəзйа жи бе сəре мьн, əзе тə хwəйкьм, тəне öса бькə кö зə'ф бəр ч̣ə'ве мəрийа нəк'əви, ḣьндьки дəре дəрва у наве тə жи дəwса наве тəй əрмəнийа бра бьбə Аḣ'мəд, тö qайли?

— Бра готьна тə бə, аг̣а, мьн готе, ч̣аwа кö тер̣а дьбини, бра öса бə, ле тəр̣а нəбежьм, навəки мьн дьне жи ида ḣəйə – Слеман.

— Əw ḣе р̣ьнд, бра ḣəма Слеман бə!

Жь wе р̣оже дəḣ-данздəк дəрбаз бу. Мəḣа ḣ'əзиране бу, əскəре урьс ида Əрзöрöм ḣьлдабун у мəрьв р̣ö бь р̣о ḣивие бун, wəки əвə wе пешда бен.

Зутьре чар у чарһьлқе мə тьжи əскəр бун. Əскəред Р'оме ль һəр гӧндəкида щиwар бун, сəре ре у дьрба гьртьн, сəре ч'йа һewьрин, табиед тəзə у тəзə данə к'оландьне, қəлачи чекьрьн, бь сəда қəрəwьлханə һатьнə тӧндьрӧсткьрьне. Əскəр сəр wан ч'йа, нава wан гəлийа щи нəма гьрт. Щие ӧса кӧ əскəр аqа зə'ф бу, мəрьвед жь бəр һ'ӧкӧмəте р'əви бун, айһай, ньқарьбу хwə wə'дəки дреж вəшарта. Мьн əw дəр фə'м дькьр, тəг'мин дькьр, wəки аге мьн р'о бь р'о руе wи дьхəйдə, хwəда дьк'əwгьрə. Əwи т'ӧ тьшт нəдьгот, ле мьн жь сəр руе wи һəр тьшт дьхwəнд. Wан р'ожа əwи щьгарə пəй щьгаре дьк'ьшанд, зу һерс дьбу, щарна бəла-сəбəб жьча хwəр'а дькьрə шəр'. Жьна wи жи бəр хwə дьк'əт. Мьн шəв дьбьһист, wəки жьн у мер чаwа дьле һəв дьк'əвьн, пер'а жи навə мьн һьлдьдьн.

Əскəре Р'оме зутьрке дəстпекьрьн мала ньһер'ин: гӧндед незики мə мал бь мал гəр'йа бун, һəр қӧлч у бущахи ньһер'и бун. Ага дəрһəqа wə йəкеда щарəке мьнр'а гот у ида тьшт зедə нəкьр. We эваре, нава чарпенщ сəкəтада əwи тӧ гьлик тӧ бəжи, нəгот у гава кӧ we р'абуйа р'аза, ньшкева к'ефа хwə хwəшкьр, бь бəшəрəкə хwəш гьрка мьле мьн хьст, гот;

— Т'əрзи, р'абə р'азе, чька һ'əта сбе хwəде чь дьбежə.

Əз we шəве жи р'азам. Сбе зу аге мьн сйар бу аликида чу. Пəй чуина wир'а лə'зəки шунда нава гӧндда готьн, wəки əвə əскəре бен мала бьгəр'ьн, бьньһер'ьн. Саwе нəкӧ тəне бь мьн, ле ӧса жи бь нəфəре мале гьрт. Тьштəки əщəб. Хəще дьгьрийа, əwе дьгот, wəки чьр'а əw йəке һəма ньһа бьбə, гава кӧ агаи нə ль малə. Ле wəхта фькьрандьнə нинбу. Əскəред бь сьнгӧ к'ом-к'ом дьк'əтьнə нава мала е минани мьн дьгəр'йан. Хəщə хwə ӧнда нəкьр, дəстхwəда богчə к'ьнщ авитə бəр мьн, гот:

— Т'əрзи, зу ль хwəкə у һивйа мьн бə, əзə ньһа бем.

У леда чу. Чәнд дәqи дьне бь тие хwәр'а әw вәтәр'йа һатә мале. Әwи жи дәрһәqа мьнда заньбу. Мьн к'ьнще жьна сәрда ль хwә кьр у бь Хәщер'а тәвайи чумә отахәкә дьне. Дӧ жьн жи ль wедәре бун. Бре аге незики мьн бу у тәһәрәки нәр'ази гот:

— Бәре хwә диwерда бькә, ӧса бьсәкьнә. Мьн готьна wи кьр. Т'әне тьштәки нәлайq бу, wәки к'ьнще мьн дреж бун, мьн чьqа һьлдьк'ьшандә жоре, диса дадьләqйан жере. Тьште тьрсе жи әw бу, wәхта мьн ӧса дькьр, жььк дьк'әнйан. Т'әне Хәще нәдьк'әнйа. Әwә кәр'бу, дәнге хwә нәдькьр.

Әскәр һатьн мала мә жи бьнһер'ьн, щик нәма, wәки ле нәгәр'йан, дьхwәстьн бьһатана отаха мә жи, wи чахи бре аг'ае мьн пеши ль wана гьрт гот:

— Һун к'ӧда дьчьн, һун набиньн, wәки жьньн ль wедәре, намәһ'әрамә, һун хwә гаwьр ниньн.

Дьле мьн дьк'ӧта, әз льтьрсйам, wәки бина хwә п'аки бьк'шиньм, ле һәрке, һәма wе дәqе, жьнәк ньшкева бьк'әнйа, һәмин ида әзи ӧнда бум. Бәхтр'а тӧ тьшт жи нәqәwьми. Әскәра wа сәрр'а дина хwә данә qӧлч-бущахе отахе, тьрса qә алие жьна нәньһер'ин жи, зьвьр'ин чун. Хәще тәне wи чахи бь дәнгәки бльнд к'әнийа, һесьр жь ч'ә'ва дьбарин.

ҺРАЧЙА К'ОЧӘР

(1910)

К'ӦРДЕД ӘРМӘНИСТАНЕ

Һәр гара кӧ qәләме һьлдьдьмә дәсте xwә, wәки хәбәрәке дәрһәqа кӧрдада бьнвисьм, рожед зарӧтийа мьнә нәбиркьри тенә бәр чә'ве мьн.

Ә'йд-ә'рәфәтәкә, йане жи дә'wат. Әз вайә дьбиньм, кӧ чаwа гӧндиед мә,—к'ӧрд у әрмәни бь һәвр'а к'ьнщед wанә мләтие ле, говәнд гьртьнә, qәйдед ӧса дьлизьн, к'а к'и занә дьбә кӧ дӧ һ'әзар сал бәре пешиед wана wәхта п'утп'арезие ль чийаед Таwрьсе у гәли-гәбозед Сасуне, ль гәлие Зилана, йане жи ль алие Диарбәк'ьре листьнә, wи wәхти, гава кӧ нава wан һәрдӧ щмаә'тада фьрqийа дин тӧнәбуйә у дәстәки дьнеи нәшушти нәк'әтийә нава wан у дӧтирәти у һәвк'әтьн пешда нанийә.

Щмаә'тед әрмәни у к'ӧрд гәләк һ'әзар сал пешда бь һәвр'а бунә, әwләдед тәбийтәкенә:—бьнәлиед щимск'әнәки—чйа у агана Т'ьме бь һәвр'а п'ак бунә, гәләк шага һ'аләкида у бь һәвр'а жи р'абьнә пешийа нәйар-дьжмьна Шарна жи жь рйа xwә хальфинә, жь һәвдӧ хәйдинә у к'әтьнә шәр'—дә'wәкә мал-рабие. һ'ӧщәте у р'уе wе йәкеда жи һ'әйа рожа ироин бәр xwә дьк'әвьн у xwә һерс дьбьн, чька чьра ӧса кьрьнә.

Тьштед нәрьнд у храб готи бенә биркьрьне, тьштед р'ьнд у п'ак готи һ'әта-һ'әтае бенә биранине у готьне

Аһа мьне диса qәләм һьлда дәсте xwә у һатьн бәр

ч'ә'ве мьн р'ожед зар'ӧтийа мьнә хәwнәзер', һатьн бьһистьне мqамед к'ламед мьнә һ'ьзкьри:

Эварә, хwәш эварә,
Дьле мьн зарә-зарә...

Ах, әw к'ламьнә чаwа бун, чьто хәбәр бун? Эварә, кәре пез ль синге ч'йае Нпате мәг'ал һатийә, шванед әрмәни у к'ӧрдә бәнги говәнд гьртьнә у бь дьле хwәр'а дьстрен у дьлизьн. Хӧлә-хӧла щәwед каннйанә жь һ'афа ч'ие тенә харе, жь сәре ч'ие бина бе те дьгһижә мерг у чимана. Шәwqa һива те бежи мина шир тофи wан гәли у гәбоза, ч'йа у банийа буйә. Һәр тьшт кәр'ә у ә'дьли, ле гәло дьлед шванед бәнги qә дькарьн бьт'әбьтьн?

Эварә, хwәш эварә,
Дьле мьн зарә-зарә...

Дә готи кӧрманщи заньби, wәки сера wан хәбәра ль тә диһар бә. Әw к'и дьбежә, кӧ змане к'ӧрди зманәки днйаеи хwәш нинә? Һәрчед кӧ ӧса дьбежьн, йан нәзаньн, йане жи бебәхтьнә ӧсаньн, wәки нахwәзьн щмаә'тед ч'ук нас бькьн у һ'ӧрмәта wана бьгрьн.

Же һебәта дьл мьн хwә бир кьр. Мьн qәләм һьлдабу кӧ дәрһәqа к'ӧрдед Әрмәнистане бьгота, хwәндәванед хwәр'а бьнвисйа дәрһәqа ә'мьре wе п'ара к'ӧрдайә һәрәч'укда, к'ижан ль Әрмәнистана советиеда дьжи. Дьбежьм п'арәкә ч'ук, чьмки к'ӧрд нава днйаеда һ'әфт милиона зедәтьрьн, ле ль щәм мә тәв һәвдӧ wәкә чьлчьлпенщ һ'әзаранә. Ә'мре милиона нә ль бәр ч'ә'ве мьнә, ле әвед чәндьк чәнд һ'әзаре бь мәр'аньн, ӧса дәрбаз дькьн, чаwа әм, нет у мәрәмед wан әwьн, чаwа е мә, ле бәле, р'абун-р'уньштандьн, ә'рф у ә'дәт'е мләтийа хwә хwәйдькьн, бь к'ижане млэтьк жь млэтәки дьне те щӧдакьрьне.

Нав т'ариqеда гәләк щара qәwьмийә, wәхта кӧ чәнд дәһ мәрийа р'йа р'аст нишани һ'әзара данә, гава кӧ чәнд

аqьлбәнда у мерхаса массаед щмаә'тейә мәзьн данә пәй хwә-бәр бь к'әнаре ә'мьре xwәш бьрнә.

Гәло к'ӧрдед Әрмәнистана совєтиер'а, дь дәрәща ә'мьре щмаә'та wанда, бәхтәки wайи тариqие ль hәв нәhатийә? Нә ахьр нава тәмамийа щмаә'та хwәда әw бь хwәнә е пешьн, wәки идеаед дәwрана мәйә hәрә мәзьн у пеш wанарʼа буйә хун у qнет. Бәре ә'wьл әwьн, wәки нишандарийа wәхт-wә'де т'әзәйә т'ариqие фә'м дькьн, дьшекриньн.

Әз дәрhәqа wе йәкеда дьфькрьм у те бәр чә'ве мьн сфәте Щәлиле Шаwои сәдубист сали. Мәhәке пешда мьн бь wи р'успир'а мжули дькьр у гӧhдарийа биранинед wийә дәрhәqа wәхте бӧhӧрида дькьр. Wәхта кӧ әwи бәрхван буйә, Хачатур Абовйане мә hе саг буйә у дәрhәqа к'ӧрдада бь дьләки пешәwьти ӧлмдаред Европаер'а намә шандьнә, wанар'а шровәкрийә, wәки h'әта нhа нвисара ве щмаә'та ширh'әлалә т'ор'ьн т'ӧнә, ст'арәкә wейә п'ак т'ӧнә, ә'мьре хwә h'але к'очәриеда дәрбаз дькә у hе дәст жь ә'рф у ә'дәт'е кәвни малхрабие нәк'ьшандийә; готийә wана, чька к'ӧрда дәрhәqа h'ьзкьрьне, достие, нав у h'ӧрмәте, мьрьне у жиине, к'лам у мжулиед чьqа р'ьнд бәр хwә дәрхьстьнә. Абовйан дәрhәqа wәргӧhастьна ә'мьре щмаә'та хwәда фькрийә у пер'а жи дьле wи жь бона щинаред wийә кал у бава у щмаә'тед брада эшйайә.

Әw зәманьнә чәтьн у тари бунә. Ч'ьра бзьр анщахәке к'агәза аqьлбәнд р'онайи крийә, зар'ед тәзәбуйи пәй буинер'а чәнд р'ожа шунда мьрьнә, нә ахьр ль hәрдәра нәзани бу, qлери, бехwәйти.

Аhа hәма wан чаха Щәлиле Шаwо бәрхванийа хwә дькьр. Бәрхване к'ӧрди чучьк гӧhдарийа мжулиед кал у пира дькьр, дәрhәqа «Мәме у Ә'йше», «Сиабәнд у Хәщезәре» дьбьhист, дәрва р'адьза, жь гӧр'ина ә'wра у бьрqвәдана бруске дьтьрсйа, хӧре wи кртолә нане щәh, чарӧхә льнгада чьл у чйа дьда бьн п'е хwә, кьред ага у бәга у мәрьвед п'адшейә зӧлмк'ар бь чә'ве хwә дьдит.

У әwи һәw заньбу днйа wа һатийә у we wа жи һәр'ә' Ә'мре wида гәләк п'адша һатьнә у чунә у дәwса wана е т'әзә р'абунә, гәләк п'адша, шаһ у сӧлт'ан жь тәхт к'әтьнә, ле диса у диса ә'мьр нәдьһатә гӧһастьне. Е кӧ тәзә р'адьбун жь пешиед хwә qәнцтьр нинбун у диса мәрьва бь ә'мьре нәмьрнәжи р'ожед хwә дәрбаз дькьрьн: тә'зи у брчи, тьрс у хоф дьле wанда. У к'ӧрд жи диса к'очәр, бьн кон, фәqир у тариеда дьма...

Щәлиле Шаwо qә чь бежи нәдитийә...

Ә'мьре әwи мәрьви т'әмамийа we р'е к'ьвш дькә бь к'ижанер'а дәрбазбуйә әw п'ара к'ӧрда, йа кӧ дь Әрмәнистана советиеданә.

Сала исальн әwи каламере qӧр'нәр'еwи ль гӧнде Qӧрӧбог'азе жь кәвред сор аваики бәдәwи бь нәхш у нигар жь хwәр'а чекьр. Wәхта чекьрьна от'ахе ида һатьбу сери у лаwька электрик дьк'шандьн һӧндӧр', кале бәр дери сәкьни ль wана дьнһер'и у әw дьһевотьн:

— Лаwькно, фәсал, теле р'адиое нәqәтиньн...

Нәви у нәвич'р'ка шӧхӧле хwә заньбун. Чаwа лазмбу һәр тьшт һатә сери у әwи к'ӧрде сәд у чәнд сали ль дәрва льнгед хwә т'әмьз кьр у чу һӧндӧр'е мала хwәйә т'әзәчекьри, әwи бәр хwәда дьгот: «Һена бәре мала т'ӧ агаки у т'ӧ бәгәки һа нибу»..

Щәлиле Шаwо һәр эвара бь р'адиое жь wәләте дур у е незик жь Һьндьстане у жь Италиае, жь Анqәре у жь Франсиае к'лама дьбьһе...

Әwләд-т'әwләдед wи доре льщьвьн дәрһәqа һ'ал у wәхте днйайе, дәрһәqа we п'ара щмаә'та хwәйә зерандийә жь һәв бьр'бьр'икьри жер'а дьбежьн, у һзьнг те кале у бәр хwәда дьбежә:

— Гәло бәхте кӧрманща we к'әнге вәбә...

Хәбәра wи дәрһәqа тәмамийа щмаә'та wиданә. Бәхтәwарийа qәwм-лезьме хwә у йа хунавед хwәйә Әрмәнистанеда һ'әзар шари дьшекринә, пер'а жи wи мжул дькә пьрса агри у аqубәта т'әмамийа щмаә'та wи. У wәхта дь нава «к'очка» хwәйә т'әзәчекьрида, нава к'о-

ма бра-пьзмамада дора т'əхтə р'уньшти, бь р'адиое жь Ереване к'ламед к'ӧрдие дьbhe ч'ə'вед wи т'ьжə hесьр дьбьн, хwə-хwəр'а дьбе:

— Гəло əва йəка хəwн нинə?

Дьбежьнə wи, кӧ мəрьв чаwа нава се сəh'əтада бь фр'ьнде дькарьн бьгhижьнə Москвае, ль wедəре шӧхӧле хwə бьqəдиньн, фравине бькьн у бəри эваре вəгəр'ьн бенə малед хwə. Кале дьбьhе, к'əр' дьбə у хwəр'а h'ə-саба дькə: «Демəк чаwа р'океда жь Əлəгəзе həр'и Диарбəк'ьре у вəгəр'и беи»...

Щəлиле Шаwо чьqа жь wан тышта ə'щебмайи дьминə, аqа жи бь wана ша дьбə.

Əw диса бəр хwəда дьбежə:

— Хəwнə, wəлləh хəwнə!

Ле бəри гьшки гӧhастьнед кӧ нава ə'мьре к'ӧрдада бунə, əwьн гəнди хəwн.

Аhа гӧндəки к'ӧрдайи нhа, wəки хwə дайə бəрп'ала Əлəгəзе. Наве гӧнд бь хwə жи Əлəгəзə. Гӧндда мəк'т'ə-ба орт'ə, мала култураe, дӧ к'т'ебханə, меванханə, п'ошт-т'елеграфханə, нəхwəшханə həнə. Дохтьре сəрəкə к'ӧрдə, Мəмəдə'ли Шамилов. Qизед бəр т'елефоне əw жи к'ӧрдьн. Əwана бь се змана дькарьн хəбəрдьн: —к'ӧрди, əрмəни у урьси, тə бь Ереванер'а, Т'билисиер'а, Москвае-р'а у бь wан h'əму бажаред днер'а дьдьнə гьредане, ль к'едəре кəс-кнезед тə həнə, мӧкӧр'ийа wана дьки у дьх-wəзи дəнге wана бь гӧhe хwə бьбhеи. Ле ль гӧнде Əлə-гəзеда малед ӧса гəлəкьн, wəки əwлəдед wана ль Ереванене, ль Т'бдисие, Москвае, Ленинграде...

Əрмəнистанеда нhа ль h'əму идаред ӧлма у искуст-ваеда гəлəк хəбəтк'аред к'ӧрд həнə. Т'əне жь гӧнде Əлəгəзе сиупенщ щаhьла универститет у институтед Ереване у бажаред Т'фаqие дне хлазкьрьнə. Нава wанада агроном, дохтьр, бəйт'əр, дəрсдар, инженер, т'ариqзан у жур'налист, шӧхӧлк'аред дəwлəте у е щмаə'тие həнə. Ль Ереване т'ӧ мəк'т'əбəкə бльнд т'ӧнə, ль к'едəре чəнд хwəндк'аред к'ӧрд т'ӧнəбьн. Нə кӧ т'əне кӧр', ле ӧса жи

qиз... Тьштe шабуне жи hәма әwә, кӧ жьна к'ӧрд мәрд у мәрданә к'әтийә нава ә'мьр. hин дьбә у шарна жи ль университетед бажаред Т'фаqие дәрәщед ӧсада дьхунә, wәки мәрьв дьгот әw йәке жь бона к'ӧрда гәләк сала шунда wе миасәрбийа. We сале Фрида Щәwари ль Москвае факултета Физико—математике йа Института педагогие бь qимәте бльнд хлазкьр...

К'ӧлфәта к'ӧрд шӧхӧлк'ара hӧкӧмәтейә жи. Сәдра совета гӧндед Щәрщәрисе у Qӧр'ӧбог'азе жьнә—Әтләза Слеман. Мере wе гӧндда дәрсдарә. Меред кал, wәки нава ә'мьре хwәда гәләк qәнщи-храби дитьнә, тенә бал Әтләзе, wәки гли у готне нав hәвда бьдьнә сафикьрьне, тенә бал wе, wәки бьзанбьн чька днйаеда qә чь дьqәwьмә, чь наqәwьмә, чька h'ал у h'әwале щмаә'та qә чаwанә. К'ӧрд ида т'әне т'әфәкурийа пәз у дәwаред хwәда нинә. Говәка фькьрдарийа wи нhа беh'әд у h'әсабә...

Әз бь дьле р'әh'әт дәрhәqа ван глиада дьнвисьм, чьма кӧ ль бәр чә'ве мә әw гьшк бәрә-бәрә hатьнә кьрьне у әм hәw заньн wе ӧса жи буйа. Ле әз заньм, hәрге к'ӧрде wәлате дәрәкәи зеранди ван хәбәра бькарбә бьхунә, йан бьбhе, чә'ве wи wе тьжә hесьр бьн. Бра әw заньбә, wәки ль Әрмәнистане брае wии к'ӧрд нә кӧ т'әне аза у бәхтәwар дьжи, ле ӧса жи шӧхӧлк'аре дәwләтейә. А мәсәлә, Әрфуте К'әләш у Махмудов Надо бунә депутатед Совета Әрмәнистанейә Т'әwрәбльнд, ле Сәмәнд Сиабәндов буйә депутате Совета Т'фаqа Советейә Т'әwрәбльнд. Әw к'ӧрде пешьнә, кӧ наве Мерхасе Т'фаqа Советейи hӧрмәтли qазанщкьр. Ль сәр синге wи ордена Ленин у стәйрька зерин дьбьрьqьн. Әwи нав щергед Ордийа Советиеда ль пешийа фашизма германие бь мерхаси кьрә шәр' у наве хwә бльндкьр, наве щмаә'та хwә жи пер'а. Сәмәнд нhа дәwсгьртие министре малhәбуна Әрмәнистанейи гӧндитийейә...

К'а бежьн, чька нава чар qӧлбе днйаеда wәләтәки wa hәйә ль к'едәре hәр гӧндәки к'ӧрдада мәк'т'әб у к'т'ебханә hәбә, ль к'ӧ зар'ед к'ӧрд бь змане де бьхуньн,

ль к'едәре газета кöрда hәбә, ль к'едәре hәр идарәк öлм у искуства бәдәwие ль бәр к'öрда вәкьрибә, ль к'ö аqа аза бе бьhисгьне к'лама к'öрдие у ль к'ö щмаә'та к'öрд аwqа кәлал у брати бь щинаред хwәр'а дәрбазкә. Әз дьпьрсьм, гәло wәлатәки wа hәйә? Мә дьхwәст, wәки wәлате öса h'әбуйа, кö ль hәр ер у топраха ә'мьрәки wа хwәш hәбуйа, фкьред кәвнә-шелö бьhатана биркьрьне, кö мәрьва нава ә'мьржиина хwәда бь qәлпе достие, братие у wәкә hәвие бь hәвр'а дәрбазкьра.

Әз дәрhәqа зарготьна к'öрдиеда хәбатед Һ'әщие Щнди дьхуньм, е филологе к'öрд у тәмамийа дьле щмаә'та wийә ә'франдар те бәр ч'ә'ве мьн. К'т'ебед Әмине Ә'вдал дәрhәqа ә'мьр, ә'дәт', р'абун-р'уньщтандьна к'öрдада дьхуньм у ә'мьре к'öрдайи бәреи р'әшиh'ьш дьле мьн дешинә. Шьеред Мик'аеле Р'әшид дьхуньм у дьфкьрьм: «Аhа мәрьве жь зöлмqәhре азабуйи, мәрьве qәйдә щмаә'тийа сосиалистие готи wа бә».

Һәрге хwәндаван дьхwәзә дәрhәqа ә'мьржиина к'öрдед Әрмәнистанеда заньбә, әw бра нвисаред Һ'әщие Щнди, Щасьме Щәлил, Әмине Ә'вдал, Мик'аеле Р'әшид у гәләке дьне бьхунә, е wан мәрьва, к'ижан култура к'öрдайә т'әзә дьә'фриньн.

Мик'аеле Р'әшид нава шаиред кöрдада е лапи щаhьлә. шьера бь әрмәни у бь к'öрди дьнвисә, ә'франдьнед нвиск'аред әрмәни т'әрщмәйи к'öрди дькә, е нвисаред к'öрд т'әрщмәйи әрмәнки дькә. Һәрдö жи бона wи змане денә. Әwи п'ара ә'дәбийәте йа Института педагогийейә әрмәнийейә Ереване хлазкьр, паше чу Москвае, wәки ль Института ә'дәбийәте йа сәр наве Горкида hин бьбә. Wәхта wе жь Ереване бьчуйа Москвае әwи шьерәк нвиси, wәки бь хwәндәвана гәләки хwәш hат. Аhа жь wе шьере дö хан, wәки сәрhатийа wи зламийә у пер'а жи р'ениша wийә бь щур'е бәдәwие:

Р'астә щöдайә змане мьни де,
Чаwа лал у дöр', к'ана бьруске,
Ле змане әрмәни жь бо мьн к'öрди—
Ча тә'вәкә гәш мьнр'анә т'ьме.

У к'əла ə'мьр нав дьле мьнда,
Бона р'ожа сьбе əзи фькьрада,
Бь змане хwəйи ширьн əрмəни
Мьн гьртийə р'йа змане урьси...

Əз ван р'еза дьхуньм у мqим баwəр дькьм, wəки мəрьве wa кӧ дайə сəр р'йа хwə-пешда дьчə, т'ӧ щара нахальфə. У пер'а жи дьфькьрьм, кӧ əва щмаə'та, wəки хwəйа əwлəдед wa фə'мдар у нетшəмалə, нава к'ижанада h'ьзкьрьна wəт'əнh'ьзие у братие awqa бь həвр'а зодкьринə, т'ӧ щара ӧнда набə у ə'сə we хwə бьбə хwəйи.

Мик'аеле Р'əшид р'едаксиа газета «Р'йа т'əзə»-да дьхəбьти. Хəбатк'аре we р'едаксиае данздəh мəрьвьн у хwəндьна wана гьшка жи йа бльндə.

Hhа, дəма кӧ əз дьнвисьм, ль Əрмəнистане звьстанəкə ськə-сарə. Гӧндед к'ӧрда, wəки ль бəрп'ала Əлəгəзе п'əрвəданə, мина гӧндед əрмəнийа ч'йа, жь мəрк'əзед р'еспублике тӧ həw зани hатьнə бьр'ине. Ле на хер, ӧса нинə. Əw бь т'əмамийа днйаер'а hатьнə гредане: фр'ьндə wанар'а газетед р'оже дьбьн, р'адио qəwмандьнед нава днйае дьгьhинə wана, жь бажара щаhьл бь т'елефоне де у баве хwəр'а хəбəрдьдьн, кал у к'ефе wана льпьрсьн, автомашинед т'əкəред wан знщиркьри бəрфе дьqəльшьн дьчьн дьгьhижьн гӧндед ль сəр синге Əлəгəзе, wанар'а əшийа у тьштед харьне дьбьн.

Зутьре бəрфе бькəлə, бhаре бе у бьр'ед пез we диса р'агьрьн синге ч'йайə hешин, щəw у кани we бькьнə хӧшə-хӧш, кӧлилкед р'əнгр'əнги we бь бhена хwəйə щнə'ти həрдəра hьлдьн.

К'ӧрде щəм мə култура шəhəрр'а hатийə гредане, ле дəсте хwə жь т'əбийəте наqəтинə, əw пьзмам у кьзкьрие wеи сала у зəмананə. У тьштəки ə'щеб нинə, wəхта кӧ шкьлчие к'ӧрди пешьн бь дəстимуйа хwəйə нə щер'ьби дəст бь хəбтандьна р'əнгед щур'ə-щур'ə дькə, wəки бькарбə шкьлед ч'йаед кӧлилкхəмьл бьдə, дьдə

к'ьвшкьрьне т'әпед wанә бәрфгърти, шӧхӧле wии пешьн әwә, wәки бьдә р'ӧhбәркьрьне т'әбийәта дейә h'әлал. кӧ дәwьр у зәманада щмаә'та wир'а буйә чар у стар. Wәхта бhар бе, шкьлчи Бәгое Кало, wәки ль Киеве hин дьбә, we вәгәр'ә бе у бь дәстимуйа хwә т'әбийәта wәкә дейә кәлал бьдә ньтрандьне. Ле жь бажаре Лвове хwәндк'ар Левике Щәрдо we бе у бь хӧшә-хӧша щәw у каниед Әләгәзе, бь дәнг-сәда т'әбийәте ша у к'ефхwәшбә.

Ә'мьре к'ӧрдед Әрмәнистане ширьн у ша дәрбаз дьбә' дьле әwләдед щмаә'те бунә к'ана к'ламед ә'мьрк'әлә ә'мьрхwәш. Бhар жь бона wана р'озгарәкә hәрә хwәшә. Ле звьстан жи хwәшә. Баwәр бьки ль hәр гӧндәки к'ӧрдада те бьhистьне дәнге дә'ф у зӧр'не. hәр кәфтәкеда дә'wатәк hәйә. Ле hәр дә'wат жи h'әфтеке дьк'ьшинә. Дә гәрә wан чаха мәрьв ль гӧнде к'ӧрда бә. We hәw заньбә, кӧ әw ә'йни нишангәhа к'ьнщед мьлә‍тие рәнгрәнги у листьк у к'ламед кәвн у т'әзәйә. Wәхта листька «К'очәри», wәки кал у бавада те, аваие тәрьки жь грмина дәф у зӧр'не, жь р'әqасе дькәжә, паше пәй листьк у к'ламед hәйтәhол дәст бь говәнда гран у нәрм дьбә, дьлизьн, гәләки дьлизьн у т'ӧ ә'щзайи мәри же накә.

Чьqа ә'мьр у чьqа дәнгбежи дь нава дә'wатед к'ӧрдада hәйә. hәрге дьхwәзи бәдәwийа qиз у жьна к'ӧрд бьбини, готи hәр'и дә'wатед wан. Дь wан дә'watада тӧ hәw зани әw мина гӧләке вәдьбә у бь к'ефа дьле хwә hур дьмәшә. Ле бь азабуна хwәва, жьна к'ӧрд хwә ӧнда накә, әwә гранә, ә'йни де, бона we нав-намуса мале hәр тьшти бльндтьрә, бь зар'ед хwәва ша у бәхтәwарә. Әw гәләк щара дьгьhижә qӧльха щмаә'тие, дьбә шӧхӧлк'ара h'ӧкӧмәтие, ле диса ә'рф у ә'дәт' бирнакә, диса qӧльха де у баве хwә, хаси у хәзуре хwә, тиед хwәйә мәзьнданә.

Ль hәр гӧндәки к'ӧрдада дайкед п'ьр'зар'ӧ hәнә К'ӧлфәтьнә ӧса hәнә, wәки hәла чьл сале wан т'әмам нәбуйи, hәла сәр бәнга хwәйә щаhьлтие дйа дәh-данздәh зьк зар'анә, тӧ hәw зани хушка зар'ед хwәйә мәзьнә.

Пер'а жи әw к'ӧлфәт дәпутата совета гӧндә, чекьрдарә-кә ә'мьре т'әзә. Те бира тә мәсәла щмаә'та к'ӧрдайә кә-вьнә к'урнет, кӧ «Шер шерә, чь жьнә, чь мерә».

А К'ӧбара Бро нава дор у бәре хwәда декә ӧсайә бәхтәwар у бь qәдьрә, әw дийа данздәh зар'анә, кӧр'е wеи нӧхӧри ль университета Ереванеда hиндьбә, е чуке wи, чаwа кӧ офисер, нава щерге Ордийа Советиеданә, ле енге дьне ль мәк'тәба орт'әда hиндьбьн, йане жи ль гӧнде хwәйи К'арwансәреда дуажое шванане.

Щмаә'та к'ӧрд щмаә'тәкә ә'мьртәйах у ль hәвдӧ зедәйә. Хәйсәте wеи т'ор'ьние баш ви wә'де мәи т'ариqиеда, wәхта h'ьшйарбуна щмаә'та, hе те бәр ч'ә'ва у дhа бәдәw те к'ьвше.

Шайире к'ӧрдайи qӧр'нед орт'ә, Аh'мәде Хани, бь дьләки кӧли брин нвисйә, кӧ чаwа нава дәwьр у зәманада щмаә'та к'ӧрд жь алие зорба у зӧлмк'ара буйә нишангәh, лехьстьнә у бь дьле wе к'әтьнә, hәр йәки тир у кәвана хwә ль wе щер'бандийә у йәки ӧсайи херхwәз т'ӧнәбуйә, wәки бь дьләки пешәwьти же пьрскьра «Щмаә'та бриндар, гәло к'идәра тә дешә»?

Жь wәхте Аh'мәде Хани h'әйа р'ожа ироин qӧр'нә дәрбазбунә. Ле нhа жи әwләде hәр щмаә'тәкә бьн ниpe зӧлмк'арада зеранди, диса wе хәбәра шайирә дьлхәдар дькарә бьwәк'линә.

Ле hәрча кӧ бу әw к'ӧрд, е кӧ дәрд у кӧл жь дьле wан дәрк'әтийә, е кӧ нав у нуч'кед нәмәрда набhен, е кӧ h'ӧрмәта wана нае п'еп'әскьрьне, әwана әw к'ӧрдьн, е кӧ Т'фаqа Советиеданьн. Әw нәфәре мала мәзьнә йәк-әхтийарьн wәки тенә h'ьзкьрьне, чаwа кӧ зар'ед ч'ук hәр маләкеда.

Бәле, әм, әрмәни у к'ӧрд, жь дәwьр у зәмана hәвр'а hатьнә у жь щер'бандьн-qәзйае бәре h'ьшйарбуйи, hаж-хwә hәбуи у аqьлбәнд, әме бь hәвр'а жи hәр'ьнә бәр бь к'уранийа qӧр'на, бәр бь аг'ри-ог'ра hәрә хwәш.

К'ӧрдед Әрмәнистана советие р'ожа ироин дhа нава щергед мәйә пешьнданьн.

с. 1957

ХАЧИК ДАШТЕНС

(1910)

ХӦДЕДА

(кәрик)

Әw һолка, wәки Асатур р'анезики ле кьр, жь бәлгед ч'qлед дарайә тәр' һатьбу авакьрьне, нава wанар'а тиренща тә'ве авитбу һӧндӧр' у ль сәр ә'рде хәләqед нәхшнигар чекьрбу.

Жьнәкә к'ӧрдә бәдәw ль сәр we һолка һешин кәшк дьдан тә'ве. Әwe чәнд деред р'әнр'әнгийә читә арзан ль хwә кьрбу, шә'лкәкә сор жи ль бәр. Сәр эләке wеи шин сәдәфед спи дьч'русин. Ль сери к'офикә кәвн бу, ль сәр к'офие польк. Сәр бәне пьшта wеи фрә шкьлед тәйрутуйа һәбун, әw шкьле һ'әбандьне бун.

К'ӧрда батрак, Зӧзане, гава кӧ ди әw злам бәр бь wан те, жорда дәй ль мере хwә кьр:

—Шнго, меван һат мале!

Мере we, wәки жь чрпиед дара бийейә тәр' ль бәр дери зәмбил чедкьр, чахе дәнге we бьһист, дәстхwәда жь щие хwә р'абу, к'олоզе хwәи тужьк р'асткьр у дина хwә да алие мәрьве т'әзәһати. Бьн ә'бае wии дрежр'а хәнщәрәкә кер' хане дькьр.

Шнго бь Асатур у Г'азарр'а ль сәре ч'ийаед Моткане гәләк сала батраки кьрбу. Wана т'әвайи ль гӧнде Шенеда швәнти кьрбун. Р'оже ль мала йәки р'адьзан, нане we мале дьхарьн у чархед малхwе малейә qәтйайи

п'едькрьн. Паше Шəбаб аг'а əw гьртбун шван. Пəзе wи ль Шене щие həри хwəш дьч'ерйан.

Швантие у йəкбуна h'але wани хəбате əw həрсе батрак у к'ӧлфəтед малед wана кьрбунə достед həвə незик, у wана qə те жи дəрнəдьхьст, чка к'и чь млəтийə. Пзмамтийа wана аqа хwəшбу, wəки Шнго Хӧдеда бубунə дəстəбракед həвдӧ. Əwана бəр həв адкрьбун, wəки мина бра бьн у wəхта тə'ли-тəнгасида али həвдӧ бькьн.

Жьна Г'азар, Воскеhата пир, qə чьqа щара п'ехас жь гӧнде Шене чуйə hолка Шнго, wəки бь Зозанер'а т'əвайи кəшка бьк'ӧтьн. Qə wана чьqа щар ль wан ч'йа гəр'йанə, wəки п'нщар'ед бинхwəш харьнер'а бьчьньн. Кӧр'е Воскеhате, Степ'ан, wəхта зар'ӧтийа хwəда qə чьqа щара зар'ед Шнгое хwəйк'олозр'а листийə у шабуйə.

К'ӧрде сəре ч'ие, wəхта дитьбу, wəки h'але wи дəсте бəгда т'ӧнə, салед пашьн жь бəр пəзе wи дəрк'əтьбу, hатьбу we hолка хwəйə бəрп'ала ч'ие, дəст бь чекьрна зəмбила кьрбу.

Гава Шнго дина хwə р'ьнд да wи, гот: «Хӧдедайə»-у пер'а-пер'а бəрбр'и досте хwə бу.

— Р'ожхера тə к'рив, Асатур слав дайе у швдара хwə бь həванер'а ани харе.

— Wəй сəр сəра, сəр ч'ə'ва, бь зарəки хwəш к'ӧрде зəмбилчи слава wи ширьн вəгьрт у т'əглифкьр, wəки бе hӧндӧр'.

— Wəхта р'уньштандьне нинə, Шнго, əз hатьмə хатре хwə жь тə бьхwəзьм,—Асатур готе.

— К'ӧда дьчи?—к'ӧрд же пьрси.

—Əзе жь Моткане к'очкьм həр'ьмə Бр'нашене.

— Чьр'а? Ле мала кальке тəйи Зоро Давит'?

— Мала кальке мьн агьр бəрдане, т'əпкьрьн чун. Wəхта готьне Асатур бəре хwə weда кьр, wəки к'ӧрде дост ч'ə'ве wии т'ьжə hесьр нəбинə.

— К'е мала тə шəwтанд?—Шнгое бона h'але wи гəлəки бəрхwəк'əти hahанга же пьрс кьр.

—Шəбаб аг'а.

— Wəй ль мьн, wəй ль мьне,—Шнго кьрə ахин у т'əпа hатə нав ч'ə'ве xwə.

— Аг'е xwəст мала мьн бькə кадина xWə, мьн нəhьшт, агьр бəрдае, шəwьтанд...

Зəмбилчи к'əсəрəкə к'ур р'аhьшт, гот:

— Һена бəре чьqа xwəш бу! Гӧндие əрмəни у к'ӧрдə щинар ноли бра бун. Р'ом hат у əм бəри Һəвдӧ дан, wəки бькарбə wəлате мə зəфт бькə. Нһа тӧе чь бьки?—бь дьлэш Шнго пьрс дайе.

— Әзе həр'мə Бр'нашене. Сала пар к'оча Г'азар чу, нhа жи əзе к'очкьм.

— Ьнка Воскеhате гəлəки слав бьки, к'ӧлфəтəкə зə'ф h'əйфə. Т'ьме, гава кӧ дьhатə ч'ие, hек дькьрьнə п'ашла xwə зар'ар'а дани. Беже Шнгое дəстəбрак тə слав дькə. Степ'ан жи гəлəки слав бьки. Дьбежьн əw ль ч'йае Р'əш буйə шван.

— Әз жи дьчьмə ч'йае Р'əш. Ль Аринок'е к'ӧрдəк həйə, наве wи Һ'əщи. Әзе həр'мə мала wи швантие же-р'а бькьм.

— Хӧдеда, ль аране нəмини, Аринок' щики hенькə. Һəма həр'ə wедəре. Ль wан ч'йа гəзо гəлəкə.

Әwана бь хəбəрдан чун бəр кание у сəкьнин.

— Мьн тӧ ании вра, wəки щие буина тə нишани тəдьм. Тӧ ль р'əх ве кание буйи, Хӧдеда,—к'ӧрд хəбəра xwə пешда бьр. Р'ожəке дйа тə р'əмəти hатьбу мала мə меван. Сбе р'абу щер' hлда hат сəр ве кание Һəма нава ван гӧл у гиһада тӧ жь бəр п'еша дйа xwə к'əти. Дйа мьн р'əви hат, шə'лка xwə ль тə печ'а ани мале. Wəхте кӧ эваре баве тə жь Шене hат, баве мьн ч'ə'вр'о-найи дайе у наве тə дани Хӧдеда, йане Аствасатур.

Асатур, wəки зуда hаж wе сəрhатийа мəлул Һəбу, ве щаре жи бь h'əwаск'ари гӧhдарийа к'ӧрде дост кьр у гот:

— Е кӧ ль бəр аве буйə, wе аведа жи həр'ə.

— Ай, həма ль вьр, нава ван гиhе hешинда бу, Шнго гот у т'умед гиhе hешинə ль бəр кание нишан дае.

— Ль бəр wе кание жи, хатре xwə жь тə дьxwə-

зьм, Шнго. Де у баве мьн зуда мърьнə. Мала мьн Шенела бу, əw жи тəмьри. Асатуре бесьт'ар ḣолка тəйə ḣешинə сəре ч'иер'а ə'длайе, хере у хwəшие дьхwəзə.

— Ходеда, дəре мала мьн т'ьме тəр'а вəкьрийə. Чьчах дьле тə бьхwəзə, wəрə мале, Шнгое мина бра тə qəбулкə.

— К'рив, зə'ф жь тə р'азимə,—Асатур готе.

Зəмбилчие к'öрд гəлəки бəр гəр'ийа, wəки wе шəве Асатур мала wида бьминə, ле тьшт же дəрнəк'əт.

Шнго Асатур ḣ'əтани орт'а мешə вəр'екьр. Пешиеда жьна зəмбилчи, Зозана бəдəw, нан у пəнер кьрбу ḣəвана Асатур. Wəхта хатрхwəстьне Шнго гот:

— Ходеда, тəр'а ог'ьрбə. Ḣəрге щарəкə дьне жи дьби шван у бьхwəзи сəед гöрех бьк'ьр'и, ḣəр'ə Бланьхе гöнде Кучтиане, бал Чачан бəге. Ль алие мə куч'ьке сəр куч'ьке wир'а тöнəнə. Əва к'əлба жи жь щьнсе wанə.

К'öрде сəре ч'ие у əрмəние шван ль пешбəри Маритуке qаим ḣəв ḣ'əмезкьрьн у дəме хатре хwə ḣəвдöхwəстьн...

АРШАВИР ДАРБНИ

(1910)

БАЛЛАДА К'ÖРДИЕ

Шване к'öрд, бь р'уһəдəн,
Блур к'шанд жь бəр бəдəн,
Дур нһер'и, qəйдəк леда,
У шьро кьр əв qса кəвн:
— К'и занə,—го шване кал,—
Дəрбаз бунə чəндьк—чэнд сал,
У ль ве Әлəгəза к'öбар
Чьqа щара бəрф һатйə хар,
Чəнд бьлбьла, жь һ'öб бəтһ'ал,
Лиландьнə сəр гöлед ал,
Ле əв qса дəwр у qöр'на
Жь дур һатйə гһиштйə мə.
У we бьжи һəр һə'тае
Р'у-һ'əйате ве дьнйае,
Һə'та һəбьн бона исан
Нур у шəwaq, ə'рд у ə'зман.
Бһар, гэ, һат
У бəрф һлат ль синге ч'йа,
Хöшин к'əтə щəW у канйа,
Соргöл вəбу, бəйбун к'əнйа.
Һ'əсо стра: «Зəре, Зəре,
Гöл нагһижə тə у нəдəре,

Тöе ә'мре нöһ бьди исан,
Кö к'әрәмки йәк р'амусан.
Ах! гöһ бьдә мьн, ви дәнги,
К'öбьр у сәда дьле бәнги...
К'әрәмкә ч'ие Зәрйа зәре,
Мьн нәкә нав дәрд-к'әсәре.
Һәрге ль вьр ч'йа у бәйар
Сöр'-сәрма бә, к'аwа-к'öбар,
Әзе п'еше ап'ьнщие хwә
Тәр'а текьм wар у ст'ар».
Мәлул-зәлул Зәр дьгәр'йа,
Гöл баq дькьр һесьр ль р'уйа.
Һе ч'уктиеда ль бәр ч'ә'ва
Жер'а бубу хәwна шәва—
Бәлки ноли тәйрәкә баз
Ә'змане шин бьда п'әрwаз.
Ле шәвәк р'әш, бе һ'ьзкьрьн,
Һатьн Зәре бәгр'а бьрьн.
У бәрбанге жь бәг к'уви,
Зәре р'абу бәрбь ч'ие р'әви,
Ль синге Әләгәзе qöмаш
Сорәвәһат ноли хашхашк.
Ча р'әwа дьл, жь һесра шьл
Бона Һ'әсо һьшт баqә гöл
У бриндар, дьли бь кöл,
Хwә авитә зәра бебьн.
Р'әбән Һ'әсо зә'ф бәр хwә к'әт,
Дьлда әвин, һ'öб у һ'ьсрәт,
У дәст wида гöле йаре,
Хwә жи авит ль пәй Зәре.
Һәр кöлилкәк хwәйбинәкә,
Һәр дьл агьре wан нә йәкә,
Wа к'öта кьр әв qса кәвн
Шване к'öрд, бь р'уһәдән.

* * *

Əw хорт, əw qиз-бəхт ле нəйар,
Зуда чунə ах- бəре сар,
Ле һе ль һəр чйа у зозан
Те готьне əв qса һан.
Жь wе р'оже дəрбаз бунə
Сал у зəман, дəwр у qöр'нə...
У ве дəме һатьнə дьне
Һ'əсоки дьн, Зəрəк дьне.
Синге Əлəгəза һешин—
Зəре гöлəк бһаре бин,
Жь дəнге wе тö һəw зани,
Дькьн хöлин щəw у кани.
Зəра т'əр'лан р'ок бһаре,
Дəв бь стран, чие һат харе.
У к'ельми, хатре хwə хwəст
Жь кöлилке бəдəwə наз,
Бь дьле ти вəхар, вəхар
Авед канйа ширьн у сар,
К'лам əвит вьр сəр Зəре,
Зəра р'əбəн, кö к'əт зəре.
Го:—Хушка мьн бебəхт, мраз,
Мьн жи һəйə кöб у һə'wac,
Мьн жи һəйə хəwна зер'ин,
Кö п'əрwаздьм ль р'у ə'змин,
Нолани тəйр... wəки бəре
Тəр'а нəһат миасəре.
Стра, к'əтə шьвəр'йа хар,
Ч'ьванə да, ч'ие һатə хар.
Ахинəк к'ур һатə Һ'əсо,
Һесьр ч'ə'ва, һ'öб wи дьсо.
Го:—Ах! Зəре, кəwа сви,
Тö нур, нəдəр... к'öда дьчи?
Льнге тə р'е, п'еге дур к'əт:
Ах, шушəнга дьле мьн шкəст.

Дьчи, бра әw к'öбра тә
Бьбә баки нәрм, бьминә,
Р'амусана тә хwәш бьла
Бьбә п'ьра орт'а дьла.
Жь һ'әфт канйа аве вәхöм,
Ах! т'ö нашке т'ибуна мьн,
Әве р'ожа бһаре хwәш
Дьфьр'ә дьчә кәвотка мьн.
— Мәкә хәма,—Зәре wa го,—
Әзе жь щие дур жи, Һ'әсо,
Бьдьм тә бин у нәфәсе
Мина гöла Әләгәзе.
Һ'әзар баске мьн жи һәбьн,
Әз ч'йае мә дур нак'әвьм,
Р'оер'а жи бьбьм т'әвгир
Һ'әсое хwә накьм жь бир.
У р'амусан к'әрәмкьр йар,
Зәра к'аw жь ч'ие чу бажар.
Wьр дабьри, дьлда әвин,
Дури ч'йаед к'öбар, һешин,
Һәбун п'әр' у баске wе зор:
Бь фьр'ьндә дьфьр'и жор,
К'öрда жь чие, ча тәйра баз,
Ә'змане шин дьда п'әрwаз.
Р'ок бһаре, кö һәв бәнги
Тәйр-тәйрәдә дькьр дәнги,
Чахе авед Әләгәзе
Нәрм к'әтьбун нава бәзе,
Жь бина гöл-сосьне нәхш
Зәре ноли мәрйа сәрхwәш,
Һ'öб, һ'ьсрәта р'амусана
Һ'әсо дьлда, һат зозана.
Һ'әсо стра:—Зәрйа мьн зәр,
Гöмана мьн, к'аwа нәдәр,
Тö р'оа дур, һати жь нур.
Фьр'ии жор бь дьл у щә'д:

Тә стәйркар'а кьр мьсләә'т,
Ле бир нәкьр йәре шван,
Кӧ чә'ве wи р'йа тә дьман.
Тӧ жь бәрфа спи, Зәре,
У бәйбуне һ'әлалтьре.
Агьре дьле мә нькарьн
Жь бә'ра жи бьтәмьрьн,
Тӧ бәйбуна мьнә бь бин—
Синге Әләгәзе һешин.
У бәрк' һ'әмезкьр Зәрйа зәр,
Ап'ьнщие хwә авитә бәр,
Һәв шәwq вәдан дьлед wана,
Һ'әлйа жь мерг у зозана
Бәрфа Әләгәза майи,
Жь алава р'амусана,
— Һәр кӧлилкәк хwәйбинәкә,
Һәр дьл агьре wан нә йәкә,—
Wа к'ӧта кьр qса т'әзә
Кале к'ӧрди р'удан п'усә.

ГАРЕГИН БЕС

(1910)

ӘЛЕ[1]

Гöһ бьдә, хәбәрдьдә Ә'вде шван.

Пез дьлист, чьндьк-чьндьк дәрбаз дьбун дь авер'а, тә жи щер' дадьгьрт, мьн дит, чомахе швантие ньки к'еләка ч'ем кьр у ль тә нһер'и.

Щер' тжи бу у тö сәр льнг сәкьни, тә әз дитьм, тö жи сәкьни ль мьн нһер'и, к'әнйайи, гöләш буйи, кәвки жи соро-моро буйи у дәрбаз буйи тö чуйи.

Әз р'унштьм, гәләки р'унштьм пәй чуйина тәр'а, паше дәрбази Wи бәри ч'ем бум у р'әвим бәрбь пәзе хwә, Wәки жь мьн гәләки дур чубун.

Һьш у аqьле мьн тә бь хwәр'а бьр, Әле.

АWа, дәшта мәзьн, ә'змане шин ль Wедәре, ль wедәре мьн к'ьшандйә шьк'ле тә, сфәте тә.

Ах! хWәзьл, кәзар хWәзьл, щер'е тәйи бе бьнибуйа, дәрәнг тьжибуйа, тә дәрәнг дагьрта, мьн т'ер ль тә бьнһерийа, бәжна тә бьдита.

Һәла Wәхте тö ч'ук буйи, тöйа аза буйи, мьн һәр wәхт тö дьдити, т'ер бь тәр'а хәбәр дьда. Ле нһа, нһа мәзьн буйи у...

Qиза бәдәW, Әле, чьр'а тö нһа аза нини у ль мьн нанһер'и? Бьнһер' баг' у багчә, чайир у чиман, кöлилк,

[1] Текстеда—Мале.

сьмбьл, щәw у кани гь жи азанә, ле чьр'а тӧ аза нини, Ә'вдо ль ч'ә'ве тә нанһер'ә, п'ор' у гӧлие тә навинә.

Ә'вде шван хәбәр дьдә бь ч'йа у банийар'а, бь бәрфа кәлйайр'а, бь кӧлилке тәзә бьшкошквәдайир'а, ль к'әwшән сьмле зәр вәбуйир'а, ль гәлийа бь хӧшина ч'әме гӧр'р'а, ль мешә бь ч'ьвик у тәйртуйар'а, ле сәба чь нә бь тәр'а, Әле, qиза бәдәw, дәлала мьн, бежә чь кәwалә?

Аwа, мьн пәзе гӧнд анийә нав гӧнд, wәрьн бьбьн.

Әле, qиза бәдәw, тӧ жи wәрә, е wә бьбә. Тӧ дӧхени у дльви бәрбь мьн, дьле мьн даве, ч'ә'в ль мьн дьшӧхӧльн, ле һәма...

Мьн wе р'оже нав чайир—чиманада сфә'те тә дит. П'әнще тә'ве wедәре жи шькле тә к'ьшандьн, ахьр чьр'а тӧ аза нини, wәки ль мьн бьнһер'и у бь мьнр'а хәбәрди, әз жи бь тәр'а.

Мьн пәзе wә вәqәтандйә, аwа вайә, wәрә бьбә, гӧһ бьдә, Әле, жь тәр'а дьбем, Ә'вде шван жь тә кьздькә, дьлк'әтие тәйә, тә ль мьн нһер'и чь дӧшӧрмиш буйи, әз ньзаньм, тә пәзе хwә ажот, ч'уйи жь мьн дурк'әти, Әле.

У к'ӧда дьчи, тә чьр'а глик жь Ә'вде шванр'а 'нәгот.

Әле, qиза к'ӧрдә бәдәw, чьр'а тӧ жь мьн кьзнаки·

Ль сәре ч'ие бәрфа кәлок жь мьн кьздькә, кәвьре qәфе знара р'әш жь мьн кьздькьн, пәз у бәрхе мьн жи жь мьн кьздькьн, бае ньмз, wәки ширьн дькакинә ль сәре ч'ийа, әw жи жь мьн кьздькә, ле тӧ, тӧ чьр'а жь мьн кьзнаки, бежә к'ане, Әле, дәлалийа мьн, qиза бәдәw, әзе р'ьнд мезәкьм ль пәзе wә, тӧ жь мьн кьзбькә.

Әле, баве тә мәрьвәки нәп'акә, әз же кьзнакьм.

Чьр'а Ә'вде шван нә мәрийә, ькарә qиза wи п'ак хwәйкә? Әw дьхwәзә тә бьдә кӧр'е Хӧдо.

П'ак нинә, Әле, дәлалийа мьн, qиза бәдәw, п'ак нинә.

Бәжна Ә'вде шьван wәкә ч'йанә, ч'ә'ве р'әш, qаш кьлданә, дьл фьрәйә wәкә бә'р, дьле wида агьр һәйә, гӧр' дьшӧхӧлә бекәсаб—п'ьр кьзкьрьн әвинийа дьла, әw гьшк жь бона тәйә. Ль щәм Ә'вдо те азаби нола кәwа, нола тәйире сәре ч'йа , те хәбәрди һьн бь мьнр'а, һьн бь һәр кәсир'а.

Ле Ә'вдо чаwа бькә, тьм бьминә wа тәне, мә'рум бәләнгаз.

На Әле, нә әз нькарьм тә бир бькьм, тӧ жьнтие бьки жь кӧр'е Хӧдор'а, дәве тә wе гьредайибә бь лач'ьке, тӧ нькари дһа бь Ә'вдое шьван у мәрие майинр'а хәбәрди.

На Әле, әз нькарьм тә бир бькьм, әз нькарьм әwи дәрди тәмам һьлдьм.

Сәкьнимә сәр знарәки мәзьн, блура хwә ледьхьм. Ә'вдо ль сәре ч'йа wәльдӥә, жь ч'йа жи мәзьнтьр буйә. Де баве wи жи жь бьрчибуне мьрьн, әw тәне майә.

Хәбьтйә сәба хәлqе у дәwләтйа, кәвки мәзьн бу, бу шване гӧнд.

Wәхт дәрбаз буйә, әwи кьз кьрйә жь qизәкә к'ӧрд, наве wе Әлейә.

Дәрде мьн гәләкә, ледьхьм блура хwә у ль сәре ч'йа жь кәвьр-кӧч'ькар'а, жь аве гәлийар'а, жь дәшт у банийар'а гьли дькьм дәр'д у кӧле хwә. Дәнге блура мьн бәла дьбә, дьбәзә дур: чол у банийа, дьк'әвә qәфе знара, әw жи бь блура мьнр'а дәнг дьдьн, гәло тӧ жи дьбһизи, әwи дәнги, дәлала мьн!

Әле, qиза бәдәw, жь ч'ә'ве мьн һесьр дьлоп дькьн, дәрде Ә'вде шван гранә, нола мәрәза бедәрманә.

Аwа, бәрәв бунә һәвале ә'мре мьн, пәзе мьни дәлали у бәдәw, гӧһдарикә, чаwа чьндьк-чьндьк дьр'әqьсьн вийали-wийали, р'аw дьгьрьн. Аwа, wайә пәзе wә жи.

Әз датиньм блура хwә у незики wан дьбьм, пәзе мьни бәдәw, чахе әм дьчьнә мал, һун жь Әлер'а бе-

жьн, Wəки Ә'вде шьван гәләки жь тә ньз дькә, Wəки тӧ пезра хәбәрди, бь дьләки әшq бежи, тӧе мqабьли баве хWә бьсәкьни у нәби бука Хӧдое кулак. Ах, чьра әW жи нола Wә нә ль вьрә, wәки әз бьгрьм кәмезкьм у тер пачкьм.

Жь Әлера бежьн, Wәки әз пак ль We дьнһерьм, Ә'вде шван кӧрәки кәйфә, бьра же ньз бькә.

Әз пез жь чоле тиньм мал, Әле, qиза к'ӧрдә бәдәW, дәлалийа мьн, дәрк'әвә дәрва, ль дьлк'этие хWә Ә'вде шван бьнһер, бь дьл у әшq пәзе wә бьвә мал.

Пәзе к'е һәйә, к'и тәк'маләйә, бра бе бьбә, йәк хәбәр дьдә, әW колхозван, пәзе wан бәрәв дьбә, ль бәр дәре мала гранә.

Пәзе Хӧдое кулак бьбьн...

Бра бьбьн, әW һәвале мә нинә.

Тә хӧWанекьр, тӧ тейи бәрбь мьн... нәе, Әле, дәлала дьле мьн, qиза бәдәW, пәзе Wә набьм, нә һун нә колхозваньн. Насәкьни, тейи бәрбь мьн, глие тә һәйә, бежә, тӧ к'әсәра дьле мьн.

Мәлул ль мьн дьнһери, топ дьки пәзе хWә у жь мьн дур дьк'әви.

Баве тә нак'әвә колхозе, һун дь рйа кулак Хӧдода дьчьн.

Ль сәре чйа пәзе мьне раW бьгьрә, We бьчерә у бьк'алә, кәвьр-кӧчьк жи, аве гәлийа жи пера.

Ә'вде шван We сәре хWә бьдә сәр кәвьре ньшк, әW жи We бьгри, паше, паше Ә'вдое ньзкьрьна тә бир бькә, жь дьле хWә дәрхә, жь сәре чйае бльнд We бәржер вәрекә, wе ль кәвьр у кӧчька к'әвә, һур һурибә.

Тә чьра бь Ә'вде шванра хәбәр нәда, тә чьра гӧһдарийа Wи нәкьр, тӧ бь кӧре Хӧдое кулакра һати сәр ре, тә жьнти жера кьр.

Ә'вдое шван wе бьбә һәвале чйае бльнд, We бьбә һәвале qәфе знара, һәвале ә'Wр у ә'зман, һәвале пәзе

xwə, həвале кöлилке чоле, we бае сарр'а к'олоз qоткə, бькакинə.

Ә'вдое тə бир бькə, Әле, qиза дəлал, we дəрхə, тəмам дəрхə жь дьле xwə, weда бавежə ә'винийа тə, we ббə дьлк'əтие qиза колхозван.

Ида əз пəзе Хöдое кулак xwəйи накьм, ле гöh-дари накьм.

Бьльвьн, бьмьлмьльн, пəзе мьни кöр'и сор, xwə бьдьн qöнтара, йан жи навсəра ч'йа, hун бьчерьн нав гöл у сосьна, аве вəхöн жь канинге сар тер-тер, щар дьн вəгəр'ьн мал, ль hивйа wəнə пəздоше колхоза мə, hун шир бьдьн бь ә'лба тьжи, сале чəтьн бöhöрин, əм дhа наминьн р'ьжи.

Әзе жи жь wан каннед сар аве бöхöм, дьле мьни бь агьр we hьндьк-hьндьк весə, вəмьрə.

Әле, qиза к'öрдə бəдəw, чахе кö тə ль мьн дьн-hер'и, дьле мьн секьн дьбу, щəwат у агьр вəдьмьри, hеньк дьбу.

П'ак бу, wəки баве тə жи фə'м кьр шашйа xwə, əw жь Хöдое кулак дур к'əт...

Гəло hун дьбиньн, wəки сəба ə'мьре п'ак həйə тə-не р'ек, əw р'йа колхозейə...

Әле, qиза бəдəw, баве тə дhа тə надə кöр'е Хö-дое кулак.

Иро əз жь чоле дьhатьм, нава гöндда р'асти баве тə hатьм.

Гази мьн кьр у...

Ә'вдо, wəрə пəзе мə жи ббə, əз жи нhа колхоз-ваньм.

Ле...

Әз кəр' бум, мьн ль ч'ə'ве wи ньhер'и.

Ле чь...

Әз у Ә'ле жь həв кьз дькьн.

Заньм.

Ле we чаwабə?

We ббə дhа.

Әле щан, баве тә мәрики п'акә, әз же кьз дькьм.
Баве тә бь мәр'а һат у бь мәр'а жи бу колхозван.
Тӧ жи We мер бьки.
Ах, нәчебу, гәләк нәче.
Ә'вдо чаWa же кьз дькьр, чаWa...
Ә'вдо.
К'ийә гази мьн дькә?
Бәлге дара дьмьлмьльн.
Ба те.
Авед канйанә сар хӧшә-хӧшьн.
Qизәк дьхWенә.
Әле!
Ә'вдо!
Әз нар'әвьм бәр бь We.
Әз кӧр'е Хӧдо настиньм, әз жь тә кьз дькьм.
Баве хWә ширәт дькьм, Wәки жь кӧр'е Хӧдое кулак азабьм, ле Wәки на...
Әз йа тәмә, дьхWәзи мьн бьр'әвинә сәре ч'йа.
Сәр кәвьр-кӧч'ькар'а, сәр щәW у канйар'а дьр'әвьм, фьрqас дькьм, дьгһижьм пәзе хWә, кәмез дькьм у тер пач' дькьм...
Кьзкьрьна мьн нһа нола чайир-чимана к'әск у шинә, нола ч'әма жи гӧр'ә...
Баве тә тӧ дайи мьн, ль щәм мьн тӧ We азаби, бь мьнр'а жи у бь һәркәсир'а жи хәбәрди.
Әме бьхәвьтьн тәвайи, бьжин гәвайи, те бей щәм Ә'вде шван, Әле, qиза бәдәW, дәлала мьн!
Ч'йа у бани, шабьн, һәгәр карьн—бьстьрен.
Әле, qиза к'ӧрдә колхозван, чьчах кӧ әм һәв бьстиньн, һәркәс We шабә бь мәр'а, ле Хӧдое кулак у кӧр'е Wи... әW джмьне мәнә, Әле, дәлала мьн, кьзкьрйа Ә'вдое шван.

АГ'АВНИ

(1911)

Ә'БУЗЕТ

(ћк'йата к'ӧрдие)

(кәрик)

Ч'ә'ве аг'е тжә хун бун,
Чаԝа кӧ дил әԝ жи гьртьбун,
Р'уньшти: тьзби дьк'шанд,
Биреда жьн, кӧр'е ӧнда.

Кәри-сури дәсте ԝи чун,
Р'әвоед ћәспа дәсте ԝи чун,
Щарие гозәл бехԝәй ман,
Мьлк' у ћәбун, хьзнә дест чун.

Ч'ә'вә ћесьр дьфькьри,
Дькьр рәшкьш р'ожа буйи,
Ле ль дәрва зор Ә'бузет
Пьрс у пьрсйар жь де дькьр.

— Бежә, дае, әз чь бькьм,
Ԝи бькӧжьм, йан бьћельм,
Дела ћәспева гредьм,
Йан бьминә ага щар дьн...

Де р'амуса ә'нйа әWи,
— ЛаWо, готе, заньм зори,
Ле әW аг'а Wе р'оже мьр,
Чаха әскәр тәр'а шәр'кьр.

Һәрче к'әти, дәст надьне,
Кәле дәрхә, бинә жоре,
ӘWи дилә дәсте тәда,
Тӧ кӧрмә'те бькә жер'а.

Чьл һәвале хWә тәглифкә,
Сианәтәк р'ьнд Wир'а бькә,
Изне бьдә әз жи бем Wьр,
Wәки занби к'а дил к'ийә.

Ә'бузет жи гӧр'а деда,
Qә дьбу йа Wе нәкьра?
ӘW тәв аг'е һатә сәр нан,
ЧаWа Фәрад, шәрбәт кьшйа.

Де жи р'абу һат Wе орт'е,
Һат сәкьни бәр дил-зӧлме,
Кӧр'е хWәйи зор кәмез кьр
У бь һерс-һерс әв гли кьр:

— Аг'а, заньбә, әв злама,
Хуна тәйә, әз жьна тә,
Тә хWәш нәһат бәнгзе Wийа,
Лома шандьн әм сәре ч'йа.

Ле ә'рде мә бу бав Wир'а,
Щмаә'те жи дае qәWат,
Ча щмаә'т сәрхWәда һат,
Hһа бежә, мә к'ийә нәһәq?

Гот у дәст-дәст пьшта кӧр' хьст,
У кӧр' р'абу qьр'ка дил гьрт,

Qəпəчəкьр ча пльнг—
— Бьhелə,—го,—бəле бьдьме.

Ле де дəсте кöрe xWə гьрт,
— XWə зəфтбькə, Wa жерa гот,
Р'астə əWи хöданзöлмə,
Ле нhа сəр нане мəйə.

Мəрa əWи шире пез хар,
Мəрa əWи нан у xWe хар,
Р'астə əWи əм зерандьн,
Ле Wи кьрйə, тö We нəкə.

Wи пьр həсп, пəз, дəWap həнə,
Мина чəмa шир дьк'ьшə,
Ə'мбаред Wи тжə наньн,
Wи зер у зив бенəсабьн.

ƏW худана ə'нийа мəйə,
Һəлал-зəлал к'əда мəйə,
Wəки аге дабу сəр həв,
Мина зийаки xWə дабу бəр.

Бра нhа гьшки бинə,
Кəре пез у деWер бинə,
Бинə бьдьн ван фqара
XWə жи рабə мə дур к'əвə.

Аrae кал чəв тəмьзкьр,
— XWəш хəбəрə,—əWи həq кьр,
Кöри зор бу, əз алт кьрьм,
К'и алт дькə, йа Wийə готьн.

ЧаWa Wə гот, öса бькьн,
Хзнə Wəрa, мьн нəкöжьн,

Зер у зива хWəра хəрщкьн,
Йазйа мьнə, готи бьбьм...

Аге гли кö тəмам кьр,
Зор Ə'бузет хWə незик кьр,
— Ага, го, тö баве мьни,
Ле щöданə рйа мьн у тə.

Р'йа мьн дьчə бəрбь жоре,
Йа тə—жере, бəрбь зəре,
Əм ль нава топа дне—
Һəрдö һəвра начьн реке.

ƏWе бьжи, к'и кəлалə,
(Ле дайка мьн, тö һерс нəбə)
ƏWи əв шур хWəра анийə,
Кö бь wи жи щə'һнме шабə...

Гот у рабу, ль аге хьст,
Щəндəке Wи ə'рде рахьст,
— Дə, бьмьр, го, Wəки ида
Ə'мьр бо мə ша у хWəшбə.

У һəр сеwик, һəр к'əсибəк,
Шабун, əшqбун бь Ə'бузет,
Жь хəзьнəе аге эле
Һəр йəки wан же бьр рьсqəк.

ҺОВҺАННЕС ШИРАЗ

(1915)

СИАБӘНД У ХӘЩЕЗӘРЕ

(кәрик)

Бәрф сал—мьсал wәраq дьлә ль сәр чйае Сип'ане,
Ба бәр дьле Сиабәндда те жь дәв бә'ра ве Wане,
Ле дәст һ'öбе дьл шәwьти... швин бәрфе кьр газьн,
Чь ба-багәр у бә'р һәбьн, агьре дьла венасьн.
У жь чйае Сип'ан дурк'әт, wа фькьри, да аqьл:
«Чь дьләки кәвьрбә wе бьт'әр'бинә һ'öба дьл...»
Дак'әтә гöнд, ани харе ап'ьнщие хwә у qәмә,
Дәст сәр дьл, чу бал баве йара хwә бу т'әмәнә.
— Чь qәwьмийә, шване чйе,—бәг һ'әмди хwә же пьрси,—
Гöра сәре чйе пәз бьрьн,йане тö бельбаси?
Го: — Чйе һәр тьшт гöл вәдьдә, wәкә сосьн у чичәк,
Т'әк жь һ'öбе әw дьqöсә, буйә хазгине qиза бәг.
— Быщә'һм жь вьр,—бәг кьр qар'ин,—әw чь qöрсахә ль тә...
... Кö ә'щәле бзьне те, хwә-хwә бәрбь гöр дьчә.
Олам, һ'әзар пәз лазьмә бой qәләне qиза бәг,
Ле красәк бь тә чарә, йа тә т'öнә кар-кьдәк.
Qәлне qиза бәг кәзарә, йа тә дәwсе йәк т'öнә,
К'е бьһистйә, wәки шван...һьм жи тә һажьпе т'öнә,
Әw дәргьстийа Ә'зиз бәгә, бәг пез дьдә бой qизе—
Һ'әзар сәри, һ'әзар мие qәр, һәр һ'әзар жи ль бәр зе...

Ле нәрм, бь тьрс, швин wa го: —h'ököme xwәде мә
hәв xwәст,
Мьн у Хәще мә хәwнеда гöстилке xwә п'әв гöhаст...
— Гöстилке чь,—бәг кьр qар'ин, дәсте xwә бьр хәнщәре,
Ле ньшкева бöрö hелбун, hерс ч'ә'ва hат мәт'әле,
Гава кö ди qиза wи жь qәлиштәка дәре кон
Wан дьнhер'ә ча ә'wрар'а шәwаq бьдә һива р'он.
Пер'а—пер'а лева xwә гәст, фькьри го «wәй ль мьн»...
У р'аqәтанд, швинр'а го—дhа тә вьр нәбиньм:
Qиза мьн ч'ә'в тә нәк'әвә, wейа нәки дин у h'ар,
Бьт'әqьсә жь ван дәра, ноли тира дәв знар...
Дьxwенә, тö мерхасбуйи, xwәбәр hати дәре мьн,
Һәр'ә... у qиз сәре тәр'а дәрбаз нәбә щаркә дьн.
— We дәрбазбә...
— We дәрбазбә?.. бәг кьр qар'ин у нолани пльнга,
Ноли пльнг шкәвте бандә, wийа банзда сәр льнга,
Qәмә к'ьшанд, кьрә мьр'ин,—ида ль вьр нәе хане,
Совасар у Сип'ана к'аw, бә'р—к'әнаре ве Wане
Нә щие тәнә... к'е дайә тә...ощахсьзе малк'әләк,
Qә к'е дитйә, к'е бинайә, шван бьбә зә'ве бәг?...
У we шәве ч'йае Сип'ан шванәки дьне ди,
Сиабәнд жь ч'ие hатә харе, ч'ә'в ль мьжа сәре wи:
Щара пашьн рунышт дәве бә'ра Wане у лехьст—
Һесре дьла дь h'әвт qöле блурер'а wи дәрхьст...

Дә хатре wә Сип'ане бав,
Бә'ра Wане, дйа к'öбар,
К'öда hәр'ьм,бь дьл-кнав
Wә бир накьм әз тöщар!

Нәhәq дәсте мә жь hәв дькә,
Дә хатре тә, Ахтамар,
Әз кәвотка xwә дьдьм тә,
Хwәйкә ноли дйа кәлал.

Дә хатре тә, әвина мьн,
Ле баве тә заньбә

К'ö жи һәбә, әзе һе бем:
Мер бе мраз наминә.

У мьр'узкьр ч'йае Сип'ане, ә'wре паизе дан сәр,
Гава Сиабәнд wәлет дурк'әт, дьли бь кöл у к'әдәр.

* * *

У Сиабәнд чу, мәлул-зәлул, ерәки дьн бу диар,
Ль гöнд һьшт хәзала хwә, бәге бе р'ә'һм, бе итбар.
У бәги һе qәльн девда, ль бәр qиза хwә дьхwәнд:
Чь тә мина ә'wрәки р'әш ль сәр сәре мьн вәжәнд:
Ща бәшәра хwә хwәш бькә...— У сингва кьр qәтә р'әхт,
Го—р'е-мә'нйа бәхт аqьлә, әвин тәр'а набә бәхт.
Wәрә Ә'зиз бәг бьстинә, кәләм дәрхә дьле щан:
Қәри-сурие бәг һәw һәнә, чаwа мешә-дор Сип'ан.
Хәщезәре тәви һәв бу: р'әнгәк һате, йәк qöсйа,
Гöмана wе ноли муме ль бәр бае дәрд весйа;
Шәрм у ә'дәт һәр тьшт биркьр у хwә авитә баве,
Гöманбьр'и һесьр баранд, ча гöла нав qр'аве:
— Ах! на, баво, ч'йае зер'а һәбьн жи, әз нахwәзьм,
Ах! баво, мьн мәлул нәкә, р'ьщаф к'әтйә дьле мьн...
...Шван мина wи тöнәбун: һе нәбубу щарәке
Гöр тек'әта нав кәрие wи: хун буйа позе карәке.
Жь мqаме блур'а wи, wәки әwqа шәwатә,
Пәзе щәрде wе вәгәр'ә, мие жь бәрхе бьqәтә...
Бра әw бе... әз начьм ч'йе, һәрге кö тö нәхwәзи...
— Лач'ька сәре тәе р'әшбә, һәрге wи зә'ф дьхwәзи...
Готе, у сәр смела wи һесре Хәще һатьн хар,
Го:—На, баво, ах! газике, кö бьминьм бәхтәwар.
Ах! щущька думәqәске дәрнәхә жь һелине,
Баво, qиза хwә нәкöжә йар ченәкә брине...
Ле бәге бе рә'һм у исаф, дьли нолани кәвьр,
Ах у к'әсәр, һеср у грие qиза хwә сәһ нәдькьр.
— Әм гһиштьн чь дәwране, һәй ло, к'öрда шәрмокә,
Бона кöр'е хәлqе р'абә жь баве хwә лавакә...

Qизе, ава р'уе тә qәтйа... әз бьhельм, жь Wане
Тöе сәр р'иа мьн hесре хwә р'әш бьгиhини Сип'ане.
Ава р'уе тә, шәрма тә к'а?...—у бь дьләки кәвьр
Т'әмьз дькьр hесре qизе, агьре wан дәрщ нәдькьр.—
—Льнге тәе кәләм к'әвә, ширәта мьн бьпьрсә,
Нфьр'а бав нә йа дейә, нфьр'а бав бьтьрсә...
У бир бькә... шване хwә, кö буйә qачах, дьгәр'ә,
Мьрьн дайә бәр ч'ә'ве хwә, мә бәга гәф у гöр'ә...
У бәр qиза хwәда дьhат, дуе qәльне дьда бе,
Хәще жь h'әмд у h'әш дехьст, дышәwьтанд дьле we.
— Ах, на, баво, гази бьке, бра пашда вәгәр'ә.
Бhара мьн мьн нәстинә, ч'әме h'öбе нәбьр'ә:
Wәрә ищар мьн бьбә де, пәзти нәдә... тöщар әз
Бьжангәкә wи швани надьм бь h'әвт кәри пәз.

ГЕВОРГ ЭМИН

(1918)

ЛЬ СИНГЕ ЧЙАЕ ӘЛӘГӘЗЕ

(кӧрткьри)

Ло, ло, ло, ло, ло, ло... Таhьре дәрсдар блуре дьхә. Шване колхозе, Авдәл, дәсте xwә дайә бәр гӧhe xwә дьстьре. Авдәл к'ламе гәлә у гәлә зәлули дьстьре. К'ламе к'ӧрда гәләкьн, ле п'ае п'ьре әw дӧ щуранә—к'ламед мерание у е бәнгитие. Авдәл к'ламед мерание дьстра, дьстра ль клуба гӧнде Сичанлуейи бьчук, йа кӧ сәр диwаре wе бь змане к'ӧрди нвисибу «Ә'длайи». К'ӧрд к'ламе ә'длайе дьстьрен, йәк пәй йәкир'а наве зар'е xwәйә тәзәбуйи датиньн «Ә'длайи».

Ло, ло, ло, ло,... h'әта Авдәл дьстьре, әм qьсәкьн дәрhәqа к'ӧрдада, жь hатьна wанә пашьн, h'әта ван чаха.

Гава сала 1918-а к'ӧрд у әрмәние шеланди у зеранди гhиштьнә топраха Әрмәнистанейә ве гаве, h'али гранбу, ль Ә'рмәнистане жи wана р'ожа xwәш нәдит, әw р'оже диwана дашнака бун, р'ожед хәлайе, талан-тажане, кӧштьне. К'ӧрд, чаwа hәртьм, ве щаре жи h'ьлк'ьшийан чйе. h'але wани гран бу, ле әwана газьн нәдькьрьн. Әwана әрмәнийа дьнhер'и, әгәр ә'мре әрмәнийа чәтьнә, wәки ӧсанә ә'мре wан жи гәрәке чәтьнбә.

hәwарийа wан к'ӧтасийа сала 1920 hат.

Дə ло, ло, ло, ло, дə ло, ло, ло, ло
Болшевик сбе һəспа сйарбун
Шур к'ьшандьн пешйа дӧжмьне хəбатчийа
У дəнге wана мина дəнге ə'wpe нисане бун,
— Бэсə хəбатчи бе нан, ав бьминьн,
Бэсə əм дьнеда бьминьн к'əсиб у к'очəр,
Нһа дьнйа, хwəли у р'о йа мəйə.

Болшевике «сйари» гһиштьн синге Əлəгəзе жи. Сəр коне к'ӧрдайə к'очəрие бəйраqа сор мьлмьли. К'ӧрдед кӧ qӧрна-зəмана нава т'əбийəтеда джитьн, т'əзə лəзəта т'əбийəте дитьн. Синге чйа у бьнатара wанда гӧнд һатьн чекьрьне.

Əлəгəзе кани колилк у гӧльстан,
Wəтəне мəйə Əрмəнистан.

Аwа дьстьра ашьqəки к'ӧрд. Сала 1921 Һ'ӧкӧмəта Əрмəнистана Советие qрар дəрхьст дəрһəqа сазкьрьна əлифбае к'ӧрдида. Т'əмамийа гӧндед к'ӧрдада мəк'т'əб вəбун, һатьн нəшьркьрьне к'т'ебед к'ӧрдийə дəрса, газета к'ӧрди. Бəрхван у чeлəкдошед к'ӧрдайə бьч'ук бəр р'уньштəка щагьрта р'уньштьн, к'ьлс у т'əхте нвисаре дитьн. Щара пешьн wана бь змане к'ӧрди наве wи мəрьви нвисин, е кӧ мəрьве хəбатк'ар жь һ'але нəмьрьннəжитие хьлазкьр – наве Ленин. Пешда һатьн щергə нвиск'аред к'ӧрдайə мə'рифəт—Һ'. Щнди, Щ. Щəлил, Щ. Генщо, Ə. Ə'вдал, W. Надьр у е майин.

К'ламе ашьqед к'ӧрда Аһ'ме Чоло, К'амле Бəк'о, Һəтəме Слт'о, Щəлиле Р'əшо, Назук у ед майин, бу зьнгина wана ль олимпиада, сəр дьк'а у ль эстрада. Йəк пəй йəкер'а р'онайи дитьн ə'франдьнед нвиск'аред к'ӧрда, фолклора к'ӧрда, эпоса wан. Заре к'ӧрда иди бь змане к'ӧрди ə'франдьнед Пушкин, Лермонтов, Крилов, Т'уманйан, Исаһакйан, Абовйан əзбəри дьбежьн.

Фоклористе к'ӧрда сала 1940, гава фолклора к'ӧрди бəрəв дькьрьн, жь заре ашьq Аһ'ме Чоло, һ'кйатəкə

мина йа Пушкинә «Мә'сие зер'ин» нвисин. Гәло әw «Мә'сие зер'ин» йа Пушкин бу, wәки жь бә'ра шин к'әтьбу нав гöле Әләгәзе...

Ашьqе кал нә сәр wе т'әг'мине бу. Әwи сонд дьхар, wәки әw һ'кйата к'öрдайә, әwи жь мәрики дһа кал—жь Ләwәнде Ә'ло бьһистийә. Фолклорист готи һ'әмде хwәбә у сәре глийа бьбинә. Әw борщдарә, чаwа лазьмә бьдә ә'йанкьрьне канийа фолклоре. Аwа, бь чәтьнайикә мәзьн гәр'ийан у Ләwәнде Ә'лойи каләмер дитьн, е кö бәхтр'а һәла саг бу...

— К'е әw һ'кйат тәр'а гли кьрйә?

— Мсто...

Вра иди сәре глийа дитьн. Пьрс сафи бу. Мсто нәвие Ләwәнде каләмерә, е кö дәрсхана 6-да һиндьбә. Әwи нвисара Пушкинә һ'кйат дәрһәqа мә'сие зер'инда бь змане к'öрди хwәндийә у калке хwәр'а шровәкьрйә...

Шайире к'öрдайи т'әзә Пушкин тәрщмә дькә. Әw мәр'а нә тьштәки ә'щебмайинейә, ле бона щмаә'та к'öрда фькьр у нета wе зә'ф мәзьнә. Р'убәре дьне щара пешьн Пушкин бь к'öрди те т'әрщмәкьрьне у әw шайире т'әзә т'әрщмәчие Пушкини пешьнә бь змане кöрди.

Ло, ло, ло, ло...

Гöнде Сичанлуе гöндәки к'öрдайи ч'укә, гöнде п'еша Әләгәзейи к'öтасие. Чәнд гава феза гöнд иди бәрфә, ә'wрьн. Машинә анщах һьлдьк'ьшә Сичанлуе. Әм жь Иринде пәйа нава кöлилке чайир у чиманар'а чунә wи гöнди. Жь Сичанлуе т'әмамийа бәста Арарате фәрьһ' те к'ьвше, ле эвара-р'онайа Ереване.

Әз т'әви к'омә хорте Ириндейә әрмәни дьчумә Сичанлуе, е кö п'ае п'ьр'е аспирант у хwәндк'ар бун. Р'ева әwана пәсне к'öрда дьдан...

«Әwана щинар у пьштоване мәнә, чь бьбә әм тәв һәвьн».

Мала ә'wльн, кö әм чуне, мала Айое каләмер бу. Кале сәдпенщ сали бәр шемика хwә һатә пешийа мә, бь пьрс—слава бәрбьр'и мә бу. Гава әwи щаһьле Иринде

наскьр, бәре ә'wльн пьрс-пьрсйара һәвале хwәйә каләмерә әрмәни кьр.

— Әз у баве тә бәрхе саләкенә,—әwи бь бәшәрәкә хwәш йәкир'а гот. Әw гәләки шабу, wәки әw шванед бьч'ук, wәки һ'әта дöһ-пер бәрхар'а дьлистьн, нһа бунә «професор».

— Зә'ф, зә'ф р'азимә, Ленин,—әwи гот, дәсте хwәйә qәрчомәки да сәр синге хwә, паше бь әшq гот: «кöр'е мьн жи мәрики к'ьвшә» у шькле кöр'е хwәйи милисионер нишанда.

Һ'әта сала 1918 Сичанлу бнәлие we һьндьк бун. Wәхта диwана дашнака гöндда бь т'әмами 15 мәрьв ман. Гьшк дәсти хәлайе, т'алин у щәрде чун. Нһа гәләк авайе т'әзә, клуб, авайе мәк'т'әбе у таме майин һатьнә чекьрьне. Сичанлуеда әм һьндьки ман. Ле һәвале мьн, Һ'. Щнди, пер'а гиһанд гöндие к'öрдр'а клубеда qьсе дәрбазкә у се-чар к'ламе щмаә'те бьнвисә. Жь wан к'лама йәкеда шване к'öрди кö сәр qиза әрмәни бәнги буйә, дьбежә: «Бона һ'öба тә әзе һ'әму тьшти бькьм, дьхwәзи пәйайи гöнде дәштейә гәрмстане бьм». Әw, к'и кö ә'дәте к'öрда занә, һаж һ'ьзкьрьна wанә бәр бь ч'йа-банийа һәйә, we фә'мбькә, wәки әва шöхöләки чәтьнә у әwe йәке т'әне мәрьве бәнги дькарә бькә. Хортәки гöнд к'ламәкә дьлшәwат стра дәрһәqа достийа әрмәнийа у к'öрда: «Ло, ло, ло, ло нане Сичанлуе у Иринде ашәк дьһерә, әм нанәкинә, авәкенә».

Шагьртед мәк'т'әбйә qиз жи мә'рифәта хwә нишан дан. Qизед к'öрда шагьртнә ч'ә'ввәкьринә у хwәндьнеда пешьн...

Нәһ'ийа Т'алинеда 7—8 гöнде к'öрда һәнә. Мә qраркьр һәр'ьн гöнде һәри мәзьн—Һ'әко, е кö бьнат'ара ч'йае Бöqәтлиеданә.

Һ'әко гöндәки мәзьнә. Әw гöнд дһ'а мәзьн те к'ьвше, чьмки дö гöнд бәр ч'ә'ве мәнә, гәләк колхозвана к'еләка малед хwәйә кәвн е т'әзә чекьрьнә, ле малед кәвн һьлнәшандьнә, һәр маләк дö таме we һәнә, ле

гӧндда дӧ гӧнд һәнә—h'әкоа кәвн у Һ'әкоа т'әзә, е кӧ уймиши һәв бунә.

Мә меванти ль мала шване колхозе, Тәйар, кьр. Гава мәрьв к'еләка мала кәвн дина xwә дьдә мала Тәйойә т'әзә жь кәвьре сор чәкьри, диwаре чилqәрqаш, бане бльнд, полкьри, мәрьв гәләки ша дьбә. Огахеда дәмдәзгәки тәзә у баш һәбу. Навниша дәрса у «р'ежима р'оже», йа кӧр'е швани 13 сали, Т'емур, диwервабу. Әw навниша жи мина йа шагьртед майинә, ле мәрьв гәләки фьр'наq дьбә, гава wе навнишеда дьхуни «змане франси». Змане франси навниша шагьрте к'ӧрдда? Р'ежима р'ожеда һатйә нвисаре:

«Р'абун—7—00.

Физкултура—7—30.

Тә'ште 7—40».

... Зар'ед к'ӧрда зә'фә зеньн, ч'ә'ввәкьринә. Һава wанда гәләк пешване xwәндьне һәнә, дһа зә'ф—шайир Сөрйожа Сулейманове шагьрт нә кӧ т'әне шьера дьнвисә, ле һәла шере Аветик' Исаһакйан у к'ламе әрмәнийайә майин тәрщмәйи к'ӧрди кьрийә. «Бингола» Исаһакйан, кӧ әwи т'әрщмәкьрйә, һ'әкода гьшк дьстрен... Зутьре Тәйаре малxwе һат мале. Әw нә мәзьнә, анщах пенщи сал бә, ле иди xwәйе кӧр'а у нәвийанә. Тәйар шване сиупенщ-чьл салайә. Сайа хәбата xwәйә баш у фәрьзи qәдре wи нә кӧ т'әне гӧнде wанда, ле ӧса жи т'әмамийа нәһ'ийа Т'алинеда һәйә.

Мала Тәйар мәзьнә—әwә, жьна wи, се кӧр'е wинә, qиз, бука wи у нәвие ч'ук. Жь мале гьшк дьхәбьтьн, йане жи һиндьбьн, хенжь нәвие дӧ сали бьч'ук—П'аша. Бав у кӧр'е ньхӧри фермеда дьхәбьтьн, жьна wи, qиза у бук ч'еләкдошьн, кӧр'әки wи мәк'т'әба Әләгәзейә дәһсаләда һин дьбә, ле е һәри ч'ук мәк'т'әба гӧндда дәрсхана 6-да. П'аша, чаwа наве wи дьдә к'ьвше, нахәбьтә. Сбе һ'әта эваре йане бәрха дәстәка xwәр'а дьлизә, йане жи кәр'ә-кәр' мьле машина дьруне дьзвьр'инә. Гава дина xwә дьди ә'мре Тәйари xwәш, мала wи у дәмдәзге

wи, иди фә'мдарийә, wәки чьма наве wи тфали данинә, «П'аша». К'өрде кө маләкә һада буйә, һ'ьлбәт, п'ашайә. Р'еwие инглис—Линч, к'ı'еба xwә «Әрмәнистан»-еда дәрһәqа гәләк малед шеха у п'аша нвисийә, ле жь wана т'ö йәк нькарә ббә һьнк'уфе мала шване колхозе, Тәйар.

... Эваре дәрәнг бу, гава мә хатре xwә жь Һ'әко xwәст. Әw чәнд роже әм Һ'әкода бун, Тәйар сбе һ'өта эваре әм к'öда бьчуна мәр'а дьгәр'ийа. Ңһа жи әw мәр'а һат һ'әта qәрахе гöнд, паше вәгәр'ийа мале.

Әw жи ә'дәте к'öрдайә—һ'әта меван жь нава гöнд дәрнәк'әвә, малхwе борщдарә wир'әбә.

Һ'әкода иди чьра ведьк'әвьн, е кö р'онкайе дьдьн синге чйае пешбәри гöнд.

— Пышта ван чйа Р'омә, wьра жи к'öрд дьжин—һәвале мьн гот.

Мьн Р'ом нәдит, чьмки думане у тә'ристане әw ньхамтьбу. Ле әw тә'ристан һәй щара жь бьрqа бьруске вәдьqәльши.

— Зутьре сәр еәре wан жи wе ббә сайи,—мьн һәвале xwәр'а гот.

— Хәбәра xwәш бһара дьлайә,—әwи бь ве мәсәла щмаә'та к'öрда щаба мьн да.

ҺОВҺАННЕС Г'УКАСИАН

(1919)

ЛЬ ӘЛӘГӘЗЕ

(кöрткьри)

Р'ожәке әз у һәвале хwә, Нәмруте шклчи, бь хзмәтәке бәрбь Әләгәзе р'е к'әтьн. Мә Ереван нава мьжа qәрqашла һишт, әм дәшта Араратер'а дәрбазбун, йа кö бьн сйа баг' у баг'чада к'әтьбу хәwа ширьн. Әм пьр'а Аштаракейә т'әзәр'а дәрбаз бун, жь Муг'ние, Пар'пие, жь чьва̇на рйа Апаране асфалткьрир'а дәрбаз бун.

Әм иди ль п'еша Әләгәзе бун. Һәвале мьн һеди дәсте хwә мьнр'а һ'әжанд, әм жь автомобиле пәйа бун, р'е дәрк'әтьн у т'опьква һьлк'ьшйан. Дора мә һәла һе һәр тьшт нава мьжа сведа бу.

Һьшкева, алие р'оһьлате, жь пьш ч'йае Һанк'аване, р'о дәрк'әт у дора мә гöл у гиһа, кәвьр у кöчьк бьрьqин, р'оаваеда Вардаблур ньтьри, ле Әләгәзе, бәжнбал у хәмла хwә ноли букәкә бәр п'әрде нишани мә да.

Мьн дина хwә дьда wе бәдәwәтийа т'әбийәтә һ'ькйати у һәй пәй һәвале хwә дьчум, е кö бәләд бу, һәр кәвьр у кöчькәки Әләгәзе нас дькьр. We wәхте ньшкева р'астәкә ч'йайә бәдәw пешиа мә вәбу, wедәре авайе дöqатә, сеqатейә жь туфейә бь бане агур' һәбун.

— Әва гöнде к'öрданә, Әләгәзә,—һәвале мьн гот.

Р'асти бежьм, мьн ч'ә'ве хwә баwәр нәдькьр, wәки

ль п'ала Әләгәза һ'к'йати әзе ћаqа тьшт бьбиньм. Қ'ане, к'őнә, әw конед к'очәре сәре ч'йайә к'әсиб у к'әлбед шванайә гőрех, кő Исаһакйан дәрһәqа wанда нвисийә? Қ'ане коне баве Гőлизәра бәжнбльндә тар'ьһан, бәр к'ижани Надое дьлкован р'ьма хwә дач'ьканд у бе һ'őб-һ'ьзкьрьн ма?

Шьвәр'йа харомарор'а әм дадьк'әтьнә жере. Нава гőндда әм р'асти автоа тен, әва гőнда ә'йни шәһәрә, шәһәрәки т'ам.

* * *

Р'астә, т'әзә р'о дәрк'әт, тә'ве дае, ле гőндие Әләгәзе ль сәр п'йа бун. Йәко-йәко дәре дк'анед хőрәк у әшийа вәдьбун. Бәр дәре дәрманхане сандоqед дәрмане т'әзә жь автомашине вала дькьрьн, ле се автомашинед, кő бәр дәре заводе сәкьни бун, һазьр дьбун, wәки һәр'ьнә Ереване. Әләгәзеда мәрьв дьләзиньн, бь хәйсәте мәрьвә чйа, бльнд хәбәр дьдьн у дәнгед wан нава һәwа сведа дькьнә зьнгин. Хенжь соqаqа сәрәкә, р'еед бьчук у мәзьн бь һешнайе серәк хәмьлинә. Жоре—ә'змане шин, жере—авайед сор у спи у qизед к'őрда, е кő хwә бь шә'р у щамаqи хәмландьнә.

Әм бәр дәре п'оште сәкьнинә у хwәр'а дьфькрьн, к'ане к'őда һәр'ьн, чәнд щаһьл тенә дора мә, минани змане де змане әрмәни заньн у хәбәрдьдьн, әwана һазьрьн, wәки әм к'őда жи бьхwәзьн, әwe пешиа мә к'әвьн, мә бьбьн, бьгәр'иньн, һ'ьзки әм бьхwәзьн Симьр' даг' канйа Дерьке, йане жи сәре Әләгәзе бьгәр'ьн, we мә бьбьн.

Һәвале мьн, кő могаще пейзажейә, һәрчар алие хwә дьнһер'и, qә тер нәдьбу.

Дохтьрхана һ'әйwанәт, ноли бьрщәкә бәләк, әw ә'щебмайи дьһишт, авайе нәхwәшхане, мәк'т'әба шәвмайине, мәк'т'әба п'ешәкзаниейә чилqәрqаш һ'őб у әшq дькьрьн дьле һәвале мьн, әw һ'әйр у һ'ьжмәк'ар дьһиштьн. Әw аваиед р'әнгин хут ль wедәре ћатьнә авакьрьне,

к'идәре бәре коне к'очәра дьһатьнә вәгьртьне. Кон На хер, т'ö кон ль вьр т'öнәнә. Һәр дәра авайе йәкqате, дöqате у сеqатенә. Әләгәза радиофикасиакьрида бь дәнге зизи ширьн р'адио дьстре. Дәwса рьма Надсе бәнги бәр дәре Гöлизәре стунед электрикие һатьнә дач'ькандьне. Ле әв бәдәwа һан, кö бәр п'әнщәре сәкьнийә, дурәбин дайә бәр ч'ә'бе хwә, дьгәр'инә, к'е занә, дьбә нәриа Гöлизәре йане жи нәвиа Надо бә, дәрһәqа к'ижанеда Исаһакйан страйә. Ло чьма на... нә ахьр бәдәwи qәwм у млэта, ә'сьл у щьсна нанһер'ә.

Немрут' шкьле аше электрикие дьк'шинә, паще шкьле электростансиае дьк'шинә у бир накә, wәки шкьле се мәрәке бәре бьк'шинә, е кö Әләгәза шенә бәдәwә тәзәда ә'йни ноли п'арсәкчйанә.

* * *

Р'ебәрәки мә—Шалико, нава һ'әйшт әwләде Хöдое Мһ'ода е сьсианә, әw института Ереванейә педагогиеда һин дьбә, һәрдö р'ебәред мьнә дьне—Титале Щьндо у Чәтое Сло жи хwәндк'арьн. Щаһьлед эгьн бь һ'әwаск'арикә мәзьн дьхwәзьн бьзанбьн, гәло мәрәма һатьна мә чьйә. У wәхта әм ә'лам дькьн, кö әм сәр р'енә, гәләки ләзьн, әwана бәр хwә дьк'әвьн. Чәнд сәһ'әт һьндькә, wәки мәрьв Әләгәзер'а бьбә нас.

Демәк лазьмә әм бьләзиньн. Аwа мәк'т'әба орт'әйә бь наве Степ'ан Шаһумйан, директоре к'ижанейә Ә'гите Хöдо. Әм дәрсханә-дәрсханә дәрбаз дьбьн у ле дьнһер'ьн, öса жи мәр'анә дәрсдаре к'имиае Алек'санйан Мкртич. Әw зә'ф р'ьнд к'орди занә, әw у жьна хwәйә Майрануш, йа кö дәрсдара змане германийә, әва wәхтәки дрежә, wәки әwана Әләгәзеда дьминьн. Әм жьл борatориа к'имиаейә дәwләмәнд ә'щебмайи дьминьн. Аwа, әw эк'споната, к'ижан бь дәсте мәк'т'әбване к'öрд һатьнә һазьркьрьне, е кö дькарьн һәр т'әмашәгәһке бьднә хәмьландьне. Аwа, шкьле атоме, озонаторе, р'елейед п'ьр'-

щур'ә у к'ӧгасие сәрґащәкә ӧлме wәт'әние — модела доргәр'е.

Ль р'әх лабораториаейә снә'тхана дургәрие у һостатие. Мәк'т'әбеда һәнә к'омә зман у литературае, т'әриqе, коз хwәйкьрне, спорте, р'әqәсе у стране.

— Әм сйанәт у һ'ӧрмәтәк мәзьн дьдьнә хwәндәванед хwәйә бьч'ук. Wәхте qсе сәрwера к'т'ебхане мәр'а дьбежә:—сала хwәндьнейә дәрбәзбуйида 2000 к'т'еби зедәтьр жь литература әрмәнйа у урьса һатйә хwәндьне. Әwләде ве щмаә'те, е кӧ к'әтьнә р'ожа хwәш, бир тиньн шайире хwә е qӧр'на XI-а-Ә'ли Һәрири у лирике qӧр'на XII-а Аһ'мәде Щзири. Бь змане де к'лама Езданшир дьстрен, е кӧ гази щмаә'те дькьр, wәки мqабьли зәвтәкчиед һ'ӧкӧмәта Р'оме шәр'кьн.

* * *

— Чь агьрә, тӧ ведьхи, дае щан?
— Тәр'а, лаwо, әзе чекьм ду-дәрман.

Дайкед к'ӧрда аwа әwләдед хwәйә бриндар у баwи qәнщ дькьрьн, дәрман дькьрьн, бьрьнә бәр шәхс у зйарәта, бәр ощаха, сәр к'очәк у мәлла.

Ле нһа ӧса нинә, дьнйа һатйә гӧһастьне.

Әм к'очәр бун, әз жи бәрхван,
Ль бәр п'ала Әләгәзе
У р'ожед мьн дәрбаздьбун
Нола авед Әләгәзе.

Дәрбаз бунә сал у зәман,
К'очәри чу... бумә хwәндк'ар,
У кӧлилкед Әләгәзе
Әз бир тиньм һәрр'о, һәрщар.

Иро иди әз дохтрьм,
Әз әwләде Әләгәзе,
Бь әшq у ша дьхәбьтьм,
Гӧнде п'ала Әләгәзе.

Аwа дьнвисә дохтр Смое Шәмо, сәрwере нәхwәшхана Әләгәзе. Дохтре шайир вьра т'әне нинә, öса жи дохтрә Мәмәде Шамил, бәрхване бәре, кöр'е швана, wана мьл дайә мьле һәв бона щмаә'та к'öрд у әрмәни дьхәбьтьн. Смое Шәмо института Ереванейә дохтрие хлазкьрйә, ле Мәмәде Шамил института Бак'уейә дохтрие хлазкьрийә. Дохтре шайир мьнр'а дьбә мә'ни, wәки әз дәрһәqа фолклора к'ордада бьпьрсьм.

Шöхöла р'азгәле, әз не һ'ьсиам, wәки әз к'е кö дьгәр'ьм, Аһ'мәде Бәкойи 81-сали, чәнд р'ожа пешда анибьнә нәхwәшхане п'ыщке wи һәwа һьлда бун. Һһа хwәр'а бәр тә'ве р'уньштийә, шьвqәльна wи девда, щгаре дьк'шинә у ширьн-ширьн фелдшере нәхwәшханейә сәрәр'а—Самсон «дайир'а» qсә дькә.

У аwа, Аһ'мәде Бәк'о дьбежә: гьвә кö дәнге мьн к'әтйә. Әм т'әwаqә дькьн, дькьн накьн, т'ö тьшт же дәрнае. У ньшкева әw дьqир'инә. О... чь дәнгәки лейә, чь к'öбрәкә ширьн...

Ә'нйа wийә qәмәр, бәжна wи бльнд, шьвәqәльн дестда, архальхи ле, п'ап'ахи ль сери.

—Кәледа, һа кәледа,

Кәла Мердинеда...

Сйарәки щаһьл минани бае бруске чайире мәqәс. дькә у һ'ьлдьк'шә чйе, ап'ьнщие р'әш ль нав мьле wи бадьбә. Qәй швана. Приске агьр бәр чә'ве кале дьп'әкьн, гава әw сйаре щаһьл дьбинә. У тöе бежи әw һһа öса дьстьре, wәки дәнге wи һәр'ә сйаре чапьки чәләнг.

— Кәледа, һа кәледа,

Кәла Мердинеда...

Кале һәла че гәләки бьстра, ле сәдре колхозе, Хöдое Мһ'о, жь чайире Мирәк'е вәгәр'йа у к'лам нивида ма...

Хöдое Мһ'о йәки орт'әйә, смеле wи дәфе спи к'әтьне. Ә'мре wи т'әриqә, жь р'енщбәртие гьрти һ'әтани öзве Комитеа шöхöлкьрьнейә мәрк'әзиейә Закавказе. Жь

сала 1929-а һ'әтани сала 1941-әw сәдре Совета гӧнд буйә у пәй wе йәкер'а һ'әтани нһа әw сәдре колхозейә. Һәфәре мала wи 'ьрьн:—жьна wи—Мәйо, кәванийә у wе һәйшт әwләд мәзьнкьрьнә. Нӧхӧрие wе Ә'гитә, директоре мәк'т'әбейи мәр'а нас, е дӧда Шәкройә—к'атьбе газета «Р'йа тәзә», е сьсйа Шаликойә, р'ебәре мьн, е чара Жорайә, е кӧ института Ереванейә дохтриеда һин дьбә.

— Мала мьн мәзьнә,—әз р'аст бежьм,—т'әмамийа Әлагәзейә. Хӧдо смеле хwә бадьдә у дьбежә,—гьшк жи дәwләтинә, малед wан ноли кәла Дьмдьм т'ьжинә, әм һ'әйра мевананьн...

Р'астә, wар у wарге Әләгәзе ч'йа у бльндщинә, ле малһәбуна Әләгәзе һатйә механизасиакьрьне у нһа комбайн, трактор, силосбьр'е колхозейә арьзи һәнә, е кӧ дәwса щот у к'отанед дәwра бәре дьхәбьтин.

Колхоза гӧнде Әләгәзе һ'имли щәһ у гәньм дьчинә. Хwәлийа р'астер'а дьбежьн хwәлийа хам, йа кӧ пәй т'әстиqбуна qәйде Советиер'а һатйә р'акьрьне у бешәркьрьне. Кәри—сурие Әләгәзе граньн у р'ож бь р'ож р'әqәма сәре һ'әйwанәте гьр зедә дьбә. Һавине пез, леwер, дьбьнә зозане—Сим даг'е, йане wарге Мирәк'е, ле звьстане һ'әйwанәт гомед гәрмә т'әмьзда хwәй дькьн. Бона миасәркьрьна плана һ'әвтсалие, фермед пез у ч'еләка борщдариед мәзьн һьлданә сәр хwә. У Хӧдо бь к'ӧбари дәрһәqа сәрwере фермада—Ә'лихане Мһ'о у Ханьм Айвазйанеда хәбәр дьдә, бәнгз у бәшәра wи дһа хwәш дьбә. Хӧдо йәко-йәко гли дькә дәрһәqа ә'фатиа хәбата колхозване пеш, әw ӧса наве хәбатк'ара дьдә у тинә бир, чаwа qасәке пешда наве әwләдед хwә дьда.

От'ахе Әләгәзе жь кәвьре Артике һатьнә чекьрьне, аwа шәш бред Ә'лойа, е кӧ к'охкед бьнә'рдә тә'рида дьман, нһа авайе хwәйи дӧqатейи ша у бәхтәwарда дьжин.

—Бра т'ьме ша у бәхтәwарбьн әwләде щмаә'та к'ӧрдайә братие Әрменистана Советиеда, е кӧ әwләде щмаә'та кәвьнә мерхасьн у к'ламе ә'фатйа Езданшир дьс-

тьрен жь ч'йаед Дерсьмейә бльнд, жь Меһабаде кәтани К'әрманшаһе, жь К'еркуке һ'әтани Шәнгале. У хwәзьла Шәрәфәдин Блиси, т'әриqзане к'ӧрдайи qӧрна шанздәһ, әw wәт'әнһ'ьзе ә'йаң жи һәбуйә, wәки нһа т'әриqа хwәйә нав у дәнгда—«Шәрәфнәмеда», бь һ'әрфе зер'ин ә'мре п'арәкә щмаә'та хwәйә бәхтәwарә жирә жеһати, хwәнди у пешдачуйи, ль п'ала Әләгәза р'әнгинә һ'әзар тәwни у аwази бьнвисйа у сәр к'т'еба хwәда зедәкьра.

МИК'АЕЛ ҺАРУТ'ЙУНЙАН

(1920)

ЛУР-ДӘ-ЛУР

Тӧ кŏ wәхта ль блура хwә дьхи,
Сәрһатикә кәвн мьн дьбә бири:
Гава кӧ блуре пез.бәржер тини,
We сәрһатиер'а әз дьбьм гори.

Тӧ дьлувини, әw дьбә мьн бир,
Ле гәло чьма әзи wа шамә?
Һәw заньм гӧльн жорда дьбарьн,
Дне у ә'лам гӧла шадьбьн.

Тӧ Лур-дә-лура бәре ледьхи,
Ле т'ӧнә п'епәлинга шкәсти,
Һ'әсо бь хwә жи зуда к'очкьрийә,
Т'әне бона wи сәрһатик майә.

Ле гәло чьма Лур-дә-лура тә
Һесьра жь ч'ә'ве тә дьбаринә?
Дә әз ве пьрсе эди надьмә тә,
Бра йа бәр дери бь хwә хәбәрдә.

Йа бәр дәре кон аwqас бәдәwә,
Кӧ һ'ьш-аqле мәрийа сәр дьчә,
Бь хwә назькә, р'ьндә, дәлалә,
Тӧ дьбежи гӧлә, гӧләкә алә.

Wер'а дьбежьн-qизе, чь р'ьнди.
Жь бәр дәсте тә шире тә доти,
Дьк'ьшә нола ч'әмәки сьпи
У дьди сәр һәв р'уне нвишки.

Гәр wе бьгота-әз йанга тәмә,
Жь һ'ьзкьрьна мьн тö wа машоqи,
Лур-дә-лура тә эди wи чахи
Wе qә т'ö щара нәкьра ахини.

Шöхöле днена, йәкьн әв qәйдә,
Ле йәкә дьн нһа те готьн,
Дәwрана Һ'әсо чуйә жь днйае,
Әләгәз буйә мьск'әне шайе.

СӘРӘЩӘМ

Р'у

1. Пешйа к'ижан әфрандьне наве тәрщмәчи нәhатийә дание, hазьркьре ве бәрәвоке тәрщмәкьрийә.

Дəстəгőл

Р'едактор Əмине Ə'вдал
Шьклчи Ан. Гаспарйан
Р'едактере бəдəWəтие Р'. Бедросйан
Р'едакторе техникйе В. Галстйан
Коректора контрол Э. Бəк'ойева

ВФ 05514 • Т'əмбə 1866 Тираж 500

К'аг'əз 84×108 1/32 Бəлгнəшьре мəнгəне 10,0
Балгнəшьре нəшьрəте 6,0
Бона нəшьре һатйə спартьн 8/XII с. 1962
Бона чапкьрьнє һатйə qолкьрьне 21/III с. 1963
Бһа 31 к.

Нəшьрхана І-е йа идара һайнолиграфһрате
Ереван, соqаqа Алавердйан № 65

Ƃha 31 к.